

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

Степан Мельник
Марія Вінічук
Ірина Горбан

Фінансовий моніторинг

Навчальний посібник

Львів
2024

УДК 005.584.1:351.863(075.8)

М 48

Рекомендовано до друку та розміщення в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 29 травня 2024 року № 12)

Рецензенти:

Олег Підхормий, доктор економічних наук, професор
(Львівський національний університет імені Івана Франка);

Ярослав Пушак, доктор економічних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ).

Мельник С. І., Вінічук М. В., Горбан І. М.

М 48 **Фінансовий моніторинг : навчальний посібник.** Львів :
Львівський державний університет внутрішніх справ,
2024. 212 с.

ISBN 978-617-511-

Підготовлено відповідно до навчальної програми з обов'язкової дисципліни «Фінансовий моніторинг». Вміщено теми лекційних занять, питання для самоперевірки й тестові завдання. Висвітлено правові основи здійснення фінансового моніторингу в Україні. Проаналізовано міжнародні стандарти у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Розкрито суть фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, й типові схеми відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Для здобувачів вищої освіти економічних і юридичних спеціальностей, викладачів, практичних працівників у сфері фінансово-економічної безпеки.

The manual was developed by the curriculum of the mandatory discipline «Financial Monitoring». It includes lecture topics, self-assessment questions, and test assignments. The manual highlighted legal foundations of financial monitoring in Ukraine. Besides, it analyzed the international standards in the field of combating the legalization (laundering) of proceeds of crime, terrorist financing, and financing of the proliferation of weapons of mass destruction. Moreover, the book disclosed the essence of financial operations subject to financial monitoring and typical money laundering schemes.

Designed for students of higher education in economic and legal specialties, lecturers, and practitioners in the field of financial and economic security.

УДК 005.584.1:351.863(075.8)

© Мельник С. І., Вінічук М. В., Горбан І. М.,
2024

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2024

ISBN 978-617-511-

Зміст

ПЕРЕДМОВА	7
Тема 1. ЕВОЛЮЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ БОРТЬБИ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	9
1.1. Поняття та джерела походження «брудних грошей».....	9
1.2. Сутність поняття «відмивання коштів» та легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом.....	10
1.3. Роль тіньової економіки у процесі легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.....	16
1.4. Організована злочинність та відмивання коштів.....	19
Питання для самоперевірки.....	20
Тестові завдання.....	20
Тема 2. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ	23
2.1. Рекомендації Групи з розробки фінансових заходів протидії відмиванню коштів (FATF).....	23
2.2. MONEYVAL – комітет експертів з оцінки заходів протидії відмиванню доходів.....	25
2.3. Егмонтська група підрозділів фінансових розвідок.....	29
2.4. Базельський комітет з регулювання та методів нагляду за банками в системі запобігання відмиванню коштів.....	31
2.5. Основні ініціативи Вольфсберзької групи з питань протидії відмиванню коштів у приватному банківському секторі.....	32
Питання для самоперевірки.....	34
Тестові завдання.....	35
Тема 3. СИСТЕМА ТА СУБ'ЄКТИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ	37
3.1. Сутність фінансового моніторингу як фінансового контролю.....	37
3.2. Основні принципи запобігання та протидії легалізації.....	40

3.3. Поняття системи фінансового моніторингу, її рівні та суб'єкти.....	41
3.4. Сутність ризик-орієнтованого підходу та його застосування.....	43
3.5. Фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу.....	48
Питання для самоперевірки.....	49
Тестові завдання.....	50
Тема 4. ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ ТА ПРАВА СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ – ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ.....	53
4.1. Правовий статус Державної служби фінансового моніторингу України.....	53
4.2. Завдання та функції Державної служби фінансового моніторингу України.....	57
4.3. Основні права та структура Державної служби фінансового моніторингу України.....	61
4.4. Міжнародні аспекти діяльності підрозділів фінансової розвідки.....	65
Питання для самоперевірки.....	69
Тестові завдання.....	69
Тема 5. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ВЕРИФІКАЦІЯ КЛІЄНТІВ.....	72
5.1. Сутність ідентифікації клієнтів і вигодоодержувачів та перелік документів, необхідних для їх ідентифікації.....	72
5.2. Порядок верифікації клієнтів.....	76
5.3. Особливості ідентифікації та верифікації у сфері страхування життя та азартних ігор.....	80
5.4. Скорочена ідентифікація та верифікація клієнтів.....	82
Питання для самоперевірки.....	84
Тестові завдання.....	84
Тема 6. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ СУБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ.....	87
6.1. Сутність державного фінансового моніторингу та його суб'єкти.....	87
6.2. Повноваження та обов'язки суб'єктів державного фінансового моніторингу.....	88

6.3. Комплексна адміністративна звітність.....	95
6.4. Порядок формування та оприлюднення комплексної адміністративної звітності у сфері запобігання та протидії.....	97
Питання для самоперевірки.....	101
Тестові завдання.....	101
Тема 7. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ СУБ'ЄКТАМИ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ	104
7.1. Сутність первинного фінансового моніторингу.....	104
7.2. Завдання, обов'язки та права суб'єктів первинного фінансового моніторингу.....	107
7.3. Порядок виконання належної перевірки суб'єктом первинного фінансового моніторингу.....	113
7.4. Вимоги до кваліфікації працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідального за проведення фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.....	123
7.5. Відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії.....	128
Питання для самоперевірки.....	132
Тестові завдання.....	133
Тема 8. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ СПЕЦІАЛЬНО ВИЗНАЧЕНИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ	135
8.1. Види спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу.....	135
8.2. Особливості діяльності спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу.....	136
8.3. Види фінансових операцій, які підлягають моніторингу спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу.....	138
8.4. Порядок здійснення фінансового моніторингу спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснюють суб'єкти державного фінансового моніторингу.....	140

Питання для самоперевірки.....	142
Тестові завдання.....	142
Тема 9. НАЦІОНАЛЬНА ОЦІНКА РИЗИКІВ.....	146
9.1. Сутність національної оцінки ризиків.....	146
9.2. Методологічні засади НОР.....	152
9.3. Етапи здійснення НОР.....	157
9.4. Секторальна оцінка ризиків ВК/ФТ.....	158
Питання для самоперевірки.....	161
Тестові завдання.....	161
Тема 10. ТИПОВІ СХЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ КОШТІВ.....	164
10.1. Сучасні моделі та типологічні схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.....	164
10.2. Основні інструменти, індикатори та способи відмивання злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму).....	172
10.3. Типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України.....	180
Питання для самоперевірки.....	182
Тестові завдання.....	182
Тема 11. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ	185
11.1. Значення міжнародної співпраці у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму.....	185
11.2. Міжнародне співробітництво Державної служби фінансового моніторингу України.....	193
11.3. Особливості організації фінансового моніторингу в інших країнах.....	195
Питання для самоперевірки.....	202
Тестові завдання.....	202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	205

ПЕРЕДМОВА

Фінансовий моніторинг відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності та економічного розвитку України. Він дає змогу протидіяти легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, що становлять загрозу для безпеки держави.

Важливим завданням фінансового моніторингу в умовах війни є виявлення та перекриття каналів фінансування незаконних збройних формувань, терористичних організацій та інших ворожих суб'єктів. Це досягається шляхом посилення нагляду за фінансовими операціями, взаємодії з правоохоронними органами та спецслужбами. Крім того, фінансовий моніторинг допомагає забезпечити неперервність функціонування фінансової системи, підтримувати стабільність грошового обігу та сприяти економічній стійкості в умовах воєнного конфлікту.

Навчальне видання підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Фінансовий моніторинг» галузі знань 07 «Управління та адміністрування». Метою цієї дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти теоретичних знань та практичних умінь у сфері функціонування системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

У пропонованому посібнику висвітлено одинадцять тем, в яких: розкрито проблеми сутності поняття відмивання коштів та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; окреслено систему й охарактеризовано суб'єктів фінансового моніторингу в Україні; визначено основні завдання, функції та права спеціально уповноваженого органу – Державної служби фінансового моніторингу України; розкрито основні підходи до організації фінансового моніторингу суб'єктами державного та первинного фінансового моніторингу; описано алгоритм проведення Національної оцінки ризиків і типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу; розглянуто міжнародні стандарти й міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів.

За підсумками вивчення навчальної дисципліни здобувачі повинні:

– знати: правові основи, завдання, обов'язки та відповідальність суб'єктів фінансового моніторингу в Україні; міжнародні стандарти у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу; механізми та типові схеми відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

– вміти: здійснювати адаптацію та модифікацію сучасних наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності; віднаходити, обробляти, систематизувати й аналізувати інформацію, необхідну для вирішення професійних і наукових завдань у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку; застосовувати інноваційні підходи у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку й управляти ними; застосовувати управлінські навички у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку; обґрунтовувати вибір варіантів управлінських рішень у сфері фінансів, банківської справи та страхування й оцінювати їхню ефективність з урахуванням цілей, наявних обмежень, законодавчих та етичних аспектів; оцінювати ступінь складності завдань при плануванні діяльності й опрацюванні її результатів; застосовувати інноваційні підходи у сфері фінансової розвідки; діагностувати ризики і загрози та розробляти заходи щодо їх нейтралізації; виявляти фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу; ідентифікувати та верифікувати клієнтів і кінцевих бенефіціарних власників; виявляти злочинні технології, схеми й механізми злочинної діяльності з метою їх розкриття та/або передання зібраної інформації у відповідні органи у формі узагальнених матеріалів; приймати ефективні управлінські рішення в контексті боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів, одержаних злочинним шляхом.

Тема 1

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

1.1. *Поняття та джерела походження «брудних грошей»*

1.2. *Сутність поняття «відмивання коштів» та легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом*

1.3. *Роль тіньової економіки у процесі легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом*

1.4. *Організована злочинність та відмивання коштів*

1.1. Поняття та джерела походження «брудних грошей»

Поняття «брудні гроші» (*dirty money*) і «відмивання грошей» (*money laundering*) – терміни, що виникли у США в 30-ті роки ХХ ст. у зв'язку з прийняттям у країні закону, який забороняв вільний продаж алкогольних напоїв. Одним із негативних наслідків «сухого закону» стала контрабанда алкоголю, доходи від якої вкладалися в розвиток мережі пралень, набуваючи таким чином легального статусу. Відтоді подібні операції отримали образну назву «відмивання грошей».

Поява терміна «відмивання коштів» для позначення процесу перетворення грошей, одержаних злочинним шляхом, у майно, що має вигляд правомірно здобутого, пов'язують із діяльністю чиказького гангстера Аль Капоне, який, займаючись бутлегерством (контрабандою в США алкоголю в період дії в цій країні «сухого закону»), змішував незаконну виручку із легальною виручкою від мережі пралень самообслуговування (*laundromates*).

До основних джерел походження «брудних» грошей відносять:

– організовані злочинні угруповання, яким необхідно легалізувати кошти, отримані внаслідок торгівлі наркотичними речовинами, а також внаслідок здійснення іншої злочинної діяльності;

– терористичні угруповання, які використовують систему відмивання «брудних» грошей для отримання коштів на закупівлю зброї та техніки для ведення воєнних дій;

– так звані корумповані чиновники, що отримують «брудні» гроші у формі неправомірної вигоди, коштів з державних соціальних фондів, а також привласнених позик міжнародних фінансових інституцій, наданих у рамках фінансової допомоги.

Згідно зі Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», **доходи, одержані злочинним шляхом**, – це «будь-які активи, одержані прямо чи опосередковано внаслідок вчинення злочину, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості».

Отож відмивання коштів – це процес, який спрямований на приховування та маскування злочинного походження відповідних доходів з метою залучення їх у реальний сектор економіки.

1.2. Сутність поняття «відмивання коштів» та легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом

В умовах сьогодення щораз частіше у науковому обігу вживаються такі поняття, як «фінансовий моніторинг», «фінансова розвідка», «легалізація незаконно отриманих доходів» чи «відмивання брудних грошей» та інші.

Термін «моніторинг» (з лат. *monitor* – той, хто попереджує) означає систему безперервного спостереження, вимірювання та оцінки стану навколишнього середовища, бере свій початок зі Стокгольмської конференції ООН 1972 року з довкілля. Однак невдовзі це поняття вийшло за рамки виключно екології й у наш час входить до понятійного апарату різних сфер діяльності. У західних країнах фінансовий моніторинг розуміється переважно як спостереження та аналіз фінансових показників, фінансових потоків, виконання бюджетів, тобто є найбільш наближеним до поняття фінансового контролю.

Тож у більшості країн світу, зокрема й Україні, така система отримала назву системи фінансового моніторингу¹. В контексті створення системи протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму термін «фінансовий моніторинг» набув поширення з початку XXI століття.

Фінансовий моніторинг – діяльність із виявлення незаконно отриманих доходів та запобігання фінансуванню тероризму.

Відмивання грошей – це операція, в процесі якої приховуються походження, призначення грошового платежу.

Відмивання грошей – це конверсія, або «очищення» майна, яка бере початок від серйозного злочину з метою приховання джерела його походження. Слід зазначити, що процес відмивання «брудних» грошей несе загрозу для загальноєкономічного розвитку територій та країн, які відмовляються від жорсткого контролю за цим видом міжнародної злочинної діяльності.

Відмивання коштів – це процес, який допомагає приховати незаконне походження таких грошей. Цей процес має небезпечний характер, оскільки він дає змогу злочинцям користуватися своїм прибутком без створення загрози для джерела таких прибутків².

Трактуючи наведене визначення, доцільно навести сутність цього поняття у міжнародних нормативно-правових документах (табл. 1.1).

Також варто додати тлумачення цього поняття з позиції науковців, які зробили значний внесок у його дослідження (табл. 1.2).

У більшості із вказаних дефініцій зазначено, що відмивання – це «процес», або «певні дії», чи «фінансові операції». Найбільш доречним буде погодитися з думкою, що це процес. Оскільки сам процес відмивання є динамічним і повинен пройти різні етапи чи стадії. Відмивання коштів – це процес, у якому здійснюються різні операції зі свідомою метою

¹ Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. 292 с.

² Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей – FATF. URL: <https://www.fiu.gov.ua/content/uk/fatf.htm>

**Визначення поняття «відмивання доходів»
у міжнародних документах**

Джерело	Визначення
Президентська Комісія США з організованої злочинності 1984 р.	Відмивання доходів – це процес, за допомогою якого приховується незаконне походження, існування або незаконне використання коштів шляхом перетворення їх таким способом, щоб вони не ідентифікувалися як одержані злочинним шляхом.
Закон США «Про боротьбу з відмиванням грошей» 1986 р.	Відмивання грошей – це фінансова операція, при якій особа знає, що фінансові засоби, які використані в цій операції, приносять незаконні доходи, і здійснює таку фінансову діяльність або: <ul style="list-style-type: none"> – навмисно сприяє цій незаконній діяльності; – знає, що фінансова операція здійснюється для приховування справжнього характеру, джерела доходів, місцезнаходження, володіння або розпорядження доходами; – знає, що операцію необхідно здійснити для ухилення від виконання вимог закону щодо надання звіту про операцію.
Програма Міжвідомчої групи протидії відмиванню коштів 1993 р.	Відмивання доходів – це процес, під час якого правопорушники прагнуть приховати справжнє походження доходів від протизаконної діяльності.
Нормативна документація Митної служби США	Відмивання доходів – це процес, при якому доходи, одержані від злочинної діяльності, переховуються, транспортуються, конвертуються та/або змішуються зі законними доходами з метою приховування справжнього джерела, розміщення, руху або власника таких доходів.
Конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» (Страсбурзька конвенція, 08.11.1990 р.)	<ul style="list-style-type: none"> – Відмивання доходів – це процес такого маніпулювання незаконно одержаними коштами (насамперед готівкою), за якого ці кошти набувають законного вигляду. – Злочинні доходи – це будь-яка економічна вигода, набута злочинним шляхом, яка може включати власність будь-якого виду, зокрема матеріальну власність або власність, виражену в правах, правові документи або документи, що підтверджують право на власність або частку в ній, рухоме або нерухоме майно.
Посібник з протидії легалізації грошей для кредитних спілок Великобританії	Відмивання доходів – це процес, який допомагає особі приховати справжнє походження та приналежність доходів від злочинної діяльності.

**Визначення поняття «відмивання коштів»
різними науковцями**

Автор	Визначення
Кліффорд Л. Карчмер	Відмивання доходів – це термін, що використовується для висвітлення процесу приховування нелегально отриманої готівки та її конвертування на іншу форму платежу з наміром спотворення уяви щодо природи коштів, подавши нелегально отримані кошти як легальні.
Б. Волженкін	Відмивання доходів – це: – різноманітні дії (фінансові операції тощо), що здійснюються з метою приховування наявності та (або) походження майна, здобутого незаконним способом, для того, щоб у подальшому отримувати з нього доходи; – переведення незаконно отриманої готівки в інший актив, приховування істинного джерела та власності, від яких незаконним шляхом отримані кошти, і створення характеру законності для джерела та власності.
А. Суетін	Відмивання доходів – це процес, за якого великі суми незаконно отриманих грошей набувають вигляду набутих із законного, легального джерела.
Х.-Х. Кернер і Е. Дах	Відмивання доходів – це операції, які здійснюються для (на першій стадії) приховання наявності, походження або цільового призначення майнових цінностей, що мають злочинне походження, з метою переходу (на другій стадії) до отримання регулярних доходів.

цілеспрямованого приховування походження грошей, майна чи інших цінностей, які здобуті неправомірним та/або незаконним шляхом і набувають вигляду легальних активів.

Стаття 3 Конвенції ООН визначає способи вчинення легалізації, зокрема:

– конверсія або передання власності, якщо відомо, що така власність отримана внаслідок будь-якого правопорушення чи участі в такому правопорушенні, з метою приховування або утаювання незаконного джерела власності або з метою надання допомоги будь-якій особі, яка бере участь у вчиненні такого правопорушення, для того щоб вона могла ухилитися від відповідальності за свої дії;

– маскування або приховування справжнього характеру, джерела місцезнаходження, переміщення, способу

розпорядження дійсним правом щодо власності або її належності, якщо відомо, що ця власність отримана внаслідок правопорушення;

- придбання, використання власності або володіння нею, якщо в момент її отримання було відомо, що така власність отримана внаслідок правопорушень;

- причетність, участь або вступ у злочинну змову з метою вчинення певного виду правопорушень, а також підбурювання, пособництво або надання порад для його вчинення³.

До основних ознак, які характеризують сутність фінансового моніторингу, відносять такі:

- по-перше, це публічний обов'язок держави, який постає із призначення держави та взятих на неї соціальних внутрішньодержавних і публічних міжнародних зобов'язань;

- по-друге, це організаційно-правове явище, послідовність здійснення якого чітко визначена нормами передовсім публічного права;

- по-третє, це певний механізм, тобто система взаємодіючих структур (суб'єктів), ключовою метою взаємодії яких є саме спостереження та виявлення підозрілих чи сумнівних фінансових операцій;

- по-четверте, це не просто констатація певних обставин фінансово-правового характеру, це можливість та фактично обов'язок комплексно аналізувати отриману інформацію та доходити певних висновків, наслідком яких є вжиття певних запобіжних чи припинювальних процесуальних дій;

- по-п'яте, чітко виокремлена можливість щодо інформування правоохоронних органів держави стосовно фінансово неідеальних дій тих чи інших суб'єктів правових відносин;

- по-шосте, кінцевою метою діяльності системи фінансового моніторингу є мінімізація легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом⁴.

³ Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : Конвенція Організації Об'єднаних Націй, ратифікована Постановою Верховної Ради України від 25.04.1991 р. №1000-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text

⁴ Грубляк О. М., Карвацький М. В. Лисенко Ж. П., Юрій Е. О. Фінансовий моніторинг : навчальний посібник. Чернівці : Рута, 2019. 240 с.

Також доречно навести головні принципи, на основі яких здійснюється фінансовий моніторинг як організаційно-правове явище у процесі запобігання та протидії відмиванню доходів (рис. 1.1).

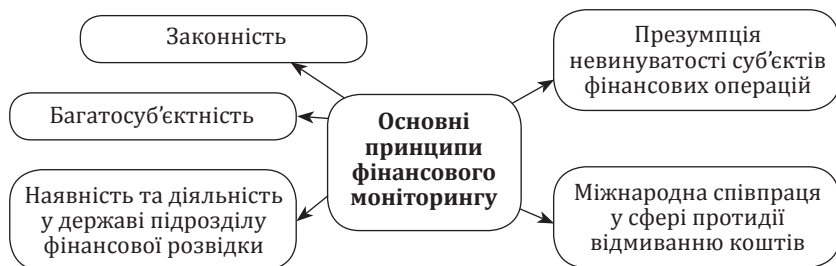

Рис. 1.1. Основні засади фінансового моніторингу

Для більш чіткого розуміння легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом, доцільно розглянути основні чинники, які мають безпосередній вплив на це явище, зокрема політико-економічні, соціально-правові та морально-психологічні (рис. 1.2).

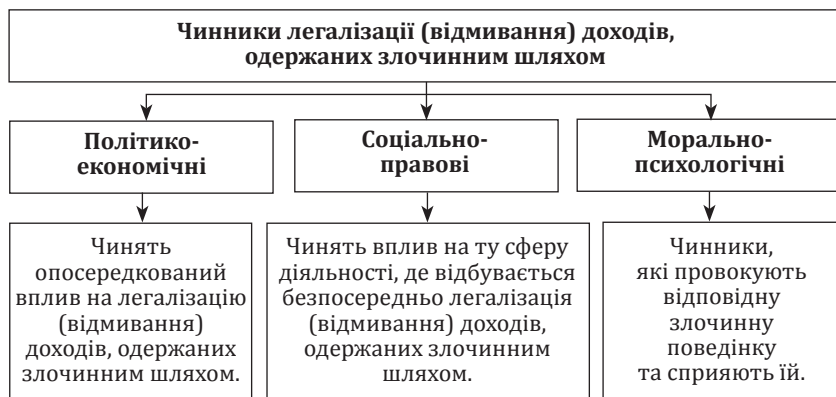

Рис. 1.2. Фактори легалізації (відмивання) одержаних злочинним шляхом доходів⁵

⁵ Підхонний О. М., Глущенко О. О. Аналіз чинників легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Фінансова система України. Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2008. Вип. 10. С. 363–370.

Таким чином, відмивання коштів спричиняє певні економічні та соціальні наслідки, зокрема⁶:

- підрив фінансової системи (відмивання грошей розширює тіньову економіку та дестабілізує фінансову систему й ставить питання про її прозорість і довіру до неї);

- розширення масштабів злочинів (відмивання злочинних доходів мотивує злочинність, оскільки дає можливість злочинцям примножувати свої ресурси);

- криміналізація економіки (злочинці можуть збільшувати свій прибуток за умови реінвестування незаконних коштів у реальний бізнес);

- зменшення державних доходів та послаблення контролю (відмивання грошей скорочує надходження до державного бюджету та послаблює державний контроль над економікою).

Відмивання коштів та фінансування тероризму здатні підірвати цілісність і стабільність функціонування фінансових інститутів та банківських установ, перешкоджати іноземним інвестиціям і деформувати потоки міжнародного капіталу. Вказані явища мають суттєві негативні наслідки для фінансової стабільності у країні та динаміки її макроекономічних показників, в результаті чого знижується добробут населення, віднімаються ресурси від продуктивної економічної діяльності й навіть спостерігається дестабілізуюча побічна дія на стан економік зарубіжних держав⁷.

1.3. Роль тіньової економіки у процесі легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом

У сучасних умовах забезпечення економічної безпеки держави одну з найбільших загроз становить тіньова економіка, яка провокує створення різних економічних криз. Тому важливим завданням є збір, аналіз та перевірка даних про стан і діяльність суб'єктів господарювання, їхні фінансові операції щодо забезпечення належного обліку операцій та зниження рівня тіньової економіки.

⁶ Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. 292 с.

⁷ Там само.

Безпосереднім джерелом одержання «брудних» коштів є **тіньова економіка** як сукупність неврахованих і протиправних видів економічної діяльності (рис. 1.3).

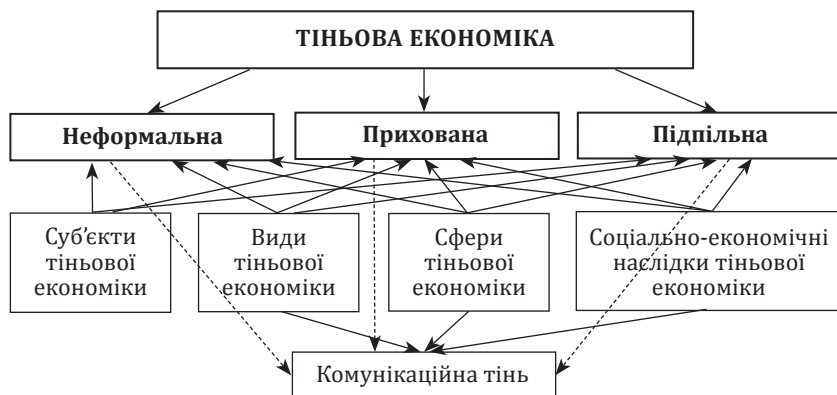

Рис. 1.3. Класифікація тіньової економіки

«Неформальна» економіка – це не заборонені законом легальні види економічної діяльності, в рамках яких мають місце не фіксоване офіційною статистикою виробництво товарів і послуг, приховування цієї діяльності від податків. Така діяльність можлива практично у всіх галузях економіки. Основною причиною її виникнення вважається високий рівень оподаткування, який існує в економіці; і зазвичай доходи, отримані від діяльності в такому правовому полі, – це додаткові, тимчасові доходи.

До «прихованої» економіки відносять неправомірну вигоду та різного роду шахрайства, пов'язані з отриманням і передачею грошей; сюди ж відносять і діяльність, спрямовану на одержання необґрунтованого зиску та різних пільг економічними агентами на основі організованих корумпованих зв'язків. Основною причиною появи такого сектору економіки є прагнення отримати економічними агентами певної вигоди від використання свого службового становища.

«Підпільна» економіка – це, як правило, заборонені законом види економічної діяльності, як-то: рекет, бандитизм, незаконне виробництво та збут зброї, наркотиків, контрабанда,

а також нелегальний гральний бізнес, проституція тощо. Така економіка розвивається головно в межах злочинних угруповань.

Таким чином, у сучасних умовах є різні підходи до класифікації тіньової економіки. Також доцільно розглянути її видову структуру (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Структура тіньової економіки

1.4. Організована злочинність та відмивання коштів

Наприкінці 1960-х років виник новий напрям неоінституціоналізму, пов'язаний із вивченням злочинності як економічного феномену, – *економічна теорія злочинності (economics of crime)*, окремих розділом якої стала *економічна теорія організованої злочинності (economics of organized crime)*. Сукупність досліджень вказаного спрямування є підставою стверджувати, що динаміка розвитку організованої злочинності тяжіє переважно до економічного феномену, суть якого зводиться до організації нелегальної економічної діяльності із залученням до її здійснення професіоналів ринку фінансових послуг і професійних представників окремих нефінансових видів економічної діяльності та професій.

Наведене твердження знаходить своє відображення у визначенні організованої злочинності, запропонованому відомим британським дослідником цього феномену Полем Ландом: «Організована злочинність – це економічна діяльність, що відрізняється від вуличного бандитизму не тільки за ознакою організованості і своїми цілями, а й за тим, як вона нагромаджує кошти, які далі вкладає в економіку»; «Злочинці стають злочинцями тому, що вважають, що злочин – це вигідно». Такий висновок цілком стосується організованих злочинних груп, метою діяльності яких, згідно з визначенням Палермської Конвенції ООН «Проти транснаціональної організованої злочинності» (2000 р.), є здійснення одного або декількох злочинів з метою одержання прямої чи опосередкованої фінансової або матеріальної вигоди.

Середня норма дохідності злочинного бізнесу значно перевищує дохідність легальних видів економічної діяльності.

Доходи, одержані злочинним шляхом, можуть використовуватися на:

- 1) покриття поточних витрат злочинців і їхнього оточення на організацію злочинів і на споживання;
- 2) нагромадження у вигляді готівки, коштовностей, інших предметів розкоші;
- 3) розвиток злочинної діяльності та її диверсифікацію;
- 4) інвестиції в легальну економіку (розміщення на фінансовому ринку, придбання нерухомості й т. ін.).

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність поняття «брудні гроші».
2. Перелічіть основні джерела походження «брудних» грошей.
3. Визначте основні способи відмивання «брудних» грошей.
4. Розкрийте основні ознаки, які характеризують сутність фінансового моніторингу.
5. Перелічіть принципи, на основі яких здійснюється фінансовий моніторинг як організаційно-правове явище у процесі запобігання та протидії відмиванню доходів.
6. Охарактеризуйте чинники, які мають безпосередній вплив на легалізацію (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом.
7. Назвіть економічні та соціальні наслідки, які спричиняє відмивання коштів.
8. Перелічіть види тіньової економіки.
9. Розкрийте суть поняття «прихована економіка».
10. Назвіть ключові фактори, які спричиняють формування організованої злочинності.

Тестові завдання

1. Предикатний злочин – це:

- а) злочин, що вчиняється після відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом;
- б) злочин, що вчиняється перед відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом;
- в) злочин метою якого є відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом;
- г) всі відповіді правильні.

2. Перетворення грошей, одержаних злочинним шляхом, у майно, що має вигляд правомірно здобутого, пов'язують із діяльністю чиказького гангстера:

- а) Френка Нітті;
- б) Меєра Ланскі;
- в) Аль Капоне;
- г) Міккі Коена.

3. Поняття «брудні гроші» (*dirty money*) і «відмивання грошей» (*money laundering*) – терміни, що виникли:

- а) у США в 30-ті роки ХХ ст.;
- б) в Італії у 30-ті роки ХХ ст.;
- в) у США в 70-ті роки ХХ ст.;
- г) у Канаді в 30-ті роки ХХ ст.

4. До основних джерел походження «брудних» грошей відносять:

а) організовані злочинні угруповання, яким необхідно легалізувати кошти, отримані внаслідок торгівлі наркотичними речовинами, а також внаслідок здійснення іншої злочинної діяльності;

б) терористичні угруповання, які використовують систему відмивання «брудних» грошей для отримання коштів на закупівлю зброї та техніки для ведення воєнних дій;

в) гроші у формі неправомірної вигоди, коштів з державних соціальних фондів, а також привласнених позик міжнародних фінансових інституцій, отриманих у рамках фінансової допомоги

г) всі відповіді правильні.

5. Процес, який спрямований на приховування та маскування злочинного походження відповідних доходів з метою залучення їх у реальний сектор економіки, – це:

а) відмивання коштів;

б) фінансовий моніторинг;

в) доходи, одержані злочинним шляхом;

г) всі відповіді правильні.

6. До основних економічних та соціальних наслідків відмивання коштів відносять:

а) розширення масштабів злочинів;

б) підрив фінансової системи;

в) зниження державних доходів;

г) всі відповіді правильні.

7. До чинників легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, не відносять:

а) політико-економічні;

б) об'єктивно-індивідуальні;

в) соціально-правові;

г) морально-психологічні.

8. Доходи, одержані злочинним шляхом, можуть використовуватися на:

а) покриття поточних витрат злочинців і їхнього оточення на організацію злочинів і на споживання;

б) нагромадження у вигляді готівки, коштовностей, інших предметів розкоші;

в) інвестиції в легальну економіку (розміщення на фінансовому ринку, придбання нерухомості);

г) всі відповіді правильні.

9. За критичними обсягами тіньова економіка поділяється на:

- а) стабільну, нестабільну;
- б) природну, значну, кризову;
- в) позитивну, негативну, антисоціальну;
- г) індивідуальну, групову.

10. Не заборонені законом легальні види економічної діяльності, в рамках яких мають місце не фіксоване офіційною статистикою виробництво товарів і послуг, приховування цієї діяльності від податків, – це:

- а) прихована економіка;
- б) неформальна економіка;
- в) підпільна економіка;
- г) ринкова економіка.

Тема 2

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ

2.1. Рекомендації Групи з розробки фінансових заходів протидії відмиванню коштів (FATF)

2.2. MONEYVAL – комітет експертів з оцінки заходів протидії відмиванню доходів

2.3. Егмонтська група підрозділів фінансових розвідок

2.4. Базельський комітет з регулювання та методів нагляду за банками в системі запобігання відмиванню коштів

2.5. Основні ініціативи Вольфсберзької групи з питань протидії відмиванню коштів у приватному банківському секторі

2.1. Рекомендації Групи з розробки фінансових заходів протидії відмиванню коштів (FATF)

Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) було засновано в 1989 році G7 для вивчення та розроблення заходів для боротьби з відмиванням грошей. Спершу до групи входили країни G7, Європейська комісія та вісім інших держав.

Відповідно до мандату, FATF розробляє стандарти та сприяє ефективній імплементації правових, регуляторних та оперативних заходів протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ПВК / ФТ), іншим загрозам цілісності фінансової системи. Спільно з різними міжнародними зацікавленими сторонами, FATF також здійснює діяльність щодо виявлення вразливостей на національному рівні з метою захисту міжнародної фінансової системи від незаконного використання.

На FATF було покладено обов'язки вивчати методи та тенденції **відмивання грошей**, аналізувати дії, які вже вжито на національному чи міжнародному рівнях, і встановлювати заходи, необхідні для боротьби з відмиванням грошей. У 2001 році FATF розширила свій мандат також на боротьбу з фінансуванням тероризму.

З 2019 року FATF має безстроковий мандат після того, як спочатку діяла за фіксованими термінами.

У квітні 1990 року, менш ніж через рік після свого створення, FATF опублікувала звіт, який містив набір зі **сорока рекомендацій**. Вони мали на меті створити комплексний план дій для боротьби з відмиванням грошей.

Зазначені рекомендації пройшли певні етапи становлення, зокрема:

- у жовтні 2001 року FATF видала вісім спеціальних рекомендацій щодо фінансування тероризму;

- у червні 2003 року FATF суттєво переглянула свої Рекомендації через постійний розвиток методів відмивання грошей;

- у жовтні 2004 року FATF опублікувала дев'яту, спеціальну, рекомендацію щодо фінансування тероризму, яка посилила стандарти FATF, – **40+9 рекомендацій**;

- у лютому 2012 року FATF опублікувала переглянуті Рекомендації щодо таких питань, як фінансування зброї масового знищення. Це об'єднало +9 спеціальних рекомендацій щодо фінансування тероризму зі заходами проти відмивання грошей, що призвело до вичерпного набору зі 40 рекомендацій FATF;

- починаючи з 2012 року FATF продовжує вдосконалювати та посилювати Рекомендації, щоб забезпечити країни найнадійнішими інструментами для боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення;

- у червні 2019 року FATF переглянула свої стандарти, щоб включити обов'язкові заходи щодо регулювання та нагляду за діяльністю та постачальниками послуг, пов'язаних із віртуальними активами або крипто активами;

- у 2022 році FATF посилила глобальні правила бенефіціарної власності в Стандартах FATF, щоб перешкодити

злочинцям приховувати свою незаконну діяльність і «брудні» гроші за таємними корпоративними структурами⁸.

Рекомендації FATF встановлюють всеосяжну та послідовну структуру заходів, які країни повинні впровадити для боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, а також фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення. Країни мають різноманітні правові, адміністративні та операційні рамки та різні фінансові системи, тому не можуть усі вживати ідентичних заходів для протидії цим загрозам.

Таким чином, Рекомендації FATF встановлюють **міжнародний стандарт**, який країни повинні впроваджувати за допомогою заходів, адаптованих до їхніх конкретних обставин. Стандарти FATF містять самі Рекомендації та пояснювальні примітки разом із застосовними визначеннями.

Рекомендації FATF передбачають основні заходи, які країни повинні вжити для:

- встановлення ризиків і розробки політики та координації дій на національному рівні;
- переслідування відмивання коштів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;
- застосування запобіжних заходів для фінансового сектору та інших визначених секторів;
- встановлення повноважень і обов'язків компетентних органів (наприклад, слідчих, правоохоронних чи наглядових органів) та інших інституційних заходів;
- підвищення прозорості та доступності інформації щодо бенефіціарної власності юридичних осіб і правових утворень;
- сприяння міжнародному співробітництву.

Рекомендації FATF містять комплекс заходів, які допомагають державам боротися з незаконними фінансовими потоками. Вони включають надійну структуру законів, нормативних актів і оперативних заходів, щоб гарантувати, що національні органи влади можуть вживати ефективних заходів для виявлення та припинення фінансових потоків, які підживлюють злочинність і тероризм, і покарати винних у незаконній діяльності.

⁸ FATF. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf/history-of-the-fatf.html>

40 рекомендацій поділяються на сім окремих розділів:

- Політика ПВК / ФТ та координація.
- Відмивання та конфіскація грошей.
- Фінансування тероризму та фінансування розповсюдження.
- Профілактичні заходи.
- Прозорість та бенефіціарна власність юридичних осіб та організацій.
- Повноваження та відповідальність компетентних органів та інші інституційні заходи.
- Міжнародна співпраця.

Наріжним каменем Рекомендацій FATF є підхід, що ґрунтується на оцінці ризику, який наголошує на необхідності для країн визначати та розуміти ризики відмивання грошей і фінансування тероризму, на які вони наражаються. Це гарантує, що вони можуть визначити пріоритети своїх ресурсів для зменшення ризиків у сферах найвищого ризику. FATF постійно відстежує нові загрози фінансовій системі та регулярно оновлює та вдосконалює свої Рекомендації, щоб країни мали сучасні інструменти для боротьби зі злочинцями.

Щоб допомогти державам запровадити свої Стандарти, FATF також створює вказівки та документи з найкращої практики з низки питань. FATF систематично переглядає їх, щоб відобразити досвід, набутий державними органами влади та приватним сектором протягом багатьох років, аби країни могли скористатися цим досвідом і ефективно виконувати Рекомендації FATF у власному національному контексті. Цей процес може передбачати спілкування зі зацікавленими сторонами або публічні консультації для забезпечення корисності остаточного звіту⁹.

2.2. MONEYVAL – комітет експертів з оцінки заходів протидії відмиванню доходів

Комітет експертів з оцінки заходів протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму – MONEYVAL є постійним моніторинговим органом Ради Європи, якому доручено

⁹ FATF. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/home.html>

оцінювати дотримання основних міжнародних стандартів щодо протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму та ефективності їх впровадження, а також завдання надання рекомендацій національним органам влади щодо необхідних удосконалень їхніх систем. Завдяки динамічному процесу взаємних оцінок, рецензування та регулярного контролю за своїми звітами MONEYVAL прагне покращити спроможність національних органів влади для більш ефективної боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму.

MONEYVAL було засновано в 1997 році, і його функціонування регулювалося загальними положеннями Резолюції про комітети та підпорядковані органи, їхні повноваження та методи роботи. На своєму засіданні 13 жовтня 2010 року Комітет Міністрів Ради Європи прийняв Резолюцію про Статут Комітету експертів з оцінки заходів протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму (MONEYVAL). Статут підносить MONEYVAL з 1 січня 2011 року до незалежного моніторингового механізму в рамках Ради Європи, підзвітного безпосередньо Комітету Міністрів Ради Європи.

Метою MONEYVAL є забезпечення того, щоб її країни-члени мали ефективні системи протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму та дотримувалися відповідних міжнародних стандартів у цьому питанні.

Для досягнення такої мети MONEYVAL наділяється низкою ключових компетенцій і завдань, а саме:

- оцінювати відповідність своїх членів усім відповідним міжнародним стандартам у правовому, фінансовому та правоохоронному секторах через процес експертної перевірки взаємних оцінок, включаючи оцінку ефективності впроваджених заходів на практиці;

- формулювати рекомендації щодо шляхів підвищення ефективності національних режимів боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму та спроможності держав співпрацювати на міжнародному рівні в цих сферах;

- проводити тематичні типологічні дослідження методів, тенденцій і технологій відмивання коштів та фінансування тероризму та випускати звіти про це;

- проводити інші дослідження питань, пов'язаних з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, включаючи

горизонтальні огляди прогресу оцінюваних держав у виконанні міжнародних стандартів у кожному раунді оцінювання;

- вживати заходів для підвищення обізнаності про основні глобальні політичні та оперативні ініціативи з протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму;

- після консультації з Європейським комітетом з проблем злочинності (CDPC) пропонувати рекомендації для прийняття Комітетом Міністрів, які би вдосконалили міжнародну боротьбу з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму;

- активно сприяти глобальній боротьбі з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, тісно співпрацюючи з провідними міжнародними партнерами, включаючи FATF, МВФ, Світовий банк, ООН, Європейський Союз та інші регіональні органи типу FATF (FSRBs) у всесвітній мережі органів оцінки ПБК/ФТ¹⁰.

У 2015 році MONEYVAL завершив свій четвертий раунд взаємного оцінювання за результатами третього раунду взаємного оцінювання, щоб оцінити відповідність глобальним стандартам боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму на основі Рекомендацій FATF 2003 та 2004 років. Методологія з періодичними поправками та ефективність їх впровадження визначає процедури та процеси, застосовні MONEYVAL у цьому контексті.

Відповідно до свого статуту, MONEYVAL розробляє власні правила та процедури, які детально регулюють функціонування та структуру MONEYVAL. Крім того, Правила та процедури встановлюють процедури, згідно з якими MONEYVAL оцінює відповідність глобальним стандартам боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, зокрема, вони визначають цикли оцінювання та практичне проведення оцінювання та прийняття звітів.

Для відстеження досягнень та прогресу своїх країн-членів Комітет MONEYVAL використовує процедуру взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. За результатами проведення таких заходів готується звіт, що включає визначення проблемних питань та рекомендації щодо вдосконалення системи. Комітет MONEYVAL

¹⁰ MONEYVAL. URL: www.coe.int/moneyval

здійснює оцінку відповідності своїх країн-членів усім міжнародним стандартам у правовому, фінансовому та правоохоронному секторах шляхом надання експертної оцінки у ході взаємного оцінювання.

Звіти Комітету надають досить детальні рекомендації щодо шляхів покращення ефективності національних режимів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму та здатності держави здійснювати міжнародне співробітництво у цій сфері. Комітет MONEYVAL також проводить типологічні дослідження щодо методів, схем і тенденцій відмивання коштів та фінансування тероризму.

2.3. Егмонтська група підрозділів фінансових розвідок

Неформальна організація фінансових розвідок країн світу – Егмонтська група підрозділів фінансових розвідок (*The Egmont Group of Financial Intelligence Units*) – була створена у червні 1995 року з ініціативи підрозділів фінансової розвідки (ПФР) Бельгії та США з метою не допустити використання злочинними елементами законних фінансових систем для легалізації доходів. Організація отримала таку назву тому, що її перше засідання проводилося у палаці Егмонт – Аренберг у Брюсселі.

Основним завданням **діяльності** Егмонтської групи є проведення зустрічей підрозділів фінансової розвідки з усього світу з метою поліпшення співробітництва у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, а також сприяння впровадженню національних програм у цій сфері.

Зазначена співпраця передбачає такі основні заходи:

1) підвищення ефективності ПФР шляхом проведення навчань та сприяння обміну персоналом з метою покращення досвіду та можливостей персоналу ПФР;

2) розширення та систематизацію міжнародного співробітництва щодо взаємного обміну інформацією;

3) сприяння кращій координації та допомозі між операційними підрозділами ПФР-членів;

4) сприяння кращому та захищеному зв'язку між ПФР шляхом використання технологій, зокрема таких, як Захищений вебсайт Егмонтської групи;

5) покращення операційної автономії ПФР;

6) сприяння утворенню ПФР в юрисдикціях з наявними програмами протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, чи з програмами, які знаходяться на ранніх стадіях розвитку.

Комітет Егмонтської групи слугує консультаційним та координаційним механізмом для голів ПФР і робочих груп. Його основні функції включають в себе сприяння Егмонтській групі у реалізації певних видів діяльності, від внутрішньої координації та управління до представництва на міжнародній арені. Комітет також здійснює нагляд за роботою Секретаріату Егмонтської групи.

У червні 2004 року Україна приєдналася до Егмонтської групи, що надало змогу значно розширити можливості інформаційного обміну щодо сумнівних операцій, а також брати участь у навчальних програмах.

Егмонтська група має чотири унікальні робочі групи з повноваженнями підтримувати членські ПФР. Робочі групи очолюються головою та заступниками голів і включають:

- Робочу групу з обміну інформацією (IEWG).
- Робочу групу з членства, підтримки та відповідності (MSCWG).
- Робочу групу з політики та процедур (PPWG).
- Робочу групу з технічної допомоги та навчання (TATWG).

Регіональні групи допомагають Групі Егмонт у досягненні її цілей із розвитку, співпраці та обміну досвідом на регіональному рівні. Кожна регіональна група представлена регіональними представниками в Егмонтському комітеті. Кожен член ПФР є членом регіональної групи.

Секретаріат Егмонтської групи (EGS) надає стратегічну, технічну та адміністративну підтримку робочим групам і регіональним групам. Функціонуючи на основі статуту Egmont Group, EGS також допомагає в управлінні вмістом, опублікованим в онлайн-спільнотах Egmont Secure Web. EGS очолює Виконавчий секретар і підпорядковується безпосередньо Голові Групи Егмонт. EGS була заснована в липні 2007 року і базується в Канаді.

Також було створено Егмонтський центр передового досвіду та лідерства ПФР як механізм і центр для допомоги ПФР у їхньому прагненні до досконалості та лідерства. Метою центру є захист, позиціонування та просування ПФР у їхніх національних системах та на міжнародному рівні. Основними завданнями центру є:

- обмін передовим досвідом між ПФР;
- створення мережі в рамках спільноти ПВК / ФТ;
- запровадження нових та інноваційних інструментів для роботи та розвитку ПФР;
- посилення співпраці з міжнародними партнерськими організаціями;
- надання ПФР можливостей позиціонувати себе як лідерів на внутрішньому та міжнародному рівнях.

Зазначена діяльність включає наставництво, коучинг, обмін персоналом, спеціалізовані навчальні курси, довідкову бібліотеку, розробку платформи електронного навчання та інші механізми підтримки. Центр працює з квітня 2018-го, повністю інтегрований в Егмонтську групу та розташований у Секретаріаті Егмонтської групи в Канаді.

2.4. Базельський комітет з регулювання та методів нагляду за банками в системі запобігання відмиванню коштів

У сучасних умовах найвпливовішим інститутом у банківській сфері, що функціонує на наддержавному рівні, є **Базельський комітет з питань банківського нагляду**. Базельський комітет наглядових органів був створений керівниками центральних банків у 1975 році з ініціативи центральних банків та органів нагляду держав Групи десятки (G10) одразу після банкрутства німецького банку Bankhaus Herstatt. До нього входять представники банківських наглядових органів і центральних банків Бельгії, Канади, Франції, Німеччини, Італії, Японії, Люксембургу, Нідерландів, Швеції, Швейцарії, Великої Британії і Сполучених Штатів Америки. Він проводить свої зустрічі у Банку міжнародних розрахунків у Базелі, де розташований його постійний Секретаріат.

Метою створення Базельського комітету було розв'язання проблеми забезпечення стабільності банківських систем, а також розроблення і впровадження рекомендацій щодо організації пруденційного регулювання для всіх банків, що мають широке міжнародне представництво. Результати своєї діяльності Базельський комітет публікує у вигляді рекомендацій, які жоден із членів Групи десятки (G10) не зобов'язаний виконувати, проте з деякими може погоджуватися. Саме завдяки таким не нав'язливим, а корисним рекомендаціям Базельський комітет поступово здобув міжнародне визнання і став ареною міждержавної співпраці в банківській сфері.

Головним завданням Базельського комітету є впровадження єдиних стандартів у сфері банківського регулювання. З цією метою Базельський комітет розробляє директиви й рекомендації для органів регулювання держав, які співпрацюють у банківській сфері.

До основних документів Базельського комітету варто віднести «Базельський конкордат» (1974 р.), «Основні принципи ефективного банківського нагляду» (1997 р.), «Міжнародна конвергенція оцінки капіталу і стандартів капіталу» (1988 р.), «Міжнародна конвергенція оцінки капіталу і стандартів капіталу. Переглянута версія» (2004 р.), «Загальні регуляторні підходи до підвищення стійкості банків і банківських систем» та «Міжнародні підходи до вимірювання ризику ліквідності, стандартів і моніторингу» (2010 р.).

2.5. Основні ініціативи Вольфсберзької групи з питань протидії відмиванню коштів у приватному банківському секторі

Вольфсберзька група (*Wolfsberg Group*) була заснована у 2000 році на зібранні представників одинадцяти провідних банків світу у швейцарському замку Вольфсберг.

Метою діяльності Вольфсберзької групи стала розробка принципів протидії відмиванню коштів у приватному банківському секторі. Ці принципи, формально не маючи юридичної сили, є публічним зобов'язанням банків-учасників дотримуватися певних етичних правил. Враховуючи реальний вплив членів Групи, які контролюють значну частину світових

фінансових потоків, прийняття ними таких принципів слугує дієвим стимулом для їх дотримання іншими банками.

Вольфсберзька група затвердила чотири комплекси принципів у сфері ПВК/ФТ. Загальні директиви з протидії відмиванню доходів у приватному банківському секторі охоплюють одинадцять базових принципів, відомих під назвою «Вольфсберзькі принципи з протидії відмиванню коштів для приватного банківського сектору». Відповідно до цього документа, в основі політики будь-якого банку повинні лежати такі правила:

- встановлення відносин тільки з тими клієнтами, законне походження джерел доходів або фінансування яких може бути у розумних межах підтверджено;

- ідентифікація особи клієнта, включаючи реальних власників рахунків, а також дії банків у разі виявлення незвичайних або підозрілих операцій;

- заборона допомоги клієнту у разі усвідомлення того, що така допомога буде використана для обману державних органів, включаючи податкові органи;

- додержання механізму належного вивчення нових клієнтів та основних бенефіціарних власників, що базуються на ризик-орієнтованому підході.

У січні 2002-го Група виступила зі Заявою «Про боротьбу з фінансуванням тероризму», яка спрямована на застосування процедур «Знай свого клієнта» у розширеному масштабі шляхом пошуку за списками відомих або підозрюваних терористів, а також вжиття додаткових заходів у випадках, коли мають місце незвичні або підозрілі операції. Особливо ретельна перевірка необхідна у тих ситуаціях, коли клієнти пов'язані зі секторами або сферами діяльності, які, за інформацією компетентних органів, часто використовуються для фінансування тероризму.

Заява «Про моніторинг, перевірку та пошук», прийнята Групою у 2003 році й переглянута у 2009-му, покликана доповнити прийняті раніше стандарти у частині розвитку заснованих на врахуванні ризику процесів моніторингу та перевірки операцій клієнтів. Згідно з цією Заявою, банки мають створити процеси, що забезпечують виявлення незвичної діяльності або операцій своїх клієнтів. Оскільки не всі незвичні операції

або види діяльності обов'язково є підозрілими, банки повинні мати можливість проаналізувати та визначити, чи є конкретні операції або види діяльності підозрілими, зокрема на предмет потенційного зв'язку з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Для моніторингу операцій з урахуванням ризику потенційного відмивання коштів рекомендується розробити моделі, що надають банкам інструменти ранжування факторів ризику.

На початку 2007 року Група оприлюднила свою Заяву про корупцію, підготовлену у тісному співробітництві з такими організаціями, як Transparency International та Базельський інститут урядування. Пізніше Вольфсберзька Група визнала своєчасною розробку рекомендацій з протидії легалізації злочинних доходів при випуску кредитних карт та наданні послуг еквайрингу, а також посилення заходів зі збільшення прозорості грошових переказів за участю третіх банків. У результаті цього в листопаді 2009-го був введений новий формат SWIFT-повідомлень. Засідання Вольфсберзької Групи відбуваються щоквартально у банках-членах по черзі. Робота здійснюється за принципом консенсусу. Очолюють Групу два співголови – представники банків, що беруть участь у її роботі.

Питання для самоперевірки

1. Які основні обов'язки Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)?
2. Скільки країн входить до FATF?
3. Охарактеризуйте діяльність групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF).
4. Перелічіть основні розділи 40 Рекомендацій.
5. Кому підпорядковується комітет MONEYVAL?
6. Перелічіть ключові завдання MONEYVAL.
7. Назвіть основну мету діяльності Егмонтської групи підрозділів фінансових розвідок.
8. Перелічіть основні завдання Базельського комітету з питань банківського нагляду.
9. Охарактеризуйте мету Вольфсберзької групи з питань протидії відмиванню коштів.
10. Назвіть основні комплекси принципів Вольфсберзької групи у сфері ПВК / ФТ.

Тестові завдання

1. Основною міжнародною фінансовою організацією з вивчення та розробки заходів для боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, є:

- а) Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей;
- б) Міжнародний валютний фонд;
- в) Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій;
- г) Міжнародний банк реконструкції та розвитку.

2. Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) було засновано у:

- а) 1998 році;
- б) 1999 році;
- в) 1988 році;
- г) 1989 році.

3. Первинним завданням FATF було визначено:

а) вивчати методи відмивання грошей, аналізувати дії, які вже вжито на національному чи міжнародному рівнях, і встановлювати заходи, необхідні для боротьби з відмиванням грошей;

б) вивчати методи та тенденції відмивання грошей, аналізувати дії, які вже вжито на національному рівні;

в) вивчати методи та тенденції відмивання грошей, аналізувати дії, які вже вжито на національному чи міжнародному рівнях, і встановлювати заходи, необхідні для боротьби з відмиванням грошей;

г) вивчати методи та тенденції відмивання грошей, аналізувати дії, які вже вжито на національному рівні.

4. Комплексний план дій для боротьби з відмиванням грошей, який FATF опублікувала у формі звіту, містив набір із:

- а) 20 рекомендацій;
- б) 30 рекомендацій;
- в) 40 рекомендацій;
- г) 50 рекомендацій.

5. Розширення FATF свого мандату також на боротьбу з фінансуванням тероризму відбулося у:

- а) 2001 році;
- б) 2002 році;
- в) 2003 році;
- г) 2004 році.

6. 40 рекомендацій поділяються на:

- а) п'ять окремих розділів;
- б) шість окремих розділів;

- в) сім окремих розділів;
- г) вісім окремих розділів.

7. Комітет експертів з оцінки заходів протидії відмиванню доходів MONEYVAL був створений у:

- а) 1995 році;
- б) 1996 році;
- в) 1997 році;
- г) 1998 році.

8. Основною метою діяльності Комітету MONEYVAL є:

а) забезпечення того, щоб її країни-члени мали ефективні системи протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму та дотримувалися відповідних міжнародних стандартів у цьому питанні;

б) здійснення оцінки відповідності своїх країн-членів усім міжнародним стандартам у правовому, фінансовому та правоохоронному секторах шляхом надання експертної оцінки в ході взаємного оцінювання;

в) надання досить детальних рекомендацій щодо шляхів покращення ефективності національних режимів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму;

г) встановлення стандартів і сприяння ефективному здійсненню правових, нормативних та оперативних заходів щодо боротьби з відмиванням коштів.

9. Егмонтська група підрозділів фінансових розвідок була створена у червні 1995 року з ініціативи підрозділів фінансової розвідки:

- а) США та України;
- б) Бельгії та Нідерландів;
- в) Бельгії та США;
- г) США та Канади.

10. Базельський комітет наглядових органів був створений керівниками центральних банків з ініціативи центральних банків та органів нагляду держав Групи десятки (G10) у:

- а) 1957 році;
- б) 1985 році;
- в) 1995 році;
- г) 1975 році.

Тема 3

СИСТЕМА ТА СУБ'ЄКТИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

- 3.1. Сутність фінансового моніторингу як фінансового контролю*
- 3.2. Основні принципи запобігання та протидії легалізації*
- 3.3. Поняття системи фінансового моніторингу, її рівні та суб'єкти*
- 3.4. Сутність ризик-орієнтованого підходу та його застосування*
- 3.5. Фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу*

3.1. Сутність фінансового моніторингу як фінансового контролю

Фінансовий моніторинг відіграє ключову роль у запобіганні та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення в Україні. Ефективна система фінансового моніторингу є важливою складовою національної безпеки країни, оскільки дає змогу виявляти та блокувати канали надходження незаконних коштів, а також сприяє зміцненню фінансової стабільності та довіри до вітчизняної банківської і фінансової систем.

Згідно зі Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року, **фінансовий моніторинг** – це сукупність заходів, які вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення **державного** фінансового моніторингу та **первинного** фінансового моніторингу.

Отже, фінансовий моніторинг поділяється на державний і первинний.

Державний фінансовий моніторинг – сукупність заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового

моніторингу і спрямовуються на виконання вимог Закону про ПВК/ФТ та іншого законодавства у сфері запобігання та протидії. Державний фінансовий моніторинг класифікують як:

– **державний фінансовий моніторинг спеціально уповноваженого органу** – сукупність заходів зі збору, обробки та аналізу інформації про фінансові операції, що подається до спеціально уповноваженого органу суб'єктами первинного і державного фінансового моніторингу та іншими державними органами, відповідними органами іноземних держав, іншої інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та/або фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення та/або з іншими незаконними фінансовими операціями, а також заходів з перевірки такої інформації згідно зі законодавством України та інших заходів, спрямованих на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії;

– **державний фінансовий моніторинг інших суб'єктів державного фінансового моніторингу** – сукупність заходів, що вживаються іншими суб'єктами і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії.

Первинний фінансовий моніторинг – сукупність заходів, які вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії.

Об'єктом фінансового моніторингу є: дії з активами, пов'язані з відповідними учасниками фінансових операцій, які їх проводять, за умови наявності ризиків використання таких активів з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також будь-яка інформація про такі дії чи події, активи та їхніх учасників.

Для більш чіткого розуміння фінансового моніторингу доцільно розглянути певні поняття.

Доходи, одержані злочинним шляхом, – будь-які активи, одержані прямо чи опосередковано внаслідок вчинення злочину, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості.

Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, – це набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом¹¹.

Фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, – це порогові фінансові операції чи підозрілі фінансові операції, або ж підозріла фінансова діяльність.

Фінансування розповсюдження зброї масового знищення – надання, збір чи використання будь-яких активів для розповсюдження зброї масового знищення, за вчинення яких передбачені міжнародні санкції.

Фінансування тероризму – надання чи збір будь-яких активів прямо чи опосередковано з метою їх використання або з усвідомленням можливості того, що їх буде використано повністю або частково:

- для будь-яких цілей окремим терористом чи терористичною групою (організацією);
- для організації, підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи (організації), сприяння вчиненню терористичного акту, проходження навчання тероризму, перетинання державного кордону України з терористичною метою, провадження будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби вчинення таких дій.

¹¹ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3.2. Основні принципи запобігання та протидії легалізації

До **основних принципів** запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення відносять принципи¹²:

1) пріоритетності захисту законних інтересів громадян, суспільства і держави від шкоди, заподіяної внаслідок легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

2) надання пріоритету заходам із запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення над заходами з протидії їм;

3) застосування ризик-орієнтованого підходу під час проведення фінансового моніторингу;

4) координованості взаємодії учасників системи запобігання та протидії;

5) невідворотності **застосування** заходів щодо замороження активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням;

6) невідворотності покарання та переконливості і пропорційності заходів впливу за порушення законодавства у сфері запобігання та протидії;

7) захисту суб'єктів фінансового моніторингу та їх працівників від погроз та інших негативних чи дискримінаційних дій;

8) звільнення від відповідальності за шкоду, заподіяну у зв'язку з виконанням обов'язків щодо проведення фінансового моніторингу у межах та у спосіб, що передбачені законодавством;

¹² Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

9) збереження, захисту інформації та повноти, актуальності і своєчасності інформаційного обміну;

10) доступності суб'єктам фінансового моніторингу інформації, необхідної для проведення фінансового моніторингу;

11) звільнення від відповідальності за надання інформації з обмеженим доступом відповідно до законодавства;

12) співробітництва та взаємодії у сфері запобігання та протидії з іноземними державами, їх компетентними органами, міжнародними, міжурядовими організаціями, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у зазначеній сфері.

3.3. Поняття системи фінансового моніторингу, її рівні та суб'єкти

Система фінансового моніторингу визначається як сукупність методів аналізу, контролю та прогнозування, спрямованих на досягнення фінансової стабільності як окремого суб'єкта, так і фінансової системи країни загалом.

Система фінансового моніторингу формується з **первинного та державного** рівнів.

Суб'єктами первинного фінансового моніторингу (СПФМ) є:

1) банки, страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи;

2) оператори платіжних систем;

3) професійні учасники організованих товарних ринків;

4) професійні учасники ринку капіталу, крім осіб, які провадять діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами;

5) оператори поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або послуги зі здійснення валютних операцій;

6) філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, що надають фінансові послуги на території України;

7) спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу (крім осіб, які надають послуги в рамках трудових правовідносин):

- а) суб'єкти аудиторської діяльності;
- б) бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку;
- в) суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування;
- г) адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально;
- г) нотаріуси;
- д) суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги;
- е) особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами, трасами та іншими утвореннями без статусу юридичної особи;
- є) суб'єкти господарювання, що надають посередницькі послуги та/або консультаційні послуги під час здійснення операцій з нерухомим майном;
- ж) суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них;
- з) суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри;
- и) суб'єкти господарювання, які здійснюють торговельну діяльність культурними цінностями та/або надають посередницькі послуги в такій діяльності;
- 8) постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів;
- 9) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.

До суб'єктів державного фінансового моніторингу за Законом про ПВК / ФТ відносяться¹³:

- 1) центральний орган виконавчої влади, що **забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері**

¹³ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, – Міністерство фінансів України;

2) Міністерство юстиції України;

3) Міністерство цифрової трансформації України;

4) Національний банк України;

5) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;

б) спеціально уповноважений орган – Державна служба фінансового моніторингу України.

Отже, ефективна система фінансового моніторингу дає змогу своєчасно виявляти підозрілі фінансові транзакції, блокувати канали надходження нелегальних коштів, надавати правоохоронним органам інформацію для проведення відповідних розслідувань. Вона також сприяє підвищенню прозорості фінансових операцій, зміцненню довіри до банків та інших фінансових установ, мінімізації ризиків залучення їх до легалізації злочинних доходів.

3.4. Сутність ризик-орієнтованого підходу та його застосування

Ризик-орієнтований підхід – визначення (виявлення), оцінка (переоцінка) та розуміння ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня¹⁴.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний у своїй діяльності застосовувати ризик-орієнтований підхід, враховуючи відповідні критерії ризику, зокрема пов'язані з його клієнтами, географічним розташуванням держави реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює

¹⁴ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

передачу (отримання) активів, видом товарів та послуг, що клієнт отримує від суб'єкта первинного фінансового моніторингу, способом надання (отримання) послуг. Ризик-орієнтований підхід має бути пропорційний характеру та масштабу діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Застосування ризик-орієнтованого підходу здійснюється в порядку, визначеному внутрішніми документами з питань фінансового моніторингу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, з урахуванням рекомендацій відповідних суб'єктів **державного** фінансового моніторингу, які, згідно зі сучасним законодавством, виконують функції **державного регулювання і нагляду** за такими суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний здійснювати оцінку/переоцінку ризиків, у тому числі характерних його діяльності, документувати їх результати, а також підтримувати в актуальному стані інформацію щодо оцінки ризиків, притаманних його діяльності (ризик-профіль суб'єкта первинного фінансового моніторингу), та ризику своїх клієнтів таким чином, щоби бути здатним продемонструвати своє розуміння ризиків, які становлять для нього такі клієнти (ризик-профіль клієнтів).

Критерії ризиків визначаються суб'єктом первинного фінансового моніторингу самостійно з урахуванням критеріїв ризиків, встановлених відповідно:

– **Національним банком України** – для суб'єктів первинного фінансового моніторингу, щодо яких Національний банк України виконує функції державного регулювання і нагляду;

– **центральним органом виконавчої влади**, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, – для **інших суб'єктів первинного** фінансового моніторингу.

При визначенні критеріїв ризиків суб'єкт первинного фінансового моніторингу повинен враховувати типологічні дослідження у сфері запобігання та протидії, підготовлені спеціально уповноваженим органом та оприлюднені ним на своєму вебсайті, результати національної оцінки ризиків, а також рекомендації суб'єктів державного фінансового моніторингу.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу **зобов'язаний встановити високий ризик ділових відносин** (фінансової операції без встановлення ділових відносин), зокрема стосовно таких клієнтів, перелік яких систематизовано на рис. 3.1.

Суб'єкти, щодо яких СПФМ зобов'язаний встановити високий ризик ділових відносин	
→	місцем проживання (перебування, реєстрації) яких є держава (юрисдикція), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення
→	кінцевими бенефіціарними власниками яких є громадяни держави, що здійснює збройну агресію проти України (крім громадян такої держави, яким надано статус учасника бойових дій після 14.04.2014 р.), та/або особи, місцем постійного проживання (перебування, реєстрації) яких є держава, що здійснює збройну агресію проти України
→	засновником (учасником, акціонером) або власником яких прямо чи опосередковано через інші юридичні особи (трасти, інші подібні правові утворення) є держава, що здійснює збройну агресію проти України
→	включених до переліку осіб, клієнтів, які є представниками осіб, включених до переліку осіб, клієнтів, якими прямо або опосередковано володіють або кінцевими бенефіціарними власниками яких є особи, включені до переліку осіб
→	іноземних фінансових установ (крім фінансових установ, зареєстрованих у державах-членах Європейського Союзу, державах-членах Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), крім держав, що здійснюють збройну агресію проти України у значенні, наведеному у статті 1 Закону України «Про оборону України»), з якими встановлюються кореспондентські відносини
→	іноземних публічних діячів, членів їхніх сімей та осіб, пов'язаних з такими політично значущими особами, а також клієнтів, кінцевими бенефіціарними власниками яких є зазначені особи
→	стосовно яких (кінцевих бенефіціарних власників яких) застосовано спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до статті 5 Закону України «Про санкції»
→	місцем проживання (перебування, реєстрації) яких є держава, віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон

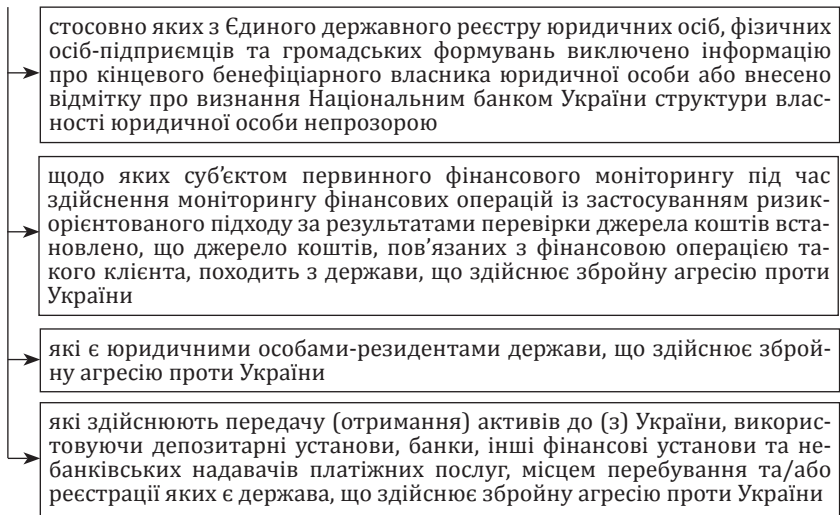

Рис. 3.1. Перелік суб'єктів, щодо яких СПФМ встановлює високий ризик ділових відносин

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу **зобов'язаний встановити неприйнятно високий ризик ділових відносин** (фінансової операції без встановлення ділових відносин) щодо клієнтів у разі:

- неможливості виконувати визначені цим Законом обов'язки або мінімізувати виявлені ризики, пов'язані з таким клієнтом чи фінансовою операцією;
- наявності обґрунтованих підозр за результатами вивчення підозрілої діяльності клієнта, що така діяльність може бути фіктивною.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу щодо **неприбуткових організацій**, у тому числі благодійних, зобов'язаний вживати заходів для мінімізації ризику бути використаним з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення, зокрема з урахуванням рекомендацій відповідного суб'єкта державного фінансового моніторингу, який згідно зі до законодавством виконує функції державного регулювання та нагляду за суб'єктом первинного фінансового моніторингу.

Проведення первинного фінансового моніторингу забезпечується безпосередньо суб'єктом первинного фінансового моніторингу, його філіями, іншими відокремленими підрозділами та дочірніми компаніями, у тому числі тими, що розташовані в державах, у яких рекомендації Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) не застосовуються або застосовуються недостатньою мірою, в межах, визначених законодавством такої держави.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу щодо філій, інших відокремлених підрозділів та дочірніх компаній, розташованих у державах, в яких рекомендації Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) не застосовуються або застосовуються недостатньою мірою, **зобов'язаний провести оцінку** заходів запобігання та протидії, що здійснюються в таких державах.

У разі якщо здійснення зазначених заходів не дозволяється законодавством такої держави, суб'єкт первинного фінансового моніторингу **зобов'язаний повідомити** відповідному суб'єкту державного фінансового моніторингу, що згідно зі законодавством виконує функції державного регулювання та нагляду за суб'єктом первинного фінансового моніторингу, про відповідні запобіжні заходи, що суб'єкт первинного фінансового моніторингу буде вживати для мінімізації ризиків використання діяльності філій, інших відокремлених підрозділів та дочірніх компаній з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу **вживає відповідних запобіжних заходів**, спрямованих на здійснення посилених заходів належної перевірки до встановлення ділових відносин з особами або компаніями таких держав; повідомлення спеціально уповноваженого органу про фінансові операції з клієнтами відповідних держав; попередження клієнтів про те, що операції з фізичними або юридичними особами, трастами або іншими подібними правовими утвореннями у відповідних державах можуть містити ризик легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

3.5. Фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу

Як визначено в Законі про ПВК/ФТ, **фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу**, – це порогові фінансові операції, підозрілі фінансові операції (діяльність)¹⁵.

Фінансові операції є пороговими, якщо сума, на яку здійснюється кожна з них, **дорівнює чи перевищує 400 тисяч гривень** (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, – **55 тисяч гривень**) або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, еквівалентну за офіційним курсом гривні до іноземних валют і банківських металів 400 тисяч гривень на момент проведення фінансової операції (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, – 55 тисяч гривень), за наявності однієї або більше ознак.

До основних ознак порогових операцій відносять:

– фінансові операції, якщо хоча б одна зі сторін-учасниць фінансової операції має реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в державі, що здійснює збройну агресію проти України, та/або в державі (юрисдикції), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення (у тому числі дипломатичне представництво, посольство, консульство такої держави), або якщо однією зі сторін-учасниць фінансової операції є особа, яка має рахунок у банку, зареєстрованому в зазначеній державі (юрисдикції), або якщо кінцевий бенефіціарний власник учасника фінансової операції-клієнта є громадянином чи має постійне місце проживання в державі, що здійснює збройну агресію проти України;

– фінансові операції політично значущих осіб, членів їхніх сімей та/або осіб, пов'язаних з політично значущими особами;

¹⁵ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

- платіжні операції з переказу коштів за кордон (у тому числі до держав, віднесених Кабінетом Міністрів України до офшорних зон);
- фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів);
- фінансові операції електронного резидента (е-резидента).

Підозрілі фінансові операції (діяльність) – це фінансові операції або спроба їх проведення **незалежно від суми**, на яку вони проводяться, що вважаються **підозрілими**, якщо суб'єкт первинного фінансового моніторингу має підозру або має достатні підстави для підозри, що вони є результатом злочинної діяльності або пов'язані чи стосуються фінансування тероризму або фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

З'ясовуючи те, чи є підозрілою фінансова операція або діяльність, суб'єкт первинного фінансового моніторингу враховує типологічні дослідження, підготовлені спеціально уповноваженим органом та оприлюднені ним на своєму вебсайті, а також рекомендації суб'єктів державного фінансового моніторингу.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність поняття «фінансовий моніторинг».
2. Як поділяються фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу?
3. Назвіть основні принципи запобігання та протидії легалізації.
4. З яких рівнів складається система фінансового моніторингу в Україні?
5. Назвіть основні суб'єкти первинного фінансового моніторингу в Україні.
6. Перелічіть основних суб'єктів державного фінансового моніторингу.
7. Назвіть спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу.
8. Охарактеризуйте основну мету застосування ризикорієнтованого підходу.

9. Вкажіть умови, за яких суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний встановити неприйнятно високий ризик ділових відносин до клієнтів.

10. Які відмінності між пороговими фінансовими операціями та підозрілими фінансовими операціями?

Тестові завдання

1. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» прийнятий:

- а) 06.09.2019;
- б) 29.10.2013;
- в) 06.12.2019;
- г) 21.06.2018.

2. Фінансовий моніторинг – це:

а) сукупність заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії;

б) сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу;

в) сукупність заходів зі збору, обробки та аналізу інформації про фінансові операції, що подається до спеціально уповноваженого органу суб'єктами первинного і державного фінансового моніторингу;

г) сукупність заходів, які вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії.

3. Сукупність заходів зі збору, обробки та аналізу інформації про фінансові операції, що подається до спеціально уповноваженого органу суб'єктами первинного і державного фінансового моніторингу та іншими державними органами, відповідними органами іноземних держав, іншої інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та/або фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення, – це:

- а) державний фінансовий моніторинг;
- б) первинний фінансовий моніторинг;
- в) державний фінансовий моніторинг інших суб'єктів державного фінансового моніторингу;

г) державний фінансовий моніторинг спеціально уповноваженого органу.

4. Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, є:

- а) Міністерство юстиції України;
- б) Міністерство фінансів України;
- в) Міністерство цифрової трансформації;
- г) Державна служба фінансового моніторингу України.

5. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку є суб'єктом:

- а) первинного фінансового моніторингу;
- б) державного фінансового моніторингу;
- в) міжнародного фінансового моніторингу;
- г) обов'язкового фінансового моніторингу.

6. До суб'єктів державного фінансового моніторингу не відносять:

- а) Національний банк України;
- б) Державну службу фінансового моніторингу України;
- в) Міністерство цифрової трансформації;
- г) професійних учасників фондового ринку.

7. Система фінансового моніторингу складається з:

- а) національного та міжнародного рівнів;
- б) регіонального та державного рівнів;
- в) первинного та державного рівнів;
- г) первинного, державного та міжнародного рівнів.

8. Фінансові операції є пороговими, якщо:

- а) сума, на яку здійснюється кожна з них, дорівнює чи перевищує 300 тисяч гривень;
- б) сума, на яку здійснюється кожна з них, дорівнює чи перевищує 400 тисяч гривень;
- в) сума, на яку здійснюється кожна з них, дорівнює чи перевищує 500 тисяч гривень;
- г) сума, на яку здійснюється кожна з них, дорівнює чи перевищує 600 тисяч гривень.

9. Для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, фінансові операції є пороговими, якщо:

- а) сума, на яку здійснюється кожна з них, дорівнює чи перевищує 45 тисяч гривень;

б) сума, на яку здійснюється кожна з них, дорівнює чи перевищує 55 тисяч гривень;

в) сума, на яку здійснюється кожна з них, дорівнює чи перевищує 65 тисяч гривень;

г) сума, на яку здійснюється кожна з них, дорівнює чи перевищує 75 тисяч гривень.

10. Фінансові операції або спроба їх проведення незалежно від суми, на яку вони проводяться, вважаються підозрілими, якщо:

а) суб'єкт первинного фінансового моніторингу має підозру або має достатні підстави для підозри, що вони є результатом злочинної діяльності або пов'язані чи стосуються фінансування тероризму або фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

б) суб'єкт державного фінансового моніторингу має підозру або має достатні підстави для підозри, що вони є результатом злочинної діяльності або пов'язані чи стосуються фінансування тероризму або фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

в) суб'єкти первинного та державного фінансового моніторингу мають підозру або мають достатні підстави для підозри, що вони є результатом злочинної діяльності або пов'язані чи стосуються фінансування тероризму або фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

г) всі відповіді правильні.

Тема 4

ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ ТА ПРАВА СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ – ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ

4.1. Правовий статус Державної служби фінансового моніторингу України

4.2. Завдання та функції Державної служби фінансового моніторингу України

4.3. Основні права та структура Державної служби фінансового моніторингу України

4.4. Міжнародні аспекти діяльності підрозділів фінансової розвідки

4.1. Правовий статус Державної служби фінансового моніторингу України

Державну службу фінансового моніторингу України створено як підрозділ фінансової розвідки, призначений для протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Держфінмоніторинг належить до різновидів фінансової розвідки так званого **адміністративного типу.**

Рекомендаціями FATF, зокрема № 29, визначено, що країни мають створити підрозділ фінансової розвідки (ПФР), який є національним центром для отримання та аналізу повідомлень про підозрілі операції та іншої інформації, яка стосується відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів і фінансування тероризму, та для поширення результатів цього аналізу. Підрозділ фінансової розвідки повинен мати можливість одержання додаткової інформації від підзвітних установ і своєчасний доступ до фінансової, адміністративної та правоохоронної інформації, яка йому необхідна для належного виконання своїх функцій.

Враховуючи викладене, Указом Президента України від 10 грудня 2001 року № 1199 затверджено додаткові заходи щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а Кабінету Міністрів України доручено створити Державний департамент фінансового моніторингу.

На виконання зазначеного Указу Президента, Постановою Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 року № 35 був створений та розпочав свою діяльність у складі Міністерства фінансів України Державний департамент фінансового моніторингу як урядовий орган державного управління¹⁶.

Постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2002 року № 194 затверджено Положення про Державний департамент фінансового моніторингу. Повноцінна функціональна діяльність Держфінмоніторингу була розпочата з дати набрання чинності 12 червня 2003 року Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом».

У червні 2004 року на 12-му Пленарному засіданні Еґмонтської групи (острів Гернсі) до її складу було прийнято Держфінмоніторинг.

Верховною Радою України прийнято Закон України щодо підвищення статусу Держфінмоніторингу до рівня центрального органу виконавчої влади (Закон України «Про внесення зміни до статті 4 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 18 травня 2004 року № 1726-IV).

Указом Президента України «Про Державний комітет фінансового моніторингу України» від 28 вересня 2004 року № 1144 на базі Державного департаменту фінансового моніторингу утворено Державний комітет фінансового моніторингу України як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Указом Президента України від 24 грудня 2004 року № 1527 затверджено Положення про Державний комітет фінансового моніторингу України. В рамках адміністративної реформи, відповідно до Указу Президента України від 9 грудня

¹⁶ Державна служба фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/>

2010 року № 1085 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», Державний комітет фінансового моніторингу України було реорганізовано та утворено Державну службу фінансового моніторингу України як центральний орган виконавчої влади. Указом Президента України від 13 квітня 2011 року № 466 затверджено Положення про Державну службу фінансового моніторингу України.

Верховною Радою України 27 лютого 2014 року прийнято Закон України «Про Кабінет Міністрів України» № 794. З урахуванням зазначеного, постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 року № 455 затверджено Положення про Державну службу фінансового моніторингу України.

В рамках антикорупційних ініціатив Верховною Радою України 14 жовтня 2014 року прийнято Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 1702.

У грудні 2019 року з метою імплементації в законодавство України вимог Директиви (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму» та Регламенту (ЄС) 2015/847 «Про інформацію, що супроводжує перекази», які обов'язкові для впровадження членів Європейського Союзу та країн, які мають намір отримати членство в Європейському Союзі, було оновлено Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Указом Президента України від 28 листопада 2020 року № 523/2020 встановлено в Україні професійне свято – День працівника системи фінансового моніторингу, яке відзначають щороку 28 листопада.

Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом,

фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення¹⁷.

Ключова роль Держфінмоніторингу полягає в тому, що він відпрацьовує отримані від суб'єктів первинного фінансового моніторингу повідомлення про підозрілі фінансові операції та передає правоохоронним і розвідувальним органам України узагальнені матеріали в разі наявності підозри щодо відмивання коштів чи фінансування тероризму.

Основними нормативно-правовими актами, якими керується Держфінмоніторинг у своїй діяльності, є:

- Конституція України;
- Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»;
- Положення про Державну службу фінансового моніторингу України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України;
- інші законодавчі акти.

Державна служба фінансового моніторингу України з метою організації своєї діяльності¹⁸:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті Держфінмоніторингу, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління Служби;

2) здійснює добір кадрів в апарат Держфінмоніторингу та на керівні посади на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління Служби, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та працівників апарату Держфінмоніторингу;

3) організовує планово-фінансову роботу в апараті Держфінмоніторингу, на підприємствах, в установах та організаціях,

¹⁷ Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 р. № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>

¹⁸ Там само.

що належать до сфери управління Служби, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку;

4) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань з мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави;

5) організовує ведення діловодства та архівне зберігання документів відповідно до встановлених правил.

4.2. Завдання та функції Державної служби фінансового моніторингу України

Завдання та функції Державної служби фінансового моніторингу України визначені Законом про ПВК/ФТ та Положенням про Державну службу фінансового моніторингу України, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 року № 537.

До основних завдань Держфінмоніторингу належать¹⁹:

1) реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

2) внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

3) збирання, оброблення та проведення аналізу (операційного і стратегічного) інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму чи фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення;

¹⁹ Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 р. № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>

4) забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

5) проведення **національної оцінки ризиків**;

6) налагодження співпраці, взаємодії та інформаційного обміну з державними органами, Національним банком, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

7) забезпечення в установленому порядку представництва України в міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Основними функціями Держфінмоніторингу, згідно зі Законом про ПВК / ФТ, є такі²⁰:

1) вносить пропозиції щодо розроблення законодавчих актів, бере участь в установленому порядку у підготовці інших нормативно-правових актів з питань запобігання та протидії;

2) подає запити посадовим особам, до державних органів (крім Національного банку України), в тому числі до правоохоронних органів, органів прокуратури та судів, органів місцевого самоврядування, органів державної виконавчої служби, приватних виконавців, підприємств, установ, організацій щодо одержання відповідно до закону інформації (у тому числі копій документів), необхідної для виконання покладених на нього завдань;

3) співпрацює з органами виконавчої влади, Національним банком України, іншими державними органами, включеними до системи запобігання та протидії;

²⁰ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

4) у разі наявності достатніх підстав вважати, що фінансова операція або сукупність пов'язаних між собою фінансових операцій можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, подає до правоохоронних та розвідувальних органів відповідні узагальнені матеріали (додаткові узагальнені матеріали) та одержує від них інформацію про хід їх розгляду;

5) у разі наявності достатніх підстав вважати, що фінансова операція або клієнт пов'язані із вчиненням кримінального правопорушення, що не стосується легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, подає інформацію до відповідного правоохоронного або розвідувального органу України як узагальнені матеріали або додаткові узагальнені матеріали;

6) бере участь у міжнародному співробітництві з питань запобігання та протидії;

7) проводить аналіз методів та фінансових схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

8) проводить щороку узагальнення інформації про стан запобігання та протидії в державі;

9) погоджує проекти нормативно-правових актів суб'єктів державного фінансового моніторингу з питань запобігання та протидії;

10) отримує від суб'єктів первинного фінансового моніторингу інформацію про відстеження (моніторинг) фінансових операцій клієнтів, які стали об'єктом фінансового моніторингу;

11) здійснює типологічні дослідження у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

12) вимагає від суб'єктів первинного фінансового моніторингу виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії і в разі виявлення порушень вимог законодавства вживає заходів, передбачених законами, а також повідомляє відповідним суб'єктам державного фінансового

моніторингу, які відповідно до Закону про ПВК/ФТ виконують функції з державного регулювання і нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу;

13) забезпечує реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії і забезпечує координацію діяльності державних органів у цій сфері;

14) забезпечує у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, організацію та координацію роботи з перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів органів державної влади з питань фінансового моніторингу та відповідальних працівників суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а також працівників, залучених до проведення первинного фінансового моніторингу, щодо запобігання та протидії на базі відповідного закладу освіти – академії, що належить до сфери управління спеціально уповноваженого органу;

15) надає суб'єктам державного фінансового моніторингу інформацію для підвищення ефективності здійснення нагляду у сфері запобігання та протидії;

16) повідомляє суб'єкта первинного фінансового моніторингу після надходження інформації від судів або правоохоронних органів, уповноважених приймати рішення відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, про вручення особі письмового повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, про закриття кримінального провадження, яке розпочато за повідомленням такого суб'єкта, яке надійшло до спеціально уповноваженого органу відповідно до вимог статей 8, 14, 15, 16 та 23 Закону про ПВК/ФТ, а також надає йому інформацію про ухвалені судами рішення за такими кримінальними провадженнями з одночасним повідомленням відповідному суб'єкту державного фінансового моніторингу. Порядок повідомлення та інформування суб'єкта первинного фінансового моніторингу і суб'єкта державного фінансового моніторингу встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

17) бере участь за дорученням Кабінету Міністрів України у підготовці відповідних міжнародних договорів України;

18) виконує інші функції, що впливають із покладених на нього завдань, та здійснює повноваження відповідно до законодавства.

4.3. Основні права та структура Державної служби фінансового моніторингу України

Основні права Державної служби фінансового моніторингу України визначені Законом про ПВК/ФТ та Положенням про Державну службу фінансового моніторингу України.

Державна служба фінансового моніторингу для виконання покладених на неї завдань має право:

1) залучати в установленому порядку до виконання окремих робіт, участі у вивченні окремих питань вчених і фахівців, працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) для розгляду питань, що належать до компетенції Держфінмоніторингу;

2) одержувати безоплатно в установленому законодавством порядку від державних органів, правоохоронних органів, судів, Національного банку, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, підприємств, установ та організацій інформацію (довідки, копії документів), у тому числі інформацію з обмеженим доступом, необхідну для виконання покладених на Держфінмоніторинг завдань;

3) отримувати від суб'єкта первинного фінансового моніторингу в разі потреби за результатами проведеного аналізу відомості щодо відстеження (моніторингу) фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму або фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення;

4) одержувати в установленому порядку від Мін'юсту відомості про смерть фізичних осіб;

5) здійснювати в установленому законодавством порядку доступ, у тому числі автоматизований, до інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних органів державної влади (крім Національного банку) та інших державних інформаційних ресурсів;

6) одержувати від суб'єктів первинного фінансового моніторингу на запит додаткову інформацію;

7) розробляти та вносити на розгляд Мініну проекти нормативно-правових актів, необхідних для виконання завдань і функцій, передбачених статтею 25 Закону про ПВК/ФТ;

8) одержувати від правоохоронних та розвідувальних органів, до яких згідно зі Законом про ПВК/ФТ подано узагальнені матеріали (додаткові узагальнені матеріали), інформацію про хід опрацювання та вжиття відповідних заходів на підставі одержаних матеріалів в установленому законодавством порядку;

9) укладати міжнародні договори міжвідомчого характеру з відповідними органами інших держав з питань співробітництва в установленому законом порядку;

10) приймати у випадках, передбачених Законом про ПВК / ФТ, рішення про зупинення (подальше зупинення, продовження зупинення) фінансових (фінансової) операцій (операції) на строк, установлений Законом;

11) брати участь за погодженням з відповідними суб'єктами державного фінансового моніторингу, які згідно зі Законом про ПВК/ФТ виконують функції з державного регулювання і нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу, у підготовці та/або проведенні перевірок суб'єктів первинного фінансового моніторингу (крім перевірок суб'єктів первинного фінансового моніторингу, які проводяться Національним банком) у сфері додержання вимог законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

12) інформувати суб'єктів державного фінансового моніторингу, які відповідно до Закону про ПВК / ФТ виконують функції з державного регулювання і нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу, про можливі порушення такими суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог Закону;

13) надавати суб'єктам державного фінансового моніторингу дані відповідно до законодавства в межах Закону про ПВК / ФТ;

14) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до компетенції Держфінмоніторингу;

15) користуватися державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами.

Держфінмоніторинг є юридичною особою публічного права та є національним центром для отримання й аналізу інформації, яка стосується відмивання коштів. Держфінмоніторинг очолює Голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства про державну службу. Голова Держфінмоніторингу має заступників, у тому числі одного першого, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства про державну службу²¹.

Центральний апарат Держфінмоніторингу (рис. 4.1) складається з таких структурних підрозділів²²:

1. Департамент фінансових розслідувань.
2. Департамент координації системи фінансового моніторингу.
3. Департамент інформаційних технологій.
4. Юридичне управління.
5. Управління міжнародного співробітництва.
6. Управління контролю та адміністративно-господарської роботи.
7. Управління планування, виконання бюджету, бухгалтерського обліку та роботи з персоналом.
8. Відділ аналітичного забезпечення роботи керівництва.
9. Сектор режиму та безпеки.
10. Головний спеціаліст з питань запобігання та виявлення корупції.
11. Головний спеціаліст з питань проведення внутрішнього аудиту.

Крім того, Держфінмоніторинг має підпорядковані установи:

1. Державний заклад післядипломної роботи «Академія фінансового моніторингу».
2. Державне підприємство «Експлуатаційно-майнове управління».

²¹ Державна служба фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/>

²² Там само.

Структура Державної служби фінансового моніторингу України

Керівництво Держфінмоніторингу		Голова	Перший заступник Голови	Заступник Голови
1	Департамент фінансових розслідувань	Управління фінансових розслідувань у сфері грошового обігу	Управління фінансових розслідувань у сфері зовнішньоекономічної діяльності	Управління фінансових розслідувань з протидії провадження терористичної діяльності та застосування санкцій
	Департамент фінансових розслідувань з бюджетними активами	Управління аналізу ризиків та тіологічних досліджень	Управління аналізу ризиків операцій, здійснених публічними діячами, та спільних фінансових розслідувань з НАБУ	
2	Департамент інформаційних технологій	Відділ супроводження інформаційних ресурсів	Відділ адміністрування, супроводження та захисту інформаційно-телекомунікаційних систем	Сектор кіберзахисту інформації та інформаційних технологій
	Департамент стратегії розвитку фінансового моніторингу	Відділ впровадження та адміністрування аналітичних систем	Відділ забезпечення функціонування систем електронного урядування та цифрового розвитку	Сектор впровадження інформаційних технологій
3	Департамент координації системи фінансового моніторингу	Відділ взаємодії зі суб'єктами первинного фінансового моніторингу	Відділ супроводження Національної оцінки ризиків та узагальнення адміністративних даних	Відділ взаємодії з державними органами
	Юридичне управління	Відділ стратегії розвитку системи фінансового моніторингу	Відділ методологічної роботи та супроводження навчального процесу	Відділ взаємодії з державними органами

Головні операційні структурні підрозділи

Підрозділи (працівники), що забезпечують діяльність за окремими напрямками

<ul style="list-style-type: none"> Юридичне управління Управління міжнародного співробітництва Управління планування, виконання бюджету, бухгалтерського обліку та роботи з персоналом Управління контролю та адміністративно-господарської діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> Сектор режиму та безпеки Відділ аналітичного забезпечення роботи керівництва 	<ul style="list-style-type: none"> Головний спеціаліст з питань проведення внутрішнього аудиту Головний спеціаліст з питань запобігання та виявлення корупції
--	---	---

Рис. 4.1. Склад центрального апарату Держфінмоніторингу

Законом про ПВК/ФТ (стаття 26) передбачена політична незалежність спеціально уповноваженого органу. Керівник спеціально уповноваженого органу призначається на посаду за результатами проведення конкурсу і звільняється з посади в установленому законодавством порядку. Використання спеціально уповноваженого органу в партійних, групових чи особистих інтересах **не допускається**.

На період служби чи роботи за трудовим договором членство посадових і службових осіб спеціально уповноваженого органу в партіях, рухах та інших громадських об'єднаннях, що мають політичні цілі, зупиняється.

Керівник спеціально уповноваженого органу не може бути членом політичної партії, руху та інших громадських об'єднань, що мають політичні цілі.

Членство працівників, які уклали трудовий договір із спеціально уповноваженим органом, у професійних спілках та інших громадських об'єднаннях, що не мають політичних цілей, **не заборонено**.

4.4. Міжнародні аспекти діяльності підрозділів фінансової розвідки

Держфінмоніторинг активно співпрацює з провідними міжнародними організаціями та установами, які опікуються питаннями протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, – такими як FATF, Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL), Європейський Союз, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Егмонтська група підрозділів фінансових розвідок, Організація Об'єднаних Націй та ін.²³

У рамках співробітництва з Радою Європи експерти Держфінмоніторингу, починаючи з 2002 року на постійній основі беруть участь у Пленарних засіданнях Комітету MONEYVAL. На сьогодні Держфінмоніторинг співпрацює з понад 150 підрозділами фінансових розвідок інших країн та отримує від іноземних партнерів інформацію, яка може бути пов'язана з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

²³ Державна служба фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/>

Рекомендації Групи FATF (Financial Action Task Force), Резолюції Ради Безпеки ООН та Європейські документи встановлюють, що **у кожній державі світу повинен функціонувати підрозділ фінансової розвідки (ПФР / Financial Intelligence Unit (FIU))**.

Україна, виконуючи свої міжнародні зобов'язання, ратифікувала Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. У Законі від 17 листопада 2010 року № 2698-VI про ратифікацію Конвенції визначено, що органом, уповноваженим Україною на виконання функцій підрозділу фінансової розвідки, є **центральний орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу України**²⁴.

Положенням про Державну службу фінансового моніторингу України (постанова КМУ) затверджено, що Держфінмоніторинг є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується КМУ через Міністра фінансів.

Повноваження Держфінмоніторингу визначені Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Відповідно до **міжнародних вимог**, підрозділ фінансової розвідки **повинен володіти такими ознаками**:

– є національним центром для отримання й аналізу повідомлень про підозрілі операції та іншої інформації, яка стосується відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів і фінансування тероризму, та для розповсюдження результатів цього аналізу (п. 29.1 Методології з оцінки відповідності 29-ї Рекомендації FATF);

– має бути створений як центральний національний підрозділ для отримання (і, якщо це дозволено, запитування), аналізу і передачі повідомлень про підозрілі операції та іншої інформації щодо потенційного відмивання грошей

²⁴ Інформаційна довідка щодо міжнародно-правового стандарту до статусу підрозділу фінансової розвідки. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zagalna/DovidkaFIU.pdf> (дата звернення: 05.05.2024)

або фінансування тероризму (ст. 21 Директиви ЄС про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму);

– кожна держава забезпечує виконання функцій ПФР за відсутності впливу їхнього внутрішнього статусу (ч. 3 ст. 46 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму).

Отже, міжнародні документи чітко визначають статус підрозділу фінансової розвідки як незалежного національного центру, який отримує та аналізує повідомлення про підозрілі фінансові операції та передає результати аналізу до правоохоронних органів для кримінальних розслідувань.

29-та Рекомендація FATF та Методологія її оцінки (критерій 29.7) передбачають, що ПФР повинен бути **операційно незалежним та автономним**, а саме:

– мати повноваження та можливість незалежно здійснювати свої функції, зокрема приймати автономне рішення проводити аналіз, здійснювати запит та/або направляти чи передавати специфічну інформацію;

– мати можливість укладати угоди або залучати незалежно інші національні компетентні органи чи іноземні органи з метою обміну інформацією;

– бути незалежним від будь-якого політичного, урядового або галузевого впливу чи втручання, що може вплинути на його операційну незалежність.

ПФР напряму отримує від підзвітних суб'єктів інформацію, що становить банківську чи іншу охоронювану законом таємницю. Такий порядок передачі інформації до ПФР суттєво відрізняється від розкриття відповідної інформації правоохоронному органу.

Щодня Держфінмоніторинг отримує тисячі повідомлень від суб'єктів первинного фінансового моніторингу (насамперед банків) про фінансові операції. Отже, довіра приватного сектору до незалежного ПФР (**який є аналітичним органом**) є значно вищою, ніж довіра до правоохоронного органу. З огляду на це, існує гарантія надійної передачі та збереження банківської та іншої таємниці.

Міжнародні стандарти й національне законодавство передбачають, що ПФР повинен надавати підтримку правоохоронним органам у розслідуванні справ з відмивання коштів, фінансування тероризму та пов'язаних предикатних злочинів. Відповідно, FATF окремо від ПФР визначає повноваження правоохоронних органів (Рекомендації 30, 31). Такі органи повинні мати можливості та інструментарій для співпраці з ПФР та отримання від нього інформації для проведення розслідувань.

ПФР є складником і **виконує провідну роль в операційній мережі країни** з протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Він повинен співпрацювати з усіма компетентними правоохоронними органами відповідно до ключових ризиків країни.

Держфінмоніторинг провадить активну міжнародну співпрацю з ПФР іноземних країн. Наразі здійснюється **обмін інформацією зі 150 партнерами** у всьому світі. Специфіка співпраці полягає в отриманні інформації про активи та операції резидентів за кордоном та передачі такої інформації до правоохоронних органів, а також наданні **релевантної інформації** до ПФР інших країн для її подальшої передачі правоохоронним органам.

Визначаючи статус ПФР, слід враховувати **досвід інших країн та їхні національні ризики**. В країнах із маленькою чисельністю населення, невеликими територіями та відсутністю різнопланових ризиків (наприклад, корупції, фінансування тероризму і т.ін.) ПФР можуть існувати при правоохоронних або регуляторних органах.

Приміром, така практика поширена у **Прибалтійських країн**, які мають об'єднану (уособлену) правоохоронну систему, тобто універсальний правоохоронний орган, підслідністю якого є всі типи злочинів. Масштаби аналітичної роботи ПФР в таких країнах, як правило, є низькими та відповідають внутрішній ситуації.

Натомість в Україні функціонують чисельні правоохоронні та розвідувальні органи з **різноплановою підслідністю, які в певних випадках «конкурують» між собою**.

В таких умовах, як зазначають міжнародні експерти, Держфінмоніторинг проводить серйозні аналітичні розслідування,

його **автономний статус** повністю відповідає національним ризикам, оскільки він рівнозначно забезпечує аналітичною інформацією всі правоохоронні органи. Отже, зважаючи на це, нинішня модель ПФР в Україні наближена до моделі США, в якій ПФР (FinCen) належить до **фінансового блоку**, тобто, як і в Україні, входить до сфери **Міністерства фінансів**.

Питання для самоперевірки

1. Проаналізуйте основні завдання Державної служби фінансового моніторингу України.
2. Охарактеризуйте повноваження Державної служби фінансового моніторингу України.
3. Перелічіть основні функції Державної служби фінансового моніторингу України.
4. Охарактеризуйте основні нормативно-правові документи у діяльності Держфінмоніторингу.
5. Проаналізуйте основні права Державної служби фінансового моніторингу України.
6. Опишіть структуру Державної служби фінансового моніторингу України.
7. Назвіть головні міжнародні організації у системі протидії нелегальним доходам.
8. Назвіть основні переваги підрозділів фінансової розвідки іноземних держав.
9. Дайте оцінку якості нормативно-правового забезпечення з питань фінансового моніторингу.
10. Назвіть провідні міжнародні організації та установи, з якими співпрацює Державна служба фінансового моніторингу України.

Тестові завдання

1. Спеціально уповноважений орган в Україні з фінансово-го моніторингу – це:

- а) Державна служба фінансового моніторингу України;
- б) Державний комітет фінансового моніторингу України;
- в) Державний департамент фінансового моніторингу України;
- г) Державна комісія фінансового моніторингу України.

2. Державну службу фінансового моніторингу України відносять до різновидів фінансової розвідки:

- а) правоохоронного типу;

- б) адміністративного типу;
- в) цивільного типу;
- г) всі відповіді правильні.

3. Діяльність Держфінмоніторингу спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через:

- а) Міністра юстиції;
- б) Міністра фінансів;
- в) Голову НБУ;
- г) Міністра цифрової трансформації.

4. День працівника системи фінансового моніторингу відзначають щороку:

- а) 28 вересня;
- б) 28 жовтня;
- в) 28 листопада;
- г) 28 грудня.

5. Ключова роль Державної служби фінансового моніторингу полягає в тому, що вона:

а) відпрацьовує отримані від суб'єктів фінансового моніторингу повідомлення про підозрілі фінансові операції і передає правоохоронним органам;

б) відпрацьовує отримані від суб'єктів фінансового моніторингу повідомлення про підозрілі фінансові операції і передає розвідувальним органам;

в) відпрацьовує отримані від суб'єктів фінансового моніторингу повідомлення про підозрілі фінансові операції і передає правоохоронним і розвідувальним органам;

г) відпрацьовує отримані від суб'єктів фінансового моніторингу повідомлення про підозрілі фінансові операції і передає в поліцію.

6. Реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення відноситься до:

- а) завдань ДСФМ;
- б) функцій ДСФМ;
- в) прав ДСФМ;
- г) обов'язків ДСФМ.

7. Співпраця з органами виконавчої влади, Національним банком України, іншими державними органами, включеними до системи запобігання та протидії, належить до:

- а) завдань ДСФМ;
- б) функцій ДСФМ;

- в) прав ДСФМ;
- г) обов'язків ДСФМ.

8. У Центральному апараті Держфінмоніторингу відсутній такий департамент:

- а) Департамент фінансових розслідувань;
- б) Департамент координації системи фінансового моніторингу;
- в) Департамент інформаційних технологій;
- г) Департамент міжнародного співробітництва.

9. Статтею 26 Закону про ПВК/ФТ щодо Держфінмоніторингу передбачена:

- а) політична незалежність;
- б) залежність від громадських об'єднань;
- в) політична залежність;
- г) незалежність від професійних спілок.

10. Держфінмоніторинг активно співпрацює з такими провідними міжнародними організаціями та установами:

- а) Егмонтська група підрозділів фінансових розвідок;
- б) FATF (Financial Action Task Force);
- в) Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL);
- г) всі відповіді правильні.

Тема 5

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ВЕРИФІКАЦІЯ КЛІЄНТІВ

5.1. Сутність ідентифікації клієнтів і вигодоодержувачів та перелік документів, необхідних для їх ідентифікації

5.2. Порядок верифікації клієнтів

5.3. Особливості ідентифікації та верифікації у сфері страхування життя та азартних ігор

5.4. Скорочена ідентифікація та верифікація клієнтів

5.1. Сутність ідентифікації клієнтів і вигодоодержувачів та перелік документів, необхідних для їх ідентифікації

Ідентифікація та верифікація клієнтів є критично важливими процесами для забезпечення безпеки та надійності фінансових і ділових операцій. У сучасному світі, де шахрайство та відмивання грошей становлять серйозні ризики, ретельна перевірка особистості клієнтів вважається неодмінною умовою для захисту організацій, їхніх клієнтів та партнерів.

Ідентифікація – це життя СПФМ документально підтверджених заходів, пов'язаних з отриманням відомостей, передбачених законодавством України, щодо клієнта на підставі офіційних документів або засвідчених у встановленому порядку їх копій.

Ідентифікація клієнта здійснюється до укладення правочинів (договорів), або відкриття рахунку, або проведення фінансової операції.

Ідентифікація клієнтів є одним із найважливіших елементів ПВК / ФТ на рівні суб'єктів **первинного фінансового моніторингу**. Оскільки відмивання коштів – процес, який складається з декількох етапів, першим із них є розміщення. Цей етап передбачає розміщення в легальному секторі економіці коштів (активів), одержаних злочинним шляхом, під видом правомірно одержаних. Усі подальші операції з цими коштами (активами), як правило, є законними.

Тому саме під час установлення ділових відносин з клієнтом СПФМ мають найбільше уваги приділяти ідентифікації осіб.

Згідно зі Законом про ПВК/ФТ²⁵, **ідентифікація** – це заходи, що вживаються суб'єктом **первинного фінансового моніторингу** для встановлення особи шляхом отримання її ідентифікаційних даних.

Верифікація – заходи, що вживаються суб'єктом **первинного фінансового моніторингу** з метою перевірки (підтвердження) належності відповідній особі отриманих суб'єктом первинного фінансового моніторингу ідентифікаційних даних та/або з метою підтвердження даних, що дають змогу встановити **кінцевих бенефіціарних власників** чи їх відсутність.

Ідентифікація та верифікація клієнта здійснюються до встановлення ділових відносин, вчинення правочинів (крім випадків, передбачених Законом про ПВК/ФТ), проведення фінансової операції, відкриття рахунка.

Ідентифікаційні дані – сукупність даних, що дають змогу однозначно встановити особу. Відповідно, суб'єкти первинного фінансового моніторингу під час ідентифікації та верифікації **резидентів** встановлюють:

1) **для фізичної особи** – прізвище, ім'я та (за наявності) по батькові, дату народження, номер (та за наявності – серію) паспорта громадянина України (або іншого документа, що посвідчує особу та відповідно до законодавства України може бути використаний на території України для укладення правочинів), дату видачі та орган, що його видав, відомості про місце проживання або місце перебування, реєстраційний номер облікової картки платника податків, номер (та за наявності – серію) паспорта громадянина України, в якому представлено відмітку про відмову від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, чи номер паспорта із записом про відмову від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків в електронному

²⁵ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

безконтактному носії, унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі (за наявності). Якщо за звичаями національної меншини, до якої належить особа, прізвище або по батькові не є складовими імені, зазначаються лише складові імені;

2) **для фізичної особи-підприємця** – прізвище, ім'я та (за наявності) по батькові, дату народження, номер (та за наявності – серію) паспорта громадянина України (або іншого документа, що посвідчує особу та відповідно до законодавства України може бути використаний на території України для укладення правочинів), дату видачі та орган, що його видав, відомості про місце проживання або місце перебування, реєстраційний номер облікової картки платника податків, номер (та за наявності – серію) паспорта громадянина України, в якому проставлено відмітку про відмову від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, чи номер паспорта із записом про відмову від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків в електронному безконтактному носії; дату та номер запису в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань про проведення державної реєстрації; реквізити банку, в якому відкрито рахунок, і номер поточного рахунка (за наявності), унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі (за наявності). Якщо за звичаями національної меншини, до якої належить особа, прізвище або по батькові не є складовими імені, зазначаються лише складові імені;

3) **для юридичної особи** – повне найменування, місце знаходження; дату та номер запису в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань про проведення державної реєстрації, відомості про виконавчий орган (органи управління); ідентифікаційні дані осіб, які мають право розпоряджатися рахунками та/або майном; ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України; реквізити банку, в якому відкрито рахунок, і номер поточного рахунка.

Банки як суб'єкти первинного фінансового моніторингу **можуть не встановлювати щодо резидентів** (фізичних

осіб-підприємців, юридичних осіб) **реквізити іншого банку, в якому відкрито рахунок, і номер поточного рахунка.**

Щодо ідентифікації та верифікації **нерезидентів, а також трастів та інших подібних правових утворень** суб'єкта первинного фінансового моніторингу встановлюють:

1) **для фізичної особи** – прізвище, ім'я та (за наявності) по батькові, дату народження, номер (та за наявності – серію) паспорта (або іншого документа, що посвідчує особу та відповідно до законодавства України може бути використаний на території України для укладення правочинів), дату видачі та орган, що його видав, громадянство, відомості про місце проживання або місце тимчасового перебування в Україні, унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі (за наявності). Якщо за звичаями національної меншини, до якої належить особа, прізвище або по батькові не є складовими імені, зазначаються лише складові імені;

1-1) **для електронного резидента (е-резидента)** – прізвище, ім'я та по батькові (за наявності), дату народження, номер та серію (за наявності) паспорта (або іншого документа, що посвідчує особу), дату видачі та орган, що його видав, громадянство (підданство), відомості про місце проживання або місце тимчасового перебування, реєстраційний номер облікової картки платника податків, дату та номер запису в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань про проведення державної реєстрації. Якщо за звичаями національної меншини, до якої належить особа, прізвище або по батькові не є складовими імені, зазначаються лише складові імені;

2) **для юридичної особи** – повне найменування, місцезнаходження; реквізити банку, в якому відкрито рахунок, номер банківського рахунка; відомості про виконавчий орган (органи управління); ідентифікаційні дані осіб, які мають право розпоряджатися рахунками та/або майном. Під час верифікації суб'єкту первинного фінансового моніторингу надається також копія легалізованого витягу з торгового, банківського чи судового реєстру або нотаріально засвідчене реєстраційне посвідчення уповноваженого органу іноземної держави про реєстрацію відповідної юридичної особи;

3) **для трастів та інших подібних правових утворень, що не є юридичними особами,** – повне найменування, мету

та цілі діяльності, об'єкти управління, що належать нерезиденту, стосовно якого здійснюється ідентифікація та верифікація, країну заснування, місцезнаходження; реквізити банку, в якому відкрито рахунок, номер банківського рахунка; ідентифікаційний номер (у разі наявності), що нерезидент використовує при поданні податкових декларацій та інших податкових документів до податкових органів у країні, резидентом якої він є. Під час верифікації суб'єкту первинного фінансового моніторингу надається також засвідчена копія документа або його витяг про утворення (заснування) трасту або іншого подібного правового утворення.

Вигодоодержувач (вигодонабувач) за договором (страховим полісом, свідоцтвом, сертифікатом) страхування життя – це особа або категорія осіб, яким буде виплачена страхова виплата у разі настання страхового випадку.

Вигодоодержувач (вигодонабувач) трасту або іншого подібного правового утворення – це особа, яка має право на одержання вигоди та/або доходу від трасту або іншого подібного правового утворення.

Вигодоодержувач (вигодонабувач) щодо цінних паперів, права на які та права за якими обліковуються на рахунку в цінних паперах номінального утримувача, – це особа, в інтересах якої здійснюється фінансова операція на рахунку номінального утримувача.

5.2. Порядок верифікації клієнтів

Згідно зі Законом про ПВК / ФТ²⁶, **верифікація** – це заходи, що вживаються суб'єктом **первинного фінансового моніторингу** з метою перевірки (підтвердження) належності відповідній особі отриманих суб'єктом первинного фінансового моніторингу ідентифікаційних даних та/або з метою підтвердження даних, що дають змогу встановити **кінцевих бенефіціарних власників** чи їх відсутність.

²⁶ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

Ідентифікація та верифікація клієнта здійснюються **до встановлення ділових відносин**, вчинення правочинів, проведення фінансової операції, відкриття рахунка.

З метою неперешкоджання звичайній діловій практиці верифікація клієнта може здійснюватися за необхідності **під час встановлення ділових відносин**. У такому разі здійснення верифікації має бути завершено якнайшвидше після першого контакту з клієнтом, за умови здійснення ефективного управління ризиками легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення. **Верифікація клієнта також може бути здійснена після відкриття рахунка, але до проведення по ньому першої фінансової операції.**

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу має право витребувати, а державні органи, державні реєстратори зобов'язані протягом десяти робочих днів з дня отримання запиту надати відповідно до законодавства інформацію, що стосується здійснення **належної перевірки**. Зазначена інформація подається безоплатно. Порядок подання такої інформації визначений Постановою КМУ від 21 жовтня 2020 року № 968 «Про затвердження Порядку надання державними органами, державними реєстраторами на запит суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта»²⁷.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу **має право витребувати**, а клієнт, представник клієнта зобов'язані подати інформацію (офіційні документи), необхідну (необхідні) для здійснення належної перевірки, а також для виконання таким суб'єктом первинного фінансового моніторингу інших вимог законодавства у сфері запобігання та протидії.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу відповідно до законодавства **зобов'язаний** на підставі офіційних документів або інформації, отриманої з офіційних та/або надійних джерел (якщо інше не передбачено цим Законом), здійснювати верифікацію.

²⁷ Про затвердження Порядку надання державними органами, державними реєстраторами на запит суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 968. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/968-2020-%D0%BF#n11>

Офіційні документи мають бути чинними (дійсними) на момент їх подання та включати всі необхідні ідентифікаційні дані. Копії офіційних документів, крім нотаріально засвідчених, на підставі яких суб'єкт первинного фінансового моніторингу здійснив верифікацію, засвідчуються в порядку, встановленому суб'єктом державного фінансового моніторингу, що згідно з цим Законом виконує функції державного регулювання та нагляду за відповідним суб'єктом первинного фінансового моніторингу.

Водночас реквізити банку, в якому відкрито рахунок клієнту, номер поточного рахунка, місце проживання або місце перебування фізичної особи-резидента України (місце проживання або місце тимчасового перебування фізичної особи-нерезидента в Україні), відомості про виконавчий орган (органи управління), а також інша інформація, необхідна для з'ясування мети та характеру майбутніх ділових відносин, проведення на постійній основі моніторингу ділових відносин та фінансових операцій клієнта, встановлених суб'єктом первинного фінансового моніторингу на підставі офіційних документів та/або інформації, одержаної від клієнта (представника клієнта) та засвідченої ним, а також з інших офіційних та/або надійних джерел, якщо така інформація є відкритою, **не потребують верифікації** в разі відсутності в суб'єкта первинного фінансового моніторингу підозр щодо достовірності (чинності) таких документів та/або інформації.

Для визначення належності клієнта або кінцевого бенефіціарного власника клієнта до політично значущих осіб, членів їх сімей або пов'язаних з ними осіб суб'єкт первинного фінансового моніторингу використовує декілька надійних джерел інформації та вживає заходів для перевірки отриманої інформації.

Національний публічний діяч зобов'язаний повідомляти суб'єкта первинного фінансового моніторингу на його запит про виконання (припинення виконання) національним публічним діячем визначених публічних функцій.

Кінцевий бенефіціарний власник – це будь-яка фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив (контроль) на діяльність клієнта та/або фізичну особу, від імені якої проводиться фінансова операція.

Кінцевим бенефіціарним власником є:

– для юридичних осіб – будь-яка фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність юридичної особи (в тому числі через ланцюг контролю/володіння);

– для трастів, утворених відповідно до законодавства країни їх утворення, – засновник, довірчий власник, захисник (за наявності), вигодоодержувач (вигодонабувач) або група вигодоодержувачів (вигодонабувачів), а також будь-яка інша фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність трасту (в тому числі через ланцюг контролю/володіння);

– для інших подібних правових утворень – особа, яка має статус, еквівалентний або аналогічний особам, зазначеним для трастів.

Ознакою здійснення **прямого вирішального впливу** на діяльність є безпосереднє володіння фізичною особою часткою у розмірі **не менше 25 відсотків статутного (складеного) капіталу** або прав голосу юридичної особи.

З метою встановлення кінцевого бенефіціарного власника суб'єкт первинного фінансового моніторингу:

– витребує та отримує від клієнта-юридичної особи структуру власності такого клієнта;

– встановлює щодо трасту або іншого подібного правового утворення відомості про засновників, довірчих власників, захисників (у разі наявності), вигодоодержувачів (вигодонабувачів) або групу вигодоодержувачів (вигодонабувачів), а також про будь-яких інших фізичних осіб, які здійснюють вирішальний вплив на діяльність трасту або іншого подібного правового утворення (у тому числі через ланцюг контролю / володіння). Щодо трастів та інших подібних правових утворень, вигодоодержувачі (вигодонабувачі) яких характеризуються певними ознаками або класом, встановлюється інформація про таких вигодоодержувачів (вигодонабувачів), яка б надала можливість встановити їх особу в момент виплати чи реалізації ними належних їм прав;

– має право використовувати дані, що містяться в офіційних документах, офіційних та/або інших джерелах;

– має вжити належних заходів для перевірки достовірності інформації щодо кінцевого бенефіціарного власника та пересвідчитися, що він знає, хто є кінцевим бенефіціарним

власником (за його наявності), здійснюючи обґрунтовані заходи для розуміння права власності (контролю) та структури власності.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу при встановленні кінцевого бенефіціарного власника клієнта **не повинен** покладатися виключно на Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Вимоги щодо встановлення кінцевого бенефіціарного власника суб'єкт первинного фінансового моніторингу виконує з **використанням ризик-орієнтованого підходу**.

5.3. Особливості ідентифікації та верифікації у сфері страхування життя та азартних ігор

У сфері страхування життя страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери з метою ідентифікації вигодоодержувача (вигодонабувача) за договором (страховим полісом, свідоцтвом, сертифікатом) страхування життя **додатково** до заходів **належної перевірки** клієнта встановлюють:

1) для вигодоодержувачів (вигодонабувачів), конкретно визначених у договорі (страховому полісі, свідоцтві, сертифікаті), – прізвище, ім'я та (за наявності) по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, трасту або іншого подібного правового утворення;

2) для вигодоодержувачів (вигодонабувачів), визначених через їх характеристики або категорію (наприклад, чоловік, дружина або діти на момент настання страхового випадку) чи в інший спосіб (наприклад за заповітом), – інформацію, достатню для впевненості страховика (перестраховика), страхового (перестрахового) брокера в можливості ідентифікувати вигодоодержувача (вигодонабувача) під час здійснення страхової виплати.

Страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери здійснюють верифікацію вигодоодержувачів (вигодонабувачів) за договором (страховим полісом, свідоцтвом, сертифікатом) страхування життя під час здійснення страхової виплати. У разі передачі прав за договорами страхування життя третім особам ідентифікація нових вигодоодержувачів (вигодонабувачів) здійснюється під час передачі таких прав.

Щодо суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, вони зобов'язані здійснювати належну перевірку з урахуванням таких особливостей:

1) належна перевірка осіб, які набули право на отримання виграшу (призу) у лотерею чи азартну гру, здійснюється до або під час здійснення фінансової операції із виплати (видачі) виграшу (призу), фінансової операції із обміну ігрових замінників гривні на гроші та за умови, що така фінансова операція підлягає фінансовому моніторингу;

2) належна перевірка осіб, які виявили намір повернути здійснені ними ставки у лотерею чи азартну гру, здійснюється до або під час здійснення фінансової операції із повернення ставки та за умови, що така фінансова операція підлягає фінансовому моніторингу;

3) належна перевірка осіб, які виявили намір здійснити ставку у лотерею чи азартну гру або обміняти гроші на ігрові замінники гривні, здійснюється до або під час здійснення відповідної фінансової операції та за умов, що належна перевірка є обов'язковою відповідно до Закону про ПВК / ФТ, а така фінансова операція підлягає фінансовому моніторингу відповідно.

Суб'єкт господарювання, який проводить лотереї, під час здійснення належної перевірки учасника лотереї додатково до заходів належної перевірки встановлює назву лотереї, номер лотерейного білета (назву та номер іншого документа, що засвідчує здійснення ставки в лотерею чи суму його виграшу), а також (для тиражних лотерей) дату проведення розіграшу тиражу лотереї та номер тиражу лотереї.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу **зобов'язаний додатково** під час належної перевірки здійснювати **стосовно клієнтів, які (кінцеві бенефіціарні власники яких)** є політично значущими особами, членами їх сімей та особами, пов'язаними з політично значущими особами, такі заходи:

1) мати належну систему управління ризиками з метою виявлення факту належності клієнта або кінцевого бенефіціарного власника клієнта до зазначеної категорії;

2) одержувати дозвіл керівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу для встановлення (продовження)

ділових відносин, проведення (без встановлення ділових відносин) фінансових операцій на суму, що дорівнює чи перевищує суму, визначену статтею 20 Закону про ПВК/ФТ (незалежно від того, проводиться така фінансова операція одноразово чи як кілька фінансових операцій, що можуть бути пов'язані між собою);

3) вживати достатніх заходів з метою встановлення джерела статків (багатства) та джерела коштів, з якими пов'язані ділові відносини чи операції з такими особами;

4) здійснювати на постійній основі поглиблений моніторинг ділових відносин.

5.4. Скорочена ідентифікація та верифікація клієнтів

Ідентифікація та верифікація клієнта не здійснюються в разі вчинення правочинів між банками, зареєстрованими в Україні.

Нормативно-правовими актами суб'єктів державного фінансового моніторингу, що згідно зі Законом про ПВК / ФТ виконують функції державного регулювання і нагляду за відповідними суб'єктами **первинного** фінансового моніторингу, може визначатися скорочений перелік ідентифікаційних даних, що з'ясовуються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, у разі:

– **встановлення ділових відносин або проведення фінансової операції**, якщо клієнтом виступає орган державної влади, фонд соціального страхування, підприємство, що повністю перебуває в державній власності, міжнародна установа чи організація (їх представництво), в яких бере участь Україна відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також міжнародних договорів України, що не підлягають ратифікації;

– проведення фінансової операції на **організованому ринку**;

– здійснення страхової виплати (відшкодування) за договором **міжнародного** обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності;

– встановлення ділових відносин або проведення фінансової операції, якщо клієнтом виступає установа, орган, офіс або агентство **Європейського Союзу**;

– встановлення ділових відносин або проведення фінансової операції, якщо клієнтом виступає **дипломатичне** представництво іноземної держави, акредитоване в Україні в установленому порядку;

– встановлення ділових відносин з клієнтом, який є **емітентом**, що відповідно до законодавства або у зв'язку зі здійсненням публічної пропозиції акцій чи у зв'язку із допуском його акцій до торгів зобов'язаний публічно розкривати відомості про кінцевих бенефіціарних власників, або є дочірнім підприємством чи представництвом такого емітента.

Перелічені положення не можуть бути застосовані в разі наявності у суб'єкта первинного фінансового моніторингу підозр.

Суб'єкти **державного** фінансового моніторингу, що згідно зі Законом про ПВК/ФТ виконують функції державного регулювання і нагляду за суб'єктами **первинного** фінансового моніторингу, встановлюють особливості та надійні джерела для здійснення належної перевірки клієнтів для відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а також особливості встановлення вигодоодержувачів (вигодонабувачів) за фінансовими операціями.

Повторні ідентифікація та верифікація клієнта (його представника) не є обов'язковими, якщо ця особа раніше була ідентифікована та верифікована згідно з вимогами закону, за умови відсутності у суб'єкта первинного фінансового моніторингу підозр та/або підстав вважати, що наявні документи, дані та/або інформація про клієнта (представника клієнта) є нечинними (недійсними) та/або неактуальними.

В умовах війни процес ідентифікації клієнтів стає набагато складнішим та відповідальнішим. Багато людей були змушені переїхати в інші регіони або навіть за кордон, що ускладнює збір необхідних документів та верифікацію особи. Крім того, війна призвела до появи значної кількості внутрішньо переміщених осіб, біженців та осіб, які втратили документи внаслідок воєнних дій.

Фінансові установи повинні проявляти особливу пильність та застосовувати альтернативні методи ідентифікації,

такі як використання біометричних даних, перевірка за міжнародними реєстрами, онлайн-верифікація особи тощо.

Суворе дотримання процедур ідентифікації та вдосконалення методів верифікації особи є критично важливими для запобігання використанню фінансової системи в незаконних цілях, зокрема для фінансування тероризму чи відмивання коштів. Це допоможе зміцнити довіру до фінансового сектору та забезпечити його стабільне функціонування в умовах воєнного стану.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте економічну сутність поняття «ідентифікація».
2. Хто проводить ідентифікацію клієнтів?
3. Назвіть основні причини здійснення ідентифікації та верифікації клієнта.
4. Розкрийте економічну сутність поняття «вигодоодержувач».
5. Перелічіть основні документи для проведення ідентифікації клієнтів.
6. У чому полягає сутність перевірки вигодо одержувачів?
7. Охарактеризуйте порядок верифікації клієнтів.
8. Назвіть основні завдання суб'єктів первинного фінансового моніторингу у процесі верифікації.
9. Проаналізуйте відмінності ідентифікації та верифікації у сфері страхування життя та азартних ігор.
10. Перелічіть вимоги щодо скороченої ідентифікації та верифікації клієнтів.

Тестові завдання

1. Заходи, що вживаються суб'єктом первинного фінансового моніторингу для встановлення особи шляхом отримання її ідентифікаційних даних, – це:

- а) встановлення бенефіціарних власників;
- б) ідентифікація;
- в) верифікація;
- г) всі відповіді правильні.

2. Першим етапом відмивання коштів є:

- а) маскуванню слідів скоєного злочину;
- б) розшарування;

в) розміщення;

г) інтеграція.

3. Ідентифікація та верифікація клієнта здійснюються до:

а) встановлення ділових відносин та вчинення правочинів;

б) проведення фінансової операції;

в) відкриття рахунку;

г) всі відповіді правильні.

4. Сукупність даних, що дає змогу однозначно встановити особу, – це:

а) ідентифікаційні дані;

б) верифікаційні дані;

в) персональні дані;

г) приватні дані.

5. Заходи, що вживаються з метою перевірки (підтвердження) належності відповідній особі отриманих ідентифікаційних даних та/або з метою підтвердження даних, що дають змогу встановити кінцевих бенефіціарних власників чи їх відсутність, здійснюють:

а) суб'єкти державного фінансового моніторингу;

б) суб'єкти первинного фінансового моніторингу;

в) Національний банк України;

г) Державна служба фінансового моніторингу України.

6. Особа, яка має право на одержання вигоди та/або доходу від трасту або іншого подібного правового утворення, – це:

а) вигодонабувач за страховим полісом;

б) вигодоодержувач щодо цінних паперів;

в) вигодоодержувач трасту або іншого подібного правового утворення;

г) вигодоодержувач за договором страхування життя.

7. Суб'єкт первинного фінансового моніторингу має право витребувати, а державні органи та державні реєстратори зобов'язані надати відповідно до законодавства інформацію, що стосується здійснення належної перевірки:

а) протягом десяти днів з дня отримання запиту;

б) протягом десяти робочих днів з дня отримання запиту;

в) протягом двадцяти днів з дня отримання запиту;

г) протягом двадцяти робочих днів з дня отримання запиту.

8. Фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив (контроль) на діяльність клієнта та/або фізичну особу, від імені якої проводиться фінансова операція, – це:

а) посередник;

б) клієнт;

- в) кінцевий бенефіціарний власник;
- г) власник.

9. Ідентифікація та верифікація клієнта не здійснюються в разі вчинення:

- а) правочинів між банками, зареєстрованими за кордоном;
- б) правочинів між банками, зареєстрованими в Україні та за кордоном;
- в) правочинів між небанківськими фінансовими установами, зареєстрованими в Україні;
- г) правочинів між банками, зареєстрованими в Україні.

10. Ознакою здійснення прямого вирішального впливу на діяльність є безпосереднє володіння фізичною особою часткою у розмірі:

- а) не менше 25 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи;
- б) не менше 45 відсотків статутного (складеного) капіталу;
- в) не менше 50 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи;
- г) не менше 35 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи.

Тема 6

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ СУБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

6.1. Сутність державного фінансового моніторингу та його суб'єкти

6.2. Повноваження та обов'язки суб'єктів державного фінансового моніторингу

6.3. Комплексна адміністративна звітність

6.4. Порядок формування та оприлюднення комплексної адміністративної звітності у сфері запобігання та протидії

6.1. Сутність державного фінансового моніторингу та його суб'єкти

Державний фінансовий моніторинг – це сукупність заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог Закону про ПВК/ФТ та іншого законодавства у сфері запобігання та протидії.

Державний фінансовий моніторинг здійснюють суб'єкти державного фінансового моніторингу:

– **державний фінансовий моніторинг спеціально уповноваженого органу** – це сукупність заходів зі збору, обробки та аналізу інформації про фінансові операції, що подається до спеціально уповноваженого органу суб'єктами первинного і державного фінансового моніторингу та іншими державними органами, відповідними органами іноземних держав, іншої інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та/або фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення та/або з іншими незаконними фінансовими операціями, а також заходів з перевірки такої інформації згідно зі законодавством України та інших заходів, спрямованих на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії;

– **державний фінансовий моніторинг інших суб'єктів державного фінансового моніторингу** – це сукупність заходів, що вживаються іншими суб'єктами і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії.

Суб'єктами державного фінансового моніторингу є:

- 1) Національний банк України;
- 2) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, – Міністерство фінансів України;
- 3) Міністерство юстиції України;
- 4) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- 5) Міністерство цифрової трансформації України;
- 6) спеціально уповноважений орган – Державна служба фінансового моніторингу.

6.2. Повноваження та обов'язки суб'єктів державного фінансового моніторингу

Повноваження та обов'язки суб'єктів державного фінансового моніторингу визначені статтею 18 Закону України про ПВК/ФТ²⁸.

Тож державне регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії здійснюються щодо:

- 1) банків і філій іноземних банків; страховиків (перестраховиків), страхових (перестрахових) брокерів, кредитних спілок, ломбардів, інших фінансових установ, реєстрацію чи ліцензування яких здійснює Національний банк України; операторів поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або послуги зі здійснення валютних операцій; операторів платіжних систем;

²⁸ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

філій або представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України; інших юридичних осіб, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги, – **Національним банком України;**

2) професійних учасників організованих товарних ринків; установ накопичувального пенсійного забезпечення; управителів фондів фінансування будівництва/фондів операцій з нерухомістю; професійних учасників ринків капіталу (крім банків), включаючи Центральний депозитарій цінних паперів, – **Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;**

3) суб'єктів аудиторської діяльності; бухгалтерів; суб'єктів господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку; суб'єктів господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування; суб'єктів господарювання, що надають посередницькі та/або консультаційні послуги під час здійснення операцій з нерухомим майном; суб'єктів господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них; суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри; суб'єктів господарювання, які здійснюють торговельну діяльність культурними цінностями та/або надають посередницькі послуги в такій діяльності, – **центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, – Міністерством фінансів України;**

4) адвокатських бюро, адвокатських об'єднань та адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально; нотаріусів; суб'єктів господарювання, що надають юридичні послуги; осіб, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами, трастами та іншими подібними правовими утвореннями, – **Міністерством юстиції України;**

5) постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, – **Міністерством цифрової трансформації України.**

Визначені вище **суб'єкти державного фінансового моніторингу в межах їхніх повноважень зобов'язані:**

1) **здійснювати нагляд** у сфері запобігання та протидії за діяльністю відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема **шляхом проведення планових та позапланових перевірок**, у тому числі безвизних, у порядку, встановленому:

– **Національним банком України** – для банків і філій іноземних банків; страховиків (перестраховиків), страхових (перестрахових) брокерів, кредитних спілок, ломбардів, інших фінансових установ, реєстрацію чи ліцензування яких здійснює Національний банк України; операторів поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або послуги зі здійснення валютних операцій; операторів платіжних систем; філій або представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України; інших юридичних осіб, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги;

– **Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку** – для товарних та інших бірж, що проводять фінансові операції з товарами; установ накопичувального пенсійного забезпечення; управителів фондів фінансування будівництва/фондів операцій з нерухомістю; професійних учасників ринків капіталу (крім банків), включаючи Центральний депозитарій цінних паперів;

– **Кабінетом Міністрів України** – для інших суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

2) **вживати заходів впливу**, передбачених законом, у разі виявлення порушень вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, та/або **вимагати** від суб'єктів первинного фінансового моніторингу **виконання вимог законодавства** у сфері запобігання та протидії, у тому числі **усунення порушень** та/або вжиття заходів для усунення причин, що сприяли їх вчиненню, а також вжиття заходів з усунення виявлених за результатами нагляду недоліків щодо організації та проведення первинного фінансового моніторингу.

Порядок пред'явлення вимог, застосування передбачених законом заходів впливу, а також здійснення контролю за їх

виконанням визначається суб'єктами державного фінансового моніторингу, що здійснюють державне регулювання та нагляд за діяльністю відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

3) створити та забезпечити функціонування самостійного структурного підрозділу з питання регулювання і нагляду у сфері запобігання та протидії з відповідною штатною чисельністю, працівники якого будуть здатні за своїми діловими та моральними якостями, освітнім, кваліфікаційним і професійним рівнями виконувати покладені на них службові обов'язки;

4) здійснювати з урахуванням ризик-орієнтованого підходу регулювання та нагляд у сфері запобігання та протидії з метою визначення відповідності заходів, що здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, для мінімізації ризиків під час їх діяльності, у тому числі встановлювати ознаки неналежної системи управління ризиками (система управління ризиками вважається неналежною, зокрема, у разі встановлення фактів багаторазового, у великих обсягах проведення фінансових операцій, щодо яких є підозри використання суб'єкта первинного фінансового моніторингу для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, фінансування розповсюдження зброї масового знищення чи вчинення іншого кримінального правопорушення). Факт неналежності системи управління ризиками відповідного суб'єкта первинного фінансового моніторингу встановлюється за наявності визначених відповідним суб'єктом державного фінансового моніторингу ознак у порядку, встановленому цим суб'єктом державного фінансового моніторингу;

5) забезпечувати зберігання інформації, що надійшла від суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу, спеціально уповноваженого та правоохоронних органів, у порядку, визначеному відповідними суб'єктами державного фінансового моніторингу;

6) проводити перевірку наявності професійної підготовки відповідальних працівників та організації професійної підготовки інших працівників суб'єктів первинного фінансового моніторингу, залучених до проведення первинного фінансового моніторингу.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу для виконання своїх функцій **мають право одержувати** у встановленому ними порядку від суб'єктів первинного фінансового моніторингу (щодо яких вони відповідно до цього Закону виконують функції регулювання і нагляду) інформацію, документи, копії документів, оформлені та засвідчені суб'єктом первинного фінансового моніторингу згідно з вимогами відповідного суб'єкта державного фінансового моніторингу.

Національний банк України для здійснення нагляду у сфері запобігання та протидії має право безоплатного доступу (у тому числі автоматизованого) до відповідних інформаційних систем (баз даних) органів державної влади у порядку, узгодженому Національним банком України з відповідним органом державної влади.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу мають право подавати до визначених законом суб'єктів державного фінансового моніторингу, правоохоронних та інших державних органів **отримані під час здійснення нагляду у сфері запобігання та протидії відомості**, що можуть свідчити про ознаки вчинення правопорушень.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу інформують спеціально уповноважений орган про виявлені порушення законодавства у сфері запобігання та протидії суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а також про заходи, вжиті до суб'єктів первинного фінансового моніторингу та/або їхніх посадових осіб за вчинені порушення законодавства у цій сфері.

Надання інформації суб'єктами державного фінансового моніторингу до спеціально уповноваженого органу відповідно до цієї частини не є розкриттям таємниці фінансового моніторингу.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу щороку, але не пізніше 31 січня наступного року, зобов'язані надавати спеціально уповноваженому органу узагальнену **інформацію про дотримання суб'єктами первинного фінансового моніторингу**, за якими вони здійснюють функції державного регулювання і нагляду, вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, у тому числі **про виявлені порушення та заходи, вжиті до суб'єктів первинного фінансового**

моніторингу та/або їхніх посадових осіб з метою їх усунення та/або недопущення у подальшій діяльності.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу зобов'язані подавати (за наявності) спеціально уповноваженому органу інформацію, зокрема:

1) документи, необхідні для виконання покладених на нього завдань (крім інформації про особисте життя громадян), у порядку, визначеному законодавством;

2) інформацію про припинення діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу, за якими вони здійснюють функції державного регулювання і нагляду, відповідно до законодавства.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу зобов'язані використовувати інформацію спеціально уповноваженого органу про ознаки можливого порушення суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог законодавства у сфері запобігання та протидії для здійснення відповідної перевірки.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу забезпечують надання методологічної, методичної та іншої допомоги суб'єктам первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії (в тому числі надають рекомендації та роз'яснення з питань застосування законодавства у цій сфері).

Суб'єкти державного фінансового моніторингу визначають і розробляють процедуру застосування відповідних запобіжних заходів щодо держав (юрисдикцій), що не виконують або неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, зокрема щодо:

1) посиленої уваги під час погодження створення в таких державах філій, представництв чи дочірніх компаній суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

2) попередження суб'єктів первинного фінансового моніторингу нефінансового сектору про те, що операції з фізичними або юридичними особами, трастами або іншими правовими утвореннями у відповідній державі можуть мати ризик відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом,

фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

3) обмеження ділових відносин або фінансових операцій з відповідною державою або особами в такій державі тощо.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу зобов'язані вживати відповідно до законодавства заходи:

1) щодо перевірки бездоганної ділової репутації осіб, які здійснюватимуть чи здійснюють управління, мають намір набути істотну участь або є кінцевими бенефіціарними власниками у суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

2) для недопущення до управління суб'єктами первинного фінансового моніторингу осіб, які мають не погашену або не зняту в установленому законом порядку судимість за корисливі кримінальні правопорушення або тероризм, а також їх співучасників у таких кримінальних правопорушеннях;

3) для недопущення формування капіталу відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу за рахунок коштів, джерела походження яких неможливо підтвердити на підставі офіційних документів або їх копій, засвідчених в установленому порядку.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу погоджують із спеціально уповноваженим органом розроблені проекти будь-яких нормативно-правових актів з питань, пов'язаних з виконанням вимог Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Особливості виконання банками, віднесеними до категорії неплатоспроможних, вимог законодавства у сфері запобігання та протидії встановлює Фонд гарантування вкладів фізичних осіб за погодженням зі спеціально уповноваженим органом.

Нагляд у сфері запобігання та протидії щодо банків, віднесених до категорії неплатоспроможних, здійснюється **Фондом гарантування вкладів фізичних осіб** у встановленому ним порядку.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу з метою виконання покладених на них обов'язків Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму

та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» мають право звертатися зі запитом до органів виконавчої влади, державних реєстраторів, правоохоронних органів, юридичних осіб.

Суб'єкти, яким адресовано зазначений запит, зобов'язані протягом **десяти робочих днів надати відповідну інформацію**. У разі неможливості надання інформації у зазначений строк з обґрунтованих причин за зверненням відповідних суб'єктів строк надання інформації може бути продовжений суб'єктом державного фінансового моніторингу, **але не більше ніж до 30 робочих днів**.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу в рамках здійснення нагляду у сфері запобігання та протидії мають право обмінюватися інформацією з обмеженим доступом за умови дотримання встановлених законодавством вимог щодо її захисту.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу забезпечують умови для повідомлень працівниками суб'єктів первинного фінансового моніторингу або будь-якими третіми особами про порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, зокрема через спеціальні телефонні лінії, офіційні вебсайти, засоби електронного зв'язку.

Суб'єктам державного фінансового моніторингу заборонено розкривати будь-яким третім особам інформацію про осіб, що здійснили такі повідомлення, крім випадків, встановлених законом.

Порядок надання таких повідомлень, а також порядок їх розгляду визначаються відповідним суб'єктом державного фінансового моніторингу та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб відповідно.

6.3. Комплексна адміністративна звітність

З метою моніторингу ефективності функціонування системи запобігання та протидії суб'єкти державного фінансового моніторингу, правоохоронні та судові органи забезпечують формування **комплексної адміністративної звітності** у сфері запобігання та протидії. Основні вимоги до такої звітності визначені у статті 19 Закону про ПВК / ФТ.

Комплексна адміністративна звітність повинна включати дані, які характеризують:

1) розмір та важливість різних секторів, які підпадають під сферу дії законодавства у сфері запобігання та протидії, діяльність суб'єктів фінансового моніторингу, в тому числі кількість суб'єктів та осіб і економічну важливість кожного сектору;

2) фази звітності, розслідування та судові рішення у сфері запобігання та протидії, у тому числі кількість повідомлень про підозрілі операції, наданих спеціально уповноваженому органу, відповідей про наслідки таких повідомлень і, на щорічній основі, кількість розслідуваних справ, кількість осіб, щодо яких були розпочаті кримінальні провадження, кількість осіб, засуджених за кримінальні правопорушення, пов'язані з відмиванням грошей або фінансуванням тероризму, типи основних кримінальних правопорушень у разі, якщо така інформація наявна, та вартість заморожених, арештованих чи конфіскованих активів;

3) показники роботи спеціально уповноваженого органу в частині збору, обробки, аналізу та передачі узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалів до правоохоронних та розвідувальних органів;

4) кількість міжнародних запитів про надання інформації, які були подані, одержані, у задоволенні яких було відмовлено, на які було повністю чи частково дано відповідь з боку спеціально уповноваженого органу;

5) кількість запитів про взаємну правову допомогу, поданих, одержаних, задоволених і у задоволенні яких було відмовлено;

6) кількість інших міжнародних запитів у сфері запобігання та протидії;

7) діяльність правоохоронної та судової систем, зокрема щодо замороження, арешту і конфіскації активів;

8) результати розслідування кримінальних правопорушень та розгляду судових справ у сфері запобігання та протидії.

Порядок формування та оприлюднення комплексної адміністративної звітності у сфері запобігання та протидії визначається Кабінетом Міністрів України.

6.4. Порядок формування та оприлюднення комплексної адміністративної звітності у сфері запобігання та протидії

Постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 692 затверджено **Порядок формування та оприлюднення комплексної адміністративної звітності у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.**

Цей Порядок визначає механізм формування комплексної адміністративної звітності у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (далі – запобігання та протидія) та її оприлюднення.

З метою моніторингу ефективності функціонування системи запобігання та протидії:

- 1) суб'єкти державного фінансового моніторингу;
- 2) правоохоронні органи;
- 3) та судові органи –

забезпечують формування комплексної адміністративної звітності у сфері запобігання та протидії.

Отже, адміністративна звітність суб'єктів державного фінансового моніторингу, правоохоронних та судових органів у сфері запобігання та протидії (далі – адміністративна звітність) у сукупності складає комплексну адміністративну звітність у сфері запобігання та протидії.

Перелік показників комплексної адміністративної звітності затверджується Мінфіном за погодженням із Національним банком, Мін'юстом, НКЦПФР, Мінцифри, ДСА та правоохоронними органами.

Відповідальним за забезпечення збору, узагальнення та оприлюднення комплексної адміністративної звітності є спеціально уповноважений орган (далі – **Держфінмоніторинг**).

Наведений перелік затверджено Наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Переліку показників комплексної адміністративної звітності» від 14 вересня 2021 року

№ 504²⁹. У цьому переліку міститься понад 3000 показників, які структуровані таким чином:

1. Показники діяльності Держфінмоніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

– Співпраця Держфінмоніторингу та Держмитслужби.
– Виявлення порушень законодавства у сфері запобігання та протидії.

– Міжвідомча співпраця.
– Взаємодія Держфінмоніторингу з Підрозділами фінансових розвідок іноземних держав.

– Міжнародне співробітництво Держфінмоніторингу.
– Навчальна діяльність у сфері запобігання та протидії.

2. Показники діяльності суб'єктів державного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії.

– Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії.

3. Показники діяльності правоохоронних органів у сфері запобігання та протидії.

– Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії.

4. Показники діяльності судової системи у сфері запобігання та протидії³⁰.

Кожен суб'єкт державного фінансового моніторингу, правоохоронний та судовий орган визначає особу на рівні заступника керівника органу (або керівника самостійного структурного підрозділу), відповідальну за надання Держфінмоніторингу актуальних даних та інформації в установленні строки відповідно до визначених процедур.

Визначені особи повинні:

– повідомляти Держфінмоніторингу про обставини, які можуть вплинути на процес формування адміністративної звітності, зокрема особливі характеристики процесу

²⁹ Про затвердження Переліку показників комплексної адміністративної звітності : Наказ Міністерства фінансів України від 14.09.2021 р. № 504.
URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE37141.html

³⁰ Там само.

компіляції даних в органі, інформаційні прогалини в даних, необхідних для процесу оцінки, складності отримання або надання даних певних типів, шляхом надсилання листа **протягом 10 робочих днів з дня виявлення таких обставин;**

– забезпечувати надання точних, достовірних даних та інформації.

Правоохоронні органи забезпечують формування адміністративної звітності про діяльність правоохоронної системи у сфері запобігання та протидії, яка, зокрема, включає **інформацію про:**

1) кількість розслідуваних справ, кількість осіб, щодо яких були розпочаті кримінальні провадження, пов'язані з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, та типи основних кримінальних правопорушень;

2) результати розслідування кримінальних правопорушень у сфері запобігання та протидії;

3) кількість запитів про взаємну правову допомогу, поданих, одержаних, задоволених і у задоволенні яких було відмовлено;

4) кількість інших міжнародних запитів у сфері запобігання та протидії;

5) вартість заморожених, арештованих чи конфіскованих активів.

Судові органи забезпечують формування адміністративної звітності про результати розгляду судових справ у сфері запобігання та протидії, яка, зокрема, включає **інформацію про:**

1) кількість кримінальних справ (проваджень) щодо злочинів у сфері запобігання та протидії, які надійшли на розгляд до суду;

2) кількість розглянутих судами кримінальних справ;

3) кількість осіб, засуджених за кримінальні правопорушення;

4) суму штрафів, призначених судом, та суму застосованих судом конфіскацій майна за злочини у сфері запобігання та протидії.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу забезпечують формування адміністративної звітності, яка **включає дані, що характеризують розмір та економічну**

важливість різних секторів, які підпадають під сферу дії законодавства у сфері запобігання та протидії, **результати здійсненого нагляду за додержанням суб'єктами первинного фінансового моніторингу** вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, зокрема, **інформацію про:**

1) кількість суб'єктів первинного фінансового моніторингу, які зареєстровані або мають ліцензії та/або інші документи, що надають право на провадження діяльності, щодо якої в особи виникає статус суб'єкта первинного фінансового моніторингу, в установленому законодавством порядку;

2) кількість проведених перевірок суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

3) кількість виявлених порушень та застосовані заходи впливу.

Державна служба фінансового моніторингу забезпечує **формування адміністративної звітності** в частині збору, обробки, аналізу та **передачі узагальнених** (додаткових узагальнених) **матеріалів до правоохоронних та розвідувальних органів, у тому числі щодо:**

1) отриманої інформації про фінансові операції, що стали об'єктом фінансового моніторингу (з розбивкою за типами суб'єктів первинного фінансового моніторингу), результати аналізу такої інформації;

2) кількості розслідуваних справ, кількості осіб, щодо яких були розпочаті кримінальні провадження, кількості осіб, засуджених за кримінальні правопорушення, пов'язані з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, за такими повідомленнями;

3) кількості міжнародних запитів про надання інформації, які були подані, одержані, у задоволенні яких було відмовлено, на які було повністю чи частково дано відповідь з боку Держфінмоніторингу.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу, правоохоронні та судові органи подають щороку до 31 січня Держфінмоніторингу адміністративну звітність за попередній рік в електронній та/або паперовій формі для її узагальнення.

У разі надсилання адміністративної звітності **поштою** суб'єкти державного фінансового моніторингу, правоохоронні

та судові органи зобов'язані здійснити таке відправлення на адресу Держфінмоніторингу **не пізніше ніж за 10 днів до закінчення строку подання зазначеної звітності.**

Держфінмоніторинг забезпечує щороку до 20 лютого узагальнення адміністративної звітності та оприлюднення комплексної адміністративної звітності на офіційному веб-сайті Держфінмоніторингу.

Питання для самоперевірки

1. Зазначте суб'єктів, які здійснюють державний фінансовий моніторинг.
2. Який суб'єкт державного фінансового моніторингу називають спеціально уповноваженим органом?
3. Перелічіть основні повноваження суб'єктів державного фінансового моніторингу.
4. Охарактеризуйте ключові обов'язки суб'єктів державного фінансового моніторингу.
5. Щодо яких суб'єктів первинного фінансового моніторингу державне регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії здійснює Національний банк України?
6. Щодо яких суб'єктів первинного фінансового моніторингу державне регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії здійснює Міністерство цифрової трансформації України?
7. У чому полягає сутність комплексної адміністративної звітності?
8. Назвіть основних суб'єктів, які подають комплексну адміністративну звітність.
9. Які ключові показники входять до комплексної адміністративної звітності?
10. Який суб'єкт державного фінансового моніторингу забезпечує формування адміністративної звітності в частині збору, обробки, аналізу та передачі узагальнених матеріалів до правоохоронних та розвідувальних органів?

Тестові завдання

1. **Державний фінансовий моніторинг здійснюють:**
 - а) суб'єкти первинного та державного фінансового моніторингу;
 - б) суб'єкти первинного фінансового моніторингу;

- в) суб'єкти державного фінансового моніторингу;
- г) Державна служба фінансового моніторингу.

2. До суб'єктів державного фінансового моніторингу не відносять:

- а) Міністерство юстиції України;
- б) Міністерство цифрової трансформації України;
- в) адвокатські бюро та нотаріусів;
- г) Міністерство фінансів України.

3. Державне регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії щодо постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, здійснює:

- а) Державна служба фінансового моніторингу України;
- б) Міністерство юстиції України;
- в) Міністерство цифрової трансформації;
- г) Національний банк України.

4. Нагляд за професійними учасниками організованих товарних ринків; установ накопичувального пенсійного забезпечення; управителів фондів фінансування будівництва/фондів операцій з нерухомістю; професійних учасників ринків капіталу (крім банків), включаючи Центральний депозитарій цінних паперів, здійснює:

- а) Національний банк України;
- б) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- в) Міністерство фінансів України;
- г) Міністерство цифрової трансформації.

5. Суб'єкти державного фінансового моніторингу інформують про виявлені порушення законодавства у сфері запобігання та протидії:

- а) правоохоронні органи;
- б) суб'єктів первинного фінансового моніторингу;
- в) спеціально уповноважений орган;
- г) всі відповіді правильні.

6. Нагляд у сфері запобігання та протидії щодо банків, віднесених до категорії неплатоспроможних, здійснюється:

- а) Національним банком України;
- б) Державною службою фінансового моніторингу;
- в) правоохоронними органами;
- г) Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

7. З метою моніторингу ефективності функціонування системи запобігання та протидії суб'єкти державного фінансового

моніторингу, правоохоронні та судові органи забезпечують формування:

- а) показників роботи суб'єктів державного фінансового моніторингу;
- б) комплексної адміністративної звітності;
- в) показників роботи суб'єктів первинного фінансового моніторингу;
- г) кількості міжнародних запитів щодо відмивання доходів.

8. Порядок формування та оприлюднення комплексної адміністративної звітності у сфері запобігання та протидії визначається:

- а) Кабінетом Міністрів України;
- б) Національним банком України;
- в) Міністерством фінансів України;
- г) всі відповіді правильні.

9. Суб'єкти державного фінансового моніторингу, правоохоронні та судові органи подають до Держфінмоніторингу адміністративну звітність за попередній рік в електронній та / або паперовій формі для її узагальнення:

- а) щороку, але не пізніше 1 січня наступного року;
- б) щороку, але не пізніше 10 січня наступного року;
- в) щороку, але не пізніше 20 січня наступного року;
- г) щороку, але не пізніше 31 січня наступного року.

10. Держфінмоніторинг забезпечує щороку узагальнення адміністративної звітності та оприлюднення комплексної адміністративної звітності на офіційному вебсайті до:

- а) 20 лютого;
- б) 20 березня;
- в) 20 квітня;
- г) 20 травня.

Тема 7

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ СУБ'ЄКТАМИ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

7.1. Сутність первинного фінансового моніторингу

7.2. Завдання, обов'язки та права суб'єктів первинного фінансового моніторингу

7.3. Порядок виконання належної перевірки суб'єктом первинного фінансового моніторингу

7.4. Вимоги до кваліфікації працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідального за проведення фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму

7.5. Відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії

7.1. Сутність первинного фінансового моніторингу

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», на законодавчому рівні визначається порядок організації і проведення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання і нагляд за діяльністю яких у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення здійснюється державними регуляторами згідно з Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу³¹.

³¹ Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу : Постанова правління Національного банку України від 28.07.2020 р. № 107. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text>.

Чинне національне антилегалізаційне законодавство трактує первинний фінансовий моніторинг як сукупність заходів, які вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Вагоме місце в системі протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення посідають суб'єкти первинного фінансового моніторингу, діяльність яких спрямовується на запобігання підозрілим фінансовим операціям і на здійснення первинного фінансового моніторингу. Класифікація суб'єктів первинного фінансового моніторингу наведено на рис. 7.1.

Первинний фінансовий моніторинг є ключовим інструментом у боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Це процес, за допомогою якого організації, що надають фінансові послуги, виявляють, розслідують та повідомляють про підозрілі операції та дії своїх клієнтів. Цей моніторинг допомагає виявити та запобігти незаконному використанню фінансової системи для приховування джерел і напрямів руху коштів, отриманих злочинним шляхом.

Первинний фінансовий моніторинг включає в себе ретельну перевірку клієнтів, ідентифікацію джерел їхніх доходів, аналіз фінансових операцій та виявлення транзакцій, що можуть свідчити про протиправну діяльність. Завдяки цьому фінансові установи можуть своєчасно реагувати на підозрілі сигнали та повідомляти про них до правоохоронних органів.

Отже, першочерговою метою первинного фінансового моніторингу є протидія легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Це досягається шляхом своєчасного виявлення та передачі до державних органів інформації про фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, або про підозрілі фінансові операції.

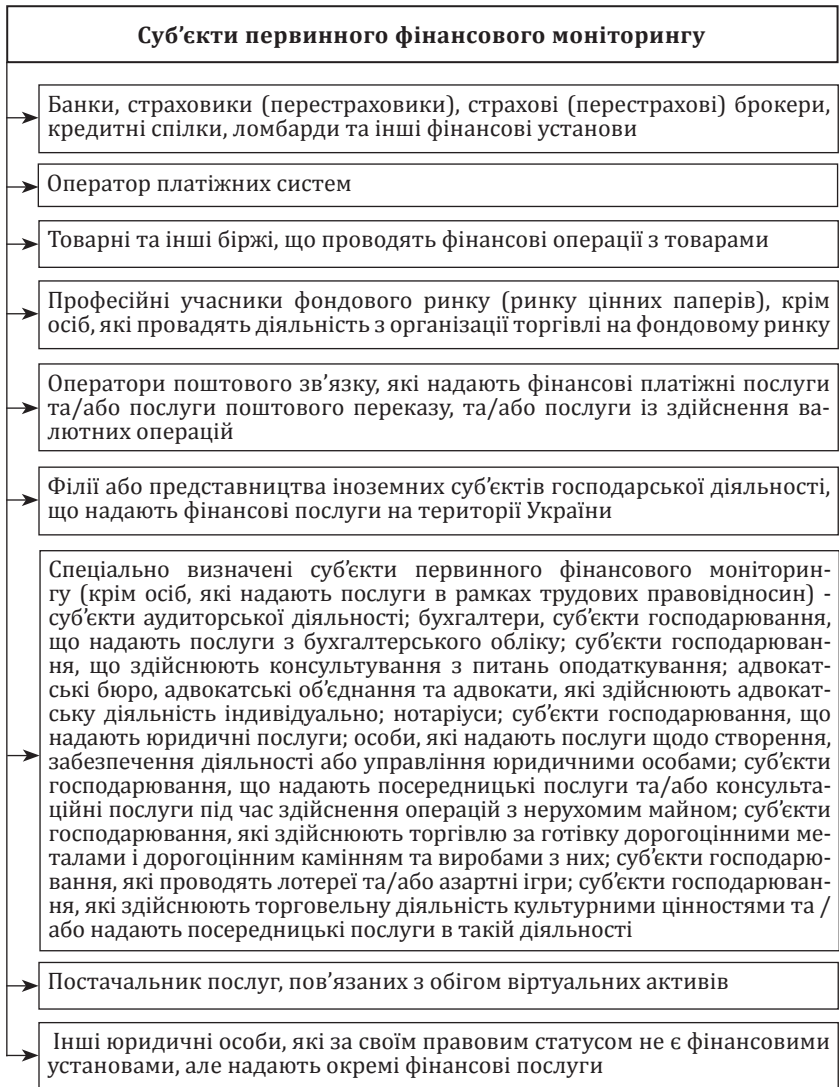

Рис. 7.1. Перелік суб'єктів первинного фінансового моніторингу в Україні³²

³² Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>.

7.2. Завдання, обов'язки та права суб'єктів первинного фінансового моніторингу

До основних завдань суб'єктів первинного фінансового моніторингу належать:

1. Ідентифікація та верифікація клієнтів, вигодоодержувачів та осіб, які діють від їхнього імені.
2. Постійний моніторинг фінансових операцій клієнтів на предмет виявлення підозрілих або незвичних операцій.
3. Розробка та впровадження внутрішніх правил, програм та процедур з питань фінансового моніторингу.
4. Підготовка та подання до державного органу, що здійснює державне регулювання та нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, інформації про фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, або про підозрілі фінансові операції.

Суб'єкти первинного фінансового моніторингу з урахуванням вимог законодавства, результатів національної оцінки ризиків та оцінки ризиків, притаманних їх діяльності, розробляють, впроваджують та оновлюють правила фінансового моніторингу, програми проведення первинного фінансового моніторингу та інші внутрішні документи з питань фінансового моніторингу, а також призначають працівника, відповідально за його проведення.

Внутрішні документи з питань фінансового моніторингу повинні містити процедури, достатні для забезпечення ефективного управління ризиками, а також для запобігання використанню послуг та продуктів суб'єкта первинного фінансового моніторингу для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Групи, учасниками яких є суб'єкти первинного фінансового моніторингу, розробляють та впроваджують єдині правила фінансового моніторингу, що, зокрема, включають процедуру використання інформації в межах групи з метою фінансового моніторингу. Такі правила поширюються на всіх суб'єктів

первинного фінансового моніторингу, що входять до групи, їхні філії та дочірні компанії, розташовані в інших країнах³³.

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»³⁴, суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані:

1) стати на облік у спеціально уповноваженому органі як суб'єкт первинного фінансового моніторингу та повідомляти спеціально уповноважений орган (СУО) в порядку, визначеному Національним банком України для суб'єктів первинного фінансового моніторингу, щодо яких Національний банк України відповідно виконує функції державного регулювання і нагляду, а також Кабінетом Міністрів України для інших суб'єктів первинного фінансового моніторингу, про:

– призначення чи звільнення відповідального працівника;

– призначення особи, яка тимчасово буде виконувати обов'язки відповідального працівника у разі його відсутності;

– зміну відомостей про суб'єкта первинного фінансового моніторингу та/або відповідального працівника чи особу, яка тимчасово виконує його обов'язки;

– припинення та/або поновлення діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

2) забезпечувати, відповідно до вимог, конкретного суб'єкта державного фінансового моніторингу, належну організацію та проведення первинного фінансового моніторингу, що дасть можливість виявляти порогові та підозрілі фінансові операції та повідомляти про них спеціально уповноважений орган;

3) забезпечувати функціонування відповідної системи управління ризиками, застосування у своїй діяльності ризик-орієнтовного підходу та вжиття належних заходів з метою мінімізації ризиків;

³³ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

³⁴ Там само.

4) здійснювати належну перевірку нових та існуючих клієнтів;

5) забезпечувати моніторинг фінансових операцій клієнта на предмет відповідності таких фінансових операцій наявній у СПФМ інформації про клієнта, його діяльність та ризик, включаючи в разі необхідності інформацію про джерело коштів, пов'язаних з фінансовими операціями;

6) забезпечувати виявлення, зокрема з використанням засобів автоматизації, фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, до початку, у процесі, у день виникнення підозри, після їх проведення або під час спроби їх проведення чи після відмови клієнта від їх проведення;

7) забезпечувати реєстрацію фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, зокрема з використанням засобів автоматизації;

8) повідомляти ДСФМ про порогові та підозрілі фінансові операції, які визначені статтею 20 Закону, згідно зі встановленими термінами;

9) у разі надходження від ДСФМ повідомлення: а) з ненульовими кодами помилок за окремими фінансовими операціями або в цілому щодо наданого СПФМ повідомлення, зокрема повідомлення щодо відстеження фінансових операцій, подати протягом трьох робочих днів з дня надходження такого повідомлення до ДСФМ належним чином оформлене повідомлення; б) про помилку в опрацюванні додаткової інформації подати протягом двох робочих днів з дня надходження такого повідомлення належним чином оформлену додаткову інформацію;

10) сприяти в межах законодавства працівникам ДСФМ у проведенні аналізу фінансових операцій;

11) подавати на запит ДСФМ, що вчинений у межах його повноважень, додаткову інформацію, що може бути пов'язана з фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, з колабораційною діяльністю, пособництвом державі, що здійснює збройну агресію проти України, найманством або державною зрадою, а також інформацію, що може бути пов'язана зі зупиненням фінансових операцій, замороженням активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового

знищення та його фінансуванням, відповідно до цього Закону – протягом одного робочого дня з дня надходження запиту;

12) подавати на запит ДСФМ, що вчинений у межах його повноважень, додаткову інформацію, необхідну для виконання ним запиту, що надійшов від уповноваженого органу іноземної держави, зокрема інформацію з обмеженим доступом, протягом п'яти робочих днів з дня надходження запиту або в інший строк, погоджений у встановленому порядку із ДСФМ;

13) подавати на запит спеціально уповноваженого органу, що вчинений у межах його повноважень, інформацію щодо відстеження (моніторингу) фінансових операцій клієнта, операції якого стали об'єктом фінансового моніторингу;

14) у разі неможливості дотримання строків, які визначені пп. 11 та 12, з об'єктивних причин погодити із ДСФМ не пізніше двох робочих днів з дня надходження запиту строк подання запитуваної інформації;

15) своєчасно та в повному обсязі подавати достовірну інформацію та/або документи (висновки, рішення тощо), копії документів або витяги з документів, що стосуються виконання суб'єктом первинного фінансового моніторингу вимог законодавства у сфері запобігання та протидії;

16) вживати заходів щодо запобігання розголошенню інформації, що подається ДСФМ, та іншої інформації з питань фінансового моніторингу;

17) документувати заходи, вжиті з метою виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії шляхом створення відповідних документів, записів у такий спосіб, щоб сприяти працівникам суб'єкта первинного фінансового моніторингу, залученим до проведення первинного фінансового моніторингу, найбільш раціонально та ефективно виконувати свої обов'язки та бути здатним довести суб'єкту державного фінансового моніторингу, що рішення, прийняті з метою дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, зокрема, щодо оцінки ризиків, здійснення належної перевірки, моніторингу та повідомлення про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, ґрунтуються на змістовних фактах та результатах комплексного і належного аналізу;

18) зберігати документи, їхні копії, записи, дані, інформацію щодо заходів, вжитих з метою виконання вимог у сфері

запобігання та протидії, зокрема щодо здійснення належної перевірки клієнтів, а також осіб, яким суб'єктом первинного фінансового моніторингу було відмовлено у встановленні ділових відносин та/або проведенні фінансових операцій, а також усі документи, що стосуються ділових відносин (проведення фінансової операції) з клієнтом не менше п'яти років після припинення ділових відносин з клієнтом або завершення разової фінансової операції без встановлення ділових відносин з клієнтом;

19) забезпечувати доступ відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу та на обґрунтовані запити правоохоронних органів, вчинені в межах їхніх повноважень, до документів або інформації, що міститься в них, у повному обсязі відповідно до вимог закону;

20) за дорученням ДСФМ, наданим з метою виконання запиту уповноваженого органу іноземної держави, зупиняти проведення або забезпечити моніторинг фінансової операції відповідної особи згідно зі законодавством;

21) за рішенням ДСФМ зупиняти проведення видаткових фінансових операцій або забезпечити моніторинг фінансових операцій відповідної особи в установленому законодавством порядку;

22) проводити в порядку, встановленому суб'єктом державного фінансового моніторингу, внутрішні перевірки своєї діяльності на предмет дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії або незалежний аудит своєї діяльності (крім банківської діяльності) у цій сфері;

23) вживати відповідно до законодавства заходів для забезпечення проходження відповідальним працівником навчання у сфері запобігання та протидії протягом трьох місяців з дня його призначення, а також підвищення кваліфікації відповідального працівника шляхом проходження навчання не менше одного разу на три роки на базі відповідного навчального закладу, що належить до сфери управління ДСФМ, та в інших навчальних закладах за погодженням зі спеціально уповноваженим органом;

24) вживати на постійній основі заходів з підготовки персоналу з метою належного виконання вимог законодавства, зокрема шляхом проведення освітньої та практичної роботи;

25) здійснювати управління ризиками, пов'язаними зі запровадженням чи використанням нових та існуючих інформаційних продуктів, ділової практики або технологій, у тому числі таких, що забезпечують проведення фінансових операцій без безпосереднього контакту з клієнтом;

26) виконувати вчинені на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені законодавством у сфері запобігання та протидії, вимоги відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу;

27) встановлювати для працівників процедури щодо повідомлення керівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу та/або відповідального працівника про порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, у тому числі без зазначення авторства (анонімно), із забезпеченням відповідних засобів;

28) забезпечувати захист працівників у зв'язку з повідомленням ними керівника та/або відповідального працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу чи суб'єкта державного фінансового моніторингу про порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії;

29) не допускати до керівництва, членства у своїх органах управління (наглядових та виконавчих) або контролю осіб, які мають не погашену або не зняту в установленому законом порядку судимість за корисливі кримінальні правопорушення або тероризм, а також їх співучасників у таких кримінальних правопорушеннях;

30) не допускати формування свого статутного капіталу (для кредитних спілок – пайового, резервного та додаткового капіталу) за рахунок коштів, джерела походження яких неможливо підтвердити.

СПФМ з метою виконання покладених на них завдань мають право звертатися зі запитами до:

- Національного банку України;
- Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- органів виконавчої влади;
- правоохоронних органів;
- державних реєстраторів – які зобов'язані протягом десяти робочих днів з дня отримання відповідного запиту надати запитувану інформацію.

Суб'єкту первинного фінансового моніторингу, його керівникам, відповідальному працівнику, іншим працівникам, залученим до проведення первинного фінансового моніторингу, кінцевим бенефіціарним власникам забороняється використовувати свої повноваження та пов'язані з ними можливості або утримуватися від їх використання з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення або сприяння іншим особам у вчиненні таких дій.

Керівник та заступник керівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу, голова та члени наглядового органу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідальний працівник, інші працівники суб'єкта первинного фінансового моніторингу, залучені до проведення первинного фінансового моніторингу, повинні мати бездоганну ділову репутацію та не мати громадянства (підданства) держави, що здійснює збройну агресію проти України.

Відповідальність за неналежну організацію та проведення первинного фінансового моніторингу несе керівник суб'єкта первинного фінансового моніторингу, а також відповідальний працівник.

7.3. Порядок виконання належної перевірки суб'єктом первинного фінансового моніторингу

Належна організація внутрішньої системи ПВК/ФТ установи регулюється Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу³⁵, розробленим відповідно до законів України «Про Національний банк України»³⁶ і «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів,

³⁵ Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу : Постанова правління Національного банку України від 28.07.2020 р. № 107. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text>.

³⁶ Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XVI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.

одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»³⁷, з метою запобігання використанню установ для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Зазначеним Положенням³⁸ установлюються загальні вимоги Національного банку України (далі – НБУ) щодо виконання установами вимог законодавства України з питань фінансового моніторингу.

Вимоги цього Положення поширюються на: страховиків (перестраховиків), страхових (перестрахових) брокерів, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи (крім фінансових установ та інших юридичних осіб, щодо яких державне регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії здійснюються іншими суб'єктами державного фінансового моніторингу); платіжні організації, учасників чи членів платіжних систем, які надають фінансові послуги на підставі відповідних ліцензій чи реєстраційних документів; операторів поштового зв'язку; інші установи, які надають послуги з переказу коштів та здійснення валютних операцій; філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України, інших юридичних осіб, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги (далі – установи).

Установа зобов'язана забезпечити належну організацію внутрішньої системи ПВК / ФТ та проведення первинного фінансового моніторингу (рис. 7.2).

³⁷ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>.

³⁸ Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу: Постанова правління Національного банку України від 28.07.2020 р. № 107. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text>.

Рис. 7.2. Мета внутрішньої системи ПВК / ФТ³⁹

Установа з метою належної організації внутрішньої системи ПВК / ФТ та проведення первинного фінансового моніторингу вживає, зокрема, таких заходів:

1) призначає відповідального працівника установи згідно з вимогами законодавства України у сфері ПВК / ФТ на рівні керівництва установи;

2) забезпечує функціонування системи управління ризиками ВК / ФТ;

3) розробляє та затверджує внутрішні документи установи з питань ПВК / ФТ в обсязі, необхідному для ефективного функціонування внутрішньої системи ПВК / ФТ та розуміння працівниками установи своїх обов'язків і повноважень у сфері ПВК / ФТ;

4) забезпечує на постійній основі розгляд проблемних та актуальних питань функціонування внутрішньої системи ПВК / ФТ;

5) забезпечує достатні ресурси для функціонування внутрішньої системи ПВК / ФТ;

6) забезпечує достатню інформованість та обізнаність керівництва установи щодо їхніх обов'язків у сфері ПВК / ФТ, а також щодо притаманних ризик-профілю установи ризиків ВК / ФТ;

³⁹ Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу : Постанова правління Національного банку України від 28.07.2020 р. № 107. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text>.

7) забезпечує інформування керівництва установи щодо важливості дотримання вимог законодавства України з питань ПВК/ФТ з метою забезпечення належної системи управління ризиками, необхідності вжиття дієвих заходів для ефективного запобігання використанню послуг установи з метою ВК / ФТ та розуміння наслідків, на які наражається установа в разі невиконання вимог законодавства України з питань ПВК / ФТ;

8) забезпечує належну обізнаність та виконання працівниками установи визначених їм обов'язків у сфері ПВК/ФТ, розуміння такими працівниками своєї відповідальності за невиконання обов'язків та/або бездіяльність;

9) запроваджує та постійно вдосконалює систему внутрішнього аудиту з питань ПВК / ФТ та/або залучає незалежних аудиторів, зокрема забезпечує своєчасне виявлення внутрішнім аудитом та/або незалежним аудитом проблемних питань та ознак неналежної системи управління ризиками ВК / ФТ;

10) вивчає нові продукти/послуги, включаючи нові канали продажу, використання або розроблення нових технологій для наявних або нових продуктів з метою належної оцінки притаманних їм ризиків ВК / ФТ та належного контролю за ризиками ВК / ФТ для наявних продуктів/послуг;

11) забезпечує на постійній основі проведення навчальних заходів для працівників установи та агентів установи з метою розуміння ними покладених на них обов'язків та порядку дій;

12) забезпечує перевірку наявності бездоганної ділової репутації в усіх працівників установи, залучених до проведення первинного фінансового моніторингу;

13) створює та забезпечує функціонування дієвої та своєчасної системи ескалації підозр та проблемних питань у сфері ПВК / ФТ та порядку їх розгляду, включно з повідомленням інформації/фактів, що стосуються випадків порушення або можливого порушення законодавства України у сфері ПВК / ФТ, у порядку, передбаченому внутрішніми документами установи;

14) забезпечує своєчасне та в повному обсязі виконання установою обов'язків СПФМ (зокрема виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, замороження активів, пов'язаних з тероризмом та/або його

фінансуванням / розповсюдженням зброї масового знищення та / або його фінансуванням, унеможливлення здійснення операцій особами з переліку терористів), включаючи використання СА (за наявності);

15) забезпечує своєчасне виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, та належний інформаційний обмін з СУО;

16) розробляє та здійснює заходи з НПК з метою розуміння суті діяльності клієнта, мети та очікуваного характеру ділових відносин з ним, що дає змогу установі бути впевненою, що фінансові операції клієнта відповідають наявній в установі інформації про нього, його бізнес, ризик-профіль, включаючи в разі потреби джерела походження його коштів / статків, встановлення КБВ для оперативного виявлення незвичайної поведінки та підозрілих фінансових операцій чи діяльності;

17) належно документує дії працівників установи та фіксує події, що стосуються виконання установою обов'язків СПФМ;

18) зберігає всі документи, дані, інформацію, що стосуються виконання установою обов'язків СПФМ, протягом строків, визначених законодавством України;

19) своєчасно та в повному обсязі надає на запити Національного банку необхідні документи / інформацію / пояснення / аргументи, що належним чином підтверджують виконання установою вимог законодавства України з питань ПВК / ФТ;

20) вживає заходів щодо постійного вдосконалення внутрішньої системи ПВК / ФТ.

Установа може створити окремий структурний підрозділ з ПВК/ФТ, який очолює відповідальний працівник установи або який безпосередньо підпорядковується відповідальному працівникові установи, з урахуванням особливостей її організаційної структури. Зазначений підрозділ функціонує відповідно до положення про цей структурний підрозділ, що затверджується відповідно до вимог внутрішніх документів установи.

Відповідальність за неналежну організацію внутрішньої системи ПВК / ФТ та проведення первинного фінансового моніторингу несе керівник установи, а також відповідальний працівник установи.

Відповідальний працівник установи не рідше одного разу на місяць інформує керівника установи відповідно до вимог Закону про ПВК / ФТ, а також щодо таких питань у сфері ПВК / ФТ:

1) результатів моніторингу ділових відносин з клієнтами, за підсумками якого виявлена підозріла діяльність клієнтів, та пропозицій щодо вжиття необхідних заходів стосовно таких клієнтів з метою мінімізації ризиків ВК / ФТ;

2) питань, пов'язаних із пропозиціями щодо відмови в продовженні ділових відносин з клієнтами;

3) проблемних питань, що виникають в установи під час проведення заходів з НПК;

4) змін у законодавстві України з питань ПВК / ФТ та вжиття установою необхідних заходів у зв'язку з такими змінами (зокрема, оновлення внутрішніх документів установи з питань ПВК / ФТ) зі зазначенням строків вжиття таких заходів;

5) результатів оцінки нових продуктів/послуг установи та притаманних їм ризиків ВК / ФТ;

6) проблемних питань щодо проведення навчальних заходів для працівників установи, агентів установи (їх працівників);

7) проблемних питань, пов'язаних зі встановленням ділових відносин з РЕPs та / або їх обслуговуванням;

8) інших питань щодо виконання установою вимог законодавства України у сфері ПВК / ФТ, які потребують розгляду та реагування з метою дотримання установою вимог законодавства України у сфері ПВК / ФТ.

Керівник установи має право делегувати розгляд питань, зазначених у пункті 10 розділу II Положення про здійснення установами фінансового моніторингу, спеціально створеному окремому комітету або комітету, що вже діє в установі (далі – Комітет).

Повноваження Комітету (у разі створення або за наявності), порядок його формування та прийняття рішень визначаються в положенні про Комітет.

Питання, зазначені в пункті 10 розділу II Положення про здійснення установами фінансового моніторингу, мають розглядатися на засіданнях Комітету не рідше одного разу на пів року.

Головою окремого комітету може бути керівник установи або відповідальний працівник установи. Склад і чисельність Комітету формуються та затверджуються розпорядчим актом установи. Голова та члени Комітету мають право запрошувати до участі в засіданні Комітету керівників і працівників інших підрозділів установи.

Відповідальний працівник установи не рідше одного разу на рік не пізніше I кварталу року, наступного за звітним, звітує виконавчому органу (якщо виконавчий орган колегіальний) / керівнику установи щодо:

- 1) результатів оцінки ризик-профілю установи;
- 2) питань, пов'язаних зі створенням належної організації внутрішньої системи ПВК/ФТ та проведенням первинного фінансового моніторингу;
- 3) питань, пов'язаних із забезпеченням належної системи управління ризиками ВК / ФТ.

Відповідальний працівник установи повинен постійно підтримувати свої знання з питань ПВК/ФТ на належному рівні, у тому числі шляхом проходження навчання у сфері ПВК / ФТ, а також підвищення кваліфікації в порядку та у строки, встановлені Законом про ПВК / ФТ.

Установа має сприяти підтриманню рівня знань відповідального працівника та забезпечувати проходження ним навчання у відповідних навчальних закладах.

Установи- правонаступники та установи, які реорганізували свої відокремлені підрозділи, зобов'язані забезпечити виконання вимог законодавства України щодо зберігання наявної до реорганізації інформації щодо виконання установою вимог законодавства України у сфері ПВК/ФТ, включаючи результати НПК, інформації про фінансові операції клієнтів та осіб, які брали участь в їх проведенні, і вчасно надавати СУО інформацію у випадках, передбачених Законом про ПВК / ФТ.

Установа на підставі ризик-орієнтованого підходу організовує та проводить відповідно до статті 8 Закону про ПВК / ФТ внутрішні перевірки або незалежний аудит щодо дотримання установою вимог законодавства України у сфері ПВК / ФТ. Установа має забезпечити:

- 1) включення до внутрішніх перевірок або незалежного аудиту питань щодо достатності вжитих установою заходів для забезпечення функціонування належної системи управління

ризики ВК/ФТ, достатності та ефективності запровадженої СА (за наявності) для виконання установою обов'язків СПФМ, відповідності відповідального працівника установи вимогам, установленим Законом про ПВК / ФТ та Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу;

2) наявність звітів за результатами внутрішніх перевірок або незалежного аудиту (за потреби до звітів можуть додаватися висновки та пропозиції щодо усунення недоліків, виявлених за результатами внутрішньої перевірки або незалежного аудиту);

3) здійснення контролю за усуненням порушень, виявлених під час внутрішніх перевірок або незалежного аудиту.

Установа зобов'язана скласти план заходів щодо усунення виявлених порушень вимог законодавства України та / або недоліків у сфері ПВК / ФТ з метою мінімізації ризиків ВК / ФТ та недопущення порушень у майбутньому (далі – план зменшення ризиків) не пізніше 15 робочих днів із дати підписання особою, яка здійснювала внутрішню перевірку, звіту за результатами внутрішньої перевірки або отримання установою звіту за результатами незалежного аудиту.

Установа зобов'язана вжити заходів з виконання плану зменшення ризиків у визначені в ньому строки.

Установа зобов'язана подати в електронному вигляді звіт за результатами внутрішньої перевірки або незалежного аудиту зі супровідним листом, підписаним КЕП керівника установи, до ДСФМ не пізніше двадцятого робочого дня з дня його підписання/отримання із забезпеченням гарантованої його доставки та конфіденційності.

Установа зобов'язана також на вимогу Національного банку подати йому в електронному вигляді план зменшення ризиків зі супровідним листом, підписаним КЕП керівника установи.

Національний банк має право надати пропозиції та зауваження до плану зменшення ризиків, які є обов'язковими для врахування та виконання установою.

Платіжна установа зобов'язана запровадити СА, яка має забезпечувати:

1) замороження активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням;

2) ведення протоколу роботи кожного з користувачів, захищеного від модифікації. У протоколі мають відображатися початок та завершення роботи кожного з користувачів із зазначенням часу з точністю до секунди;

3) наявність системи захисту інформації, що відповідає вимогам законодавства України у сфері захисту інформації;

4) наявність системи резервного копіювання та зберігання інформації;

5) постійний моніторинг фінансових операцій клієнтів з метою оперативного виявлення індикаторів підозрілості фінансових операцій.

Запроваджена СА платіжної установи має сприяти функціонуванню належної системи управління ризиками ВК / ФТ та бути спрямованою на:

1) забезпечення можливості оперативного опрацювання установою великого обсягу даних щодо клієнтів та їхніх фінансових операцій, використовуючи відповідні алгоритми, сценарії тощо;

2) ефективне витрачання ресурсів установи з метою виконання завдань та обов'язків СПФМ.

Установа (крім платіжної установи) зобов'язана забезпечити процедури перевірки наявності клієнтів у переліках терористів та замороження активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, за допомогою СА (за наявності) або з використанням альтернативних методів, включаючи методи, які передбачають оброблення інформації в електронному вигляді.

Згідно зі Законом, належна перевірка передбачає заходи, що включають:

– ідентифікацію та верифікацію клієнта (його представника);

– встановлення кінцевого бенефіціарного власника клієнта або його відсутності, у тому числі отримання структури власності з метою її розуміння, та даних, що дають змогу встановити кінцевого бенефіціарного власника, та вжиття заходів з верифікації його особи (за наявності);

– встановлення (розуміння) мети та характеру майбутніх ділових відносин або проведення фінансової операції;

– проведення на постійній основі моніторингу ділових відносин та фінансових операцій клієнта, що здійснюються у процесі таких відносин, щодо відповідності таких фінансових операцій наявній у суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта, його діяльність та ризик (у тому числі, в разі необхідності, про джерело коштів, пов'язаних з фінансовими операціями);

– забезпечення актуальності отриманих та існуючих документів, даних та інформації про клієнта.

Посилені заходи належної перевірки – це заходи, що вживаються суб'єктом первинного фінансового моніторингу на основі ризик-орієнтованого підходу стосовно клієнтів, ділові відносини з якими (фінансові операції без встановлення ділових відносин яких) становлять високий ризик, є пропорційними виявленим ризикам та спрямовані на їх мінімізацію, у тому числі шляхом збільшення частоти та обсягу дій з моніторингу ділових відносин та збору додаткової інформації щодо ділових відносин.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу має право здійснювати **спрощені заходи належної перевірки** щодо клієнтів, ризик ділових відносин з якими (ризик фінансової операції без встановлення ділових відносин яких) є низьким.

Приймаючи рішення про здійснення спрощених заходів належної перевірки, суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний пересвідчитися, що ризик ділових відносин з клієнтом (ризик фінансової операції без встановлення ділових відносин) є низьким.

У разі здійснення спрощених заходів належної перевірки суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний проводити моніторинг ділових відносин та фінансових операцій клієнта, що здійснюються у процесі таких відносин, достатній для того, щоб мати можливість виявляти фінансові операції, які не відповідають фінансовому стану та/або змісту діяльності клієнта.

Критерії ризику, які мають враховуватися, та дії, що повинні проводитися у ситуаціях, коли здійснюються спрощені заходи належної перевірки, визначають суб'єкти державного фінансового моніторингу, які відповідно до цього Закону виконують функції державного регулювання і нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

7.4. Вимоги до кваліфікації працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідального за проведення фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму

Кваліфікаційними вимогами щодо відповідального працівника установи є вимоги щодо професійної придатності відповідального працівника установи, а також щодо відсутності фактів, передбачених Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу (рис. 7.3).

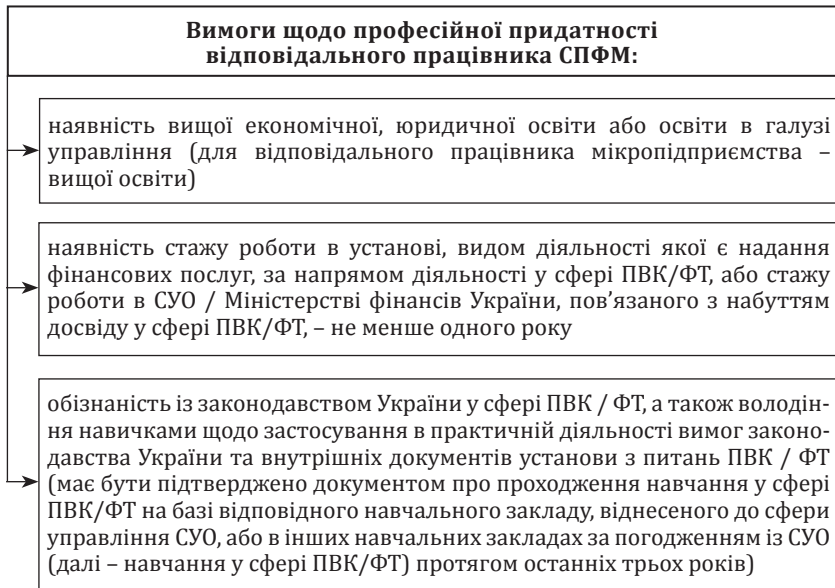

Рис. 7.3. Кваліфікаційні вимоги до відповідального працівника СПФМ⁴⁰

⁴⁰ Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу : Постанова правління Національного банку України від 28.07.2020 р. № 107. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text>.

Ознаками небездоганної ділової репутації відповідального працівника установи є:

1) наявність в особи судимості, яка не погашена та не знята в установленому законом порядку;

2) позбавлення особи права займати певні посади або займатися певною діяльністю згідно з вироком або іншим рішенням суду (застосовується впродовж строку дії такого покарання);

3) наявність факту, що особа була керівником, головним бухгалтером або власником істотної участі в установі не менше шести місяців протягом одного року, що передувє прийняттю рішення відповідним державним органом про застосування заходу впливу у вигляді:

– відкликання/анулювання всіх ліцензій в установи (застосовується протягом п'яти років з дня прийняття рішення відповідним державним органом про відкликання / анулювання ліцензії);

– відсторонення керівництва від управління установою та призначення тимчасової адміністрації в установі в разі встановлення порушень установою законів та інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність з надання фінансових послуг (застосовується протягом п'яти років з дня прийняття рішення відповідним державним органом про відсторонення керівництва від управління установою та призначення тимчасової адміністрації);

3) наявність факту, що особа була керівником, головним бухгалтером або власником істотної участі в установі не менше шести місяців, якщо таку установу в цей період або протягом одного року після цього було визнано банкрутом та / або піддано процедурі примусової ліквідації (застосовується протягом 10 років з дня визнання установи банкрутом або початку процедури примусової ліквідації).

Особа, яка вперше призначається на посаду відповідального працівника установи та/або не проходила навчання у сфері ПВК / ФТ протягом останніх трьох років, може бути призначена на посаду відповідального працівника установи без наявності документа, за умови проходження нею навчання у сфері ПВК / ФТ протягом трьох місяців з дня її призначення на посаду

відповідального працівника установи та отримання документа про проходження навчання у сфері ПВК/ФТ.

До відповідального працівника установи ставляться, зокрема, певні вимоги (рис. 7.4).

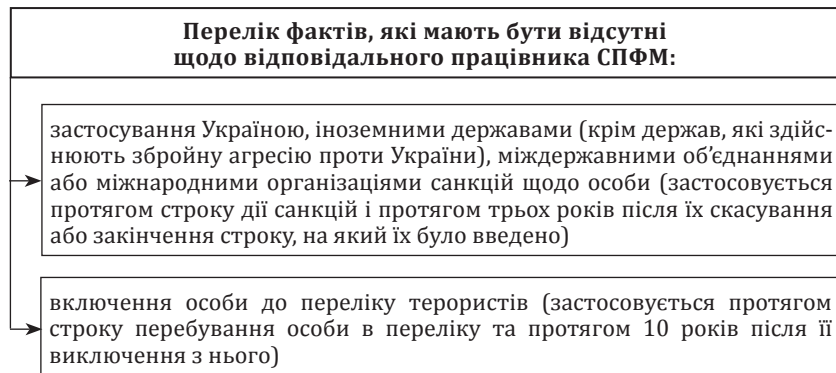

Рис. 7.4. Факти, які повинні бути відсутні щодо відповідального працівника СПФМ⁴¹

Установа перевіряє ділову репутацію особи та її відповідність кваліфікаційним вимогам, передбаченим цим Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу, на підставі таких документів:

- 1) оригінали документів для ідентифікації особи;
- 2) документи для оцінки ділової репутації особи, включаючи довідку компетентного органу країни постійного місця проживання фізичної особи про те, є чи немає в неї судимості;
- 3) документи для оцінки відповідності особи вимогам щодо професійної придатності, включаючи оригінали офіційних документів з інформацією про:
 - вищу освіту особи;
 - проходження особою навчання у сфері ПВК/ФТ (за наявності);

⁴¹ Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу : Постанова правління Національного банку України від 28.07.2020 р. № 107. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text>.

– попередні місця роботи особи (наприклад, трудова книжка (за наявності)).

Установа, якщо немає можливості встановити відповідність професійної придатності особи на підставі іноземного документа про освіту або справжність цього документа чи статус навчального закладу, має право вимагати надання рішення уповноваженого державного органу України щодо визнання в Україні такого іноземного документа про освіту.

Установа зобов'язана перевірити особу, яка є кандидатом на посаду відповідального працівника установи, щодо її відповідності вимогам Закону про ПВК / ФТ та Положення про здійснення установами фінансового моніторингу в порядку, визначеному внутрішніми документами установи, до її призначення.

Установа в результаті такої перевірки має впевнитися у наявності / відсутності в особи бездоганної ділової репутації та про її відповідність / невідповідність кваліфікаційним вимогам, передбаченим Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу, на підтвердження чого установою складається письмове рішення (висновок), яке(ий) підписується головою виконавчого органу.

Установі забороняється призначати відповідальним працівником установи особу, щодо якої виявлено ознаки небездоганної ділової репутації та яка не відповідає кваліфікаційним вимогам, передбаченим Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу.

Відповідальний працівник установи зобов'язаний протягом усього часу, упродовж якого він зберігає свій статус, відповідати вимогам, закріпленим Законом про ПВК / ФТ та Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу.

Установа зобов'язана здійснювати постійний контроль за відповідністю відповідального працівника установи вимогам, визначеним Законом про ПВК / ФТ та Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу.

Установа не рідше одного разу на рік зобов'язана перевіряти відповідального працівника установи щодо його відповідності вимогам Закону про ПВК / ФТ та Положення про здійснення установами фінансового моніторингу в порядку, визначеному внутрішніми документами установи, та складати за результатами такої перевірки рішення (висновок).

Установа призначає особу, яка тимчасово виконуватиме обов'язки відповідального працівника установи (у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відпусткою, відрядженням), у передбаченому установчими документами установи та Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу порядку строком до чотирьох місяців.

Установа покладає тимчасове виконання обов'язків відповідального працівника установи на особу, яка має бездоганну ділову репутацію та відповідає кваліфікаційним вимогам, закріпленим Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу.

На особу, яка тимчасово виконує обов'язки відповідального працівника установи, покладаються всі обов'язки та їй надаються всі права відповідального працівника установи, передбачені в Законі про ПВК / ФТ, Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу і внутрішніми документами установи з питань ПВК / ФТ.

Установа після звільнення з посади відповідального працівника установи / відсторонення від роботи згідно з рішенням Національного банку / відсторонення від роботи в інших передбачених законодавством України випадках зобов'язана не пізніше наступного робочого дня призначити іншого відповідального працівника установи.

Допускається в разі звільнення / відсторонення від роботи відповідального працівника установи призначення установою особи, яка виконуватиме обов'язки відповідального працівника установи на строк перевірки установою ділової репутації та відповідності кваліфікаційним вимогам, передбаченим Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу, кандидата на посаду відповідального працівника установи, який не повинен перевищувати двох місяців.

Установа зберігає всі документи, на підставі яких нею проводилася перевірка ділової репутації відповідального працівника установи та його відповідності кваліфікаційним вимогам, передбаченим Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу, а також рішення (висновок) протягом строків, визначених законодавством України.

Установа зобов'язана на запит Національного банку надати документи, на підставі яких нею проводилася перевірка

ділової репутації відповідального працівника установи та його відповідності кваліфікаційним вимогам, передбаченим Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу, а також рішення (висновок) та забезпечити роз'яснення (за потреби) суті заходів, які здійснювалися установою з метою перевірки відповідального працівника установи.

Установа несе відповідальність за належну перевірку ділової репутації відповідального працівника установи та його відповідності кваліфікаційним вимогам, закріпленим Законом про ПВК / ФТ та Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу, достовірність інформації, на підставі якої прийнято рішення (висновок) і яка викладена у рішенні (висновку).

7.5. Відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії

Стаття 32 Закону про ПВК / ФТ регламентує відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії. Особи, які винні у порушенні вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, в тому числі у незабезпеченні належної організації та/або проведення первинного фінансового моніторингу, а також у причетності до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення або у сприянні іншим особам у вчиненні таких дій, або які фінансували тероризм чи розповсюдження зброї масового знищення, несуть відповідальність згідно зі законом.

Юридичні особи (крім банків), які здійснювали фінансові операції з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансували тероризм чи розповсюдження зброї масового знищення, можуть бути ліквідовані за рішенням суду.

Банки, які здійснювали фінансові операції з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансували тероризм чи розповсюдження зброї масового знищення, можуть бути ліквідовані за рішенням Національного

банку України шляхом відкликання банківської ліцензії (за ініціативою Національного банку України).

У разі невиконання (неналежного виконання) суб'єктом первинного фінансового моніторингу (його уповноваженою (посадовою) особою) вимог законодавства у сфері запобігання та протидії до нього адекватно вчиненому порушенню протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через три роки з дня його вчинення застосовуються такі заходи впливу:

- 1) письмове застереження;
- 2) анулювання ліцензії та/або інших документів, що надають право на здійснення діяльності, з провадженням якої в особи виникає статус суб'єкта первинного фінансового моніторингу, у встановленому законодавством порядку;
- 3) покладення на суб'єкта первинного фінансового моніторингу обов'язку відсторонення від роботи посадової особи такого суб'єкта первинного фінансового моніторингу;
- 4) штраф;
- 5) укладення письмової угоди зі суб'єктом первинного фінансового моніторингу, за якою суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язується сплатити визначене грошове зобов'язання та вжити заходів для усунення та/або недопущення в подальшій діяльності порушень вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, забезпечити підвищення ефективності функціонування та/або адекватності системи управління ризиками тощо.

За одне порушення не може бути застосовано більше одного штрафу.

Днем виявлення порушення є дата складання суб'єктом державного фінансового моніторингу, який відповідно до цього Закону здійснює державне регулювання та нагляд за суб'єктом первинного фінансового моніторингу, документа, в якому зафіксовано порушення, виявлене під час здійснення нагляду.

До суб'єкта первинного фінансового моніторингу можуть бути застосовані штрафи у таких розмірах:

- 1) за порушення вимог щодо здійснення належної перевірки, крім випадків, передбачених п. 13-1 цієї частини, – до 12 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

2) за порушення вимог щодо відмови від встановлення ділових відносин, проведення фінансової операції – у розмірі до 20 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

3) за порушення вимог щодо здійснення платіжних операцій, передбачених ст. 14 Закону, – у розмірі до 10 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

4) за порушення порядку замороження/розмороження активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, та зупинення фінансових операцій – у розмірі до 100 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

5) за порушення порядку створення (ведення) та зберігання документів, у тому числі електронних, записів, даних, інформації у випадках, передбачених цим Законом, у тому числі у разі їх втрати або знищення, – у розмірі до 12 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

6) за неподання, несвоєчасне подання, порушення порядку подання або подання спеціально уповноваженому органу недостовірної інформації у випадках, передбачених законодавством, – у розмірі до 20 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

6-1) за неподання, несвоєчасне подання, порушення порядку подання або подання держателю Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань недостовірної інформації, передбаченої цим Законом, – у розмірі до 20 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

7) за перешкоджання суб'єкту державного фінансового моніторингу у здійсненні ним нагляду у сфері запобігання та протидії, у тому числі за недопуск до проведення перевірки з питань дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, створення перешкод у її проведенні та/або неподання, подання не в повному обсязі, подання недостовірної інформації/документів, подання копій документів, у яких неможливо прочитати всі зазначені в них відомості, на запит суб'єкта державного фінансового моніторингу, необхідних для здійснення ним нагляду у сфері запобігання та протидії відповідно до цього Закону, – у розмірі до 20 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

8) за невиконання умов угоди про врегулювання наслідків вчинення порушення законодавства у сфері запобігання та протидії – у розмірі, що не перевищує суму грошового зобов'язання за такою угодою;

9) за невиконання вимог про усунення виявлених порушень та/або про вжиття заходів для усунення причин, що сприяли їх вчиненню, а також невжиття заходів з усунення виявлених за результатами перевірки недоліків щодо організації та проведення первинного фінансового моніторингу – у розмірі до 100 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

10) за невиявлення, несвоєчасне виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, та порушення порядку їх реєстрації – у розмірі до 20 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

11) за порушення обмежень щодо обміну інформацією, визначених законодавством у сфері запобігання та протидії, – у розмірі до 12 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

12) за незабезпечення захисту працівників, які повідомили керівника та/або відповідального працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу чи суб'єкта державного фінансового моніторингу про порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, – у розмірі до 12 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

13) за незабезпечення належної організації та проведення первинного фінансового моніторингу, відсутність належної системи управління ризиками, повторне невиконання вимог суб'єктів державного фінансового моніторингу про усунення виявлених порушень та/або про вжиття заходів для усунення причин, що сприяли їх вчиненню, – у розмірі до 10 відсотків загального річного обороту, але не більше 7950 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

13-1) за порушення вимог щодо виявлення належності клієнтів та інших осіб до політично значущих осіб, членів їх сімей, осіб, пов'язаних з ними, у випадках, передбачених законодавством, неналежне застосування ризик-орієнтованого підходу в частині встановлення діловим відносинам (проведення фінансової операції) з такими особами необґрунтованого

рівня ризику, вжиття щодо них непропорційних заходів відповідно до категорії ризику, безпідставну відмову таким особам від встановлення (підтримання) ділових відносин та/або проведення фінансової операції – до 100 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

14) за порушення інших вимог законодавства у сфері запобігання та протидії – у розмірі до 3 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність первинного фінансового моніторингу.
2. Сформулюйте основну мету первинного фінансового моніторингу.
3. Назвіть основні завдання суб'єктів первинного фінансового моніторингу.
4. Визначте мету належної організації внутрішньої системи ПВК/ФТ та проведення первинного фінансового моніторингу.
5. Перелічіть основні обов'язки та права комерційних банків як суб'єктів первинного фінансового моніторингу.
6. Перелічіть основні обов'язки та права страховиків (перестраховиків) як суб'єктів первинного фінансового моніторингу.
7. Перелічіть основні обов'язки та права кредитних спілок як суб'єктів первинного фінансового моніторингу.
8. Перелічіть основні обов'язки та права фінансових установ як суб'єктів первинного фінансового моніторингу.
9. Визначте, які заходи передбачає належна перевірка суб'єктами первинного фінансового моніторингу.
10. Назвіть основні вимоги до кваліфікації працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідального за проведення фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії.

Тестові завдання

- 1. До суб'єктів первинного фінансового моніторингу не належать:**
- а) банки, страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи;
 - б) товарні та інші біржі, що проводять фінансові операції з товарами;

- в) філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, що надають фінансові послуги на території України;
- г) Національний банк України.

2. Сукупність заходів, які вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, – це:

- а) фінансовий моніторинг;
- б) державний фінансовий моніторинг;
- в) первинний фінансовий моніторинг;
- г) всі відповіді правильні.

3. Діяльність суб'єктів первинного фінансового моніторингу спрямовується:

- а) на запобігання підозрілим фінансовим операціям;
- б) на запобігання підозрілим фінансовим операціям та на здійснення первинного фінансового моніторингу;
- в) на здійснення первинного фінансового моніторингу;
- г) на здійснення державного фінансового моніторингу.

4. Первинний фінансовий моніторинг включає в себе:

- а) ретельну перевірку клієнтів та ідентифікацію джерел їхніх доходів;
- б) аналіз фінансових операцій;
- в) виявлення транзакцій, що можуть свідчити про протиправну діяльність;
- г) всі відповіді правильні.

5. Оператори платіжних систем, професійні учасники фондового ринку та постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, відносяться до:

- а) суб'єктів державного фінансового моніторингу;
- б) суб'єктів первинного фінансового моніторингу;
- в) суб'єктів державного та первинного фінансового моніторингу;
- г) суб'єктів недержавного фінансового моніторингу.

6. Основними завданнями суб'єктів первинного фінансового моніторингу є:

- а) ідентифікація та верифікація клієнтів, вигодоодержувачів та осіб, які діють від їхнього імені;
- б) постійний моніторинг фінансових операцій клієнтів на предмет виявлення підозрілих або незвичних операцій;
- в) розробка та впровадження внутрішніх правил, програм і процедур з питань фінансового моніторингу;
- г) всі відповіді правильні.

7. Згідно зі статтею 8 Закону про ПВК / ФТ, суб'єкти первинного фінансового моніторингу не зобов'язані:

- а) стати на облік у спеціально уповноваженому органі як суб'єкт первинного фінансового моніторингу;
- б) здійснювати належну перевірку нових та існуючих клієнтів;
- в) забезпечувати реєстрацію фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, зокрема з використанням засобів автоматизації;
- г) повідомляти Державну податкову службу України про порогові та підозрілі фінансові операції.

8. Належна перевірка передбачає заходи, що не включають:

- а) ідентифікацію та верифікацію клієнта (його представника);
- б) проведення вибіркового моніторингу ділових відносин та фінансових операцій клієнта;
- в) встановлення кінцевого бенефіціарного власника клієнта або його відсутності, у тому числі отримання структури власності з метою її розуміння, та даних, що дають змогу встановити кінцевого бенефіціарного власника, та вжиття заходів з верифікації його особи (за наявності);
- г) встановлення (розуміння) мети та характеру майбутніх ділових відносин або проведення фінансової операції.

9. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу з метою виконання покладених на них завдань мають право звертатися зі запитами до:

- а) Національного банку України і Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- б) органів виконавчої влади;
- в) правоохоронних органів та державних реєстраторів;
- г) всі відповіді правильні.

10. Заходи, що вживаються суб'єктом первинного фінансового моніторингу на основі ризик-орієнтованого підходу стосовно клієнтів, ділові відносини з якими становлять високий ризик, є пропорційними виявленим ризикам та спрямовані на їх мінімізацію, у тому числі шляхом збільшення частоти та обсягу дій з моніторингу ділових відносин та збору додаткової інформації щодо ділових відносин, – це:

- а) належна перевірка;
- б) спрощені заходи належної перевірки;
- в) посилені заходи належної перевірки;
- г) інтенсивні заходи належної перевірки.

Тема 8

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ СПЕЦІАЛЬНО ВИЗНАЧЕНИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

8.1. Види спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу

8.2. Особливості діяльності спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу

8.3. Види фінансових операцій, які підлягають моніторингу спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу

8.4. Порядок здійснення фінансового моніторингу спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснюють суб'єкти державного фінансового моніторингу

8.1. Види спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу

Відповідно до норм ч. 7 ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу є:

- 1) суб'єкти аудиторської діяльності;
- 2) бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку;
- 3) суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування;
- 4) адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально;
- 5) нотаріуси;
- 6) суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги;

7) особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами, трасами та іншими утвореннями без статусу юридичної особи;

8) суб'єкти господарювання, що надають посередницькі послуги та/або консультаційні послуги під час здійснення операцій з нерухомим майном;

9) суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них;

10) суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри;

11) суб'єкти господарювання, які здійснюють торговельну діяльність культурними цінностями та/або надають посередницькі послуги в такій діяльності.

Відповідно до чинного законодавства, спеціально визначеними суб'єктами фінансового моніторингу не є особи, які здійснюють зазначену вище діяльність, або надають послуги на засадах та в рамках трудових правовідносин.

8.2. Особливості діяльності спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу

Стаття 10 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначає особливості діяльності спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу в Україні.

Виконання обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу забезпечується:

1) адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями та адвокатами, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, нотаріусами, суб'єктами господарювання, що надають юридичні послуги, якщо вони беруть участь, діючи від імені та/або за дорученням клієнта, у будь-якій фінансовій операції та/або допомагають клієнту планувати чи здійснювати операцію щодо:

– купівлі-продажу нерухомості або управління майном при фінансуванні будівництва житла;

- купівлі-продажу суб'єктів господарювання та корпоративних прав;
- управління коштами, цінними паперами або іншими активами клієнта;
- відкриття та/або управління банківським рахунком або рахунком у цінних паперах;
- залучення коштів, необхідних для створення юридичних осіб та фондів, забезпечення їх діяльності або управління ними;
- створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами, фондами, трастами або іншими подібними правовими утвореннями;

2) суб'єктами господарювання, які надають посередницькі та/або консультаційні послуги під час здійснення операцій з нерухомим майном, при наданні посередницьких та/або консультаційних послуг, підготовці та/або вчиненні правочинів щодо купівлі-продажу або надання в оренду нерухомого майна, якщо щомісячна сума орендної плати дорівнює або перевищує суму, визначену частиною першою статті 20 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»;

3) суб'єктами господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них, якщо сума фінансової операції (або пов'язаних фінансових операцій) дорівнює або перевищує суму, визначену частиною першою статті 20 цього Закону, під час проведення фінансових операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них та/або під час організації торгівлі такими предметами, у тому числі аукціонної;

4) суб'єктами господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри (окрім азартних ігор в казино), під час здійснення фінансових операцій із прийняття ставок, повернення ставок та видачі (виплати) виграшів (призів).

Суб'єкт господарювання, який проводить лотереї, зобов'язаний також виконувати обов'язки суб'єкта первинного фінансового моніторингу під час здійснення фінансових операцій із прийняття ставок у лотерею, повернення ставок

у лотерею та видачі (виплати) виграшів (призів) у лотерею, які здійснюються розповсюджувачами лотерей від імені та за рахунок такого суб'єкта господарювання;

5) суб'єктами господарювання, які проводять азартні ігри в казино, під час здійснення фінансових операцій із обміну коштів на ігрові замітники гривні, обміну ігрових замітників гривні на кошти, а також під час виплати виграшів;

6) суб'єктами господарювання, які здійснюють торговельну діяльність культурними цінностями та/або надають посередницькі послуги в такій діяльності, якщо сума фінансової операції (або пов'язаних фінансових операцій) дорівнює або перевищує суму, визначену частиною першою статті 20 цього Закону, під час проведення фінансових операцій з культурними цінностями та/або під час організації торгівлі такими культурними цінностями, у тому числі аукціонної.

Нотаріуси, адвокатські бюро, адвокатські об'єднання, адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, особи, які надають юридичні послуги, можуть не виконувати обов'язку щодо здійснення належної перевірки клієнта та не повідомляти спеціально уповноважений орган про свої підозри у разі надання послуг щодо захисту клієнта, представництва його інтересів у судових органах та у справах досудового врегулювання спорів або надання консультацій щодо захисту та представництва клієнта.

8.3. Види фінансових операцій, які підлягають моніторингу спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу

Спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані повідомляти Державну службу фінансового моніторингу України про виявлені під час здійснення своєї діяльності фінансові операції, які можуть містити ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та підлягають фінансовому моніторингу. Зокрема, до таких фінансових операцій належать:

1) фінансові операції, щодо яких є достатньо вагомих підстав підозрювати, що вони пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом;

2) фінансові операції, щодо яких є достатньо вагомих підстав підозрювати, що вони пов'язані з фінансуванням тероризму чи призначені для фінансування тероризму;

3) фінансові операції, щодо яких є достатньо вагомих підстав підозрювати, що вони пов'язані з фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення.

Спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу при встановленні (розумінні) мети та характеру майбутніх ділових відносин або проведення фінансової операції клієнтами, а також при проведенні на постійній основі моніторингу ділових відносин та фінансових операцій клієнта, що здійснюються у процесі таких відносин, суб'єкт у випадках, установлених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», зобов'язані достеменно дослідити зміст діяльності клієнта та здійснити оцінку фінансового стану клієнта.

Наступним етапом передбачається обов'язковість здійснення спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу аналізу відповідності фінансових операцій клієнтів тій інформації, яка попередньо зібрана, а також встановленим ризикам та специфіці їх діяльності. Після чого спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу встановлюють належність клієнтів або довіреної особи клієнтів або кінцевого бенефіціарного власника клієнта до числа політично значущих осіб, членів їхніх сімей, або до осіб, що пов'язані з політично значущими особами. Крім того, спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані перевірити належність клієнтів до переліку осіб, що пов'язані із провадженням терористичної діяльності, або до переліку осіб, щодо яких застосовано міжнародні санкції.

Лише після реалізації зазначеного комплексу заходів спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу встановлюють мету ділових відносин клієнта зі суб'єктом.

8.4. Порядок здійснення фінансового моніторингу спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснюють суб'єкти державного фінансового моніторингу

Здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України, відбувається на основі Положень про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України, Міністерство фінансів України, Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, відповідно до яких спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані дотримуватися певного порядку здійснення фінансового моніторингу:

1) призначити відповідального працівника суб'єкта згідно з вимогами законодавства у сфері запобігання та протидії на рівні керівництва суб'єкта;

2) створити (у разі необхідності) окремий структурний підрозділ у сфері запобігання та протидії, який очолює відповідальний працівник суб'єкта або який безпосередньо підпорядковується відповідальному працівникові суб'єкта;

3) розробити критерії ризиків;

4) забезпечити функціонування системи управління ризиками;

5) розробити та затвердити внутрішні документи суб'єкта з питань фінансового моніторингу в обсязі, необхідному для ефективного функціонування первинного фінансового моніторингу та розуміння працівниками суб'єкта своїх обов'язків та повноважень у сфері запобігання та протидії;

6) забезпечити достатню інформованість та обізнаність керівника суб'єкта, відповідального працівника та інших працівників суб'єкта, залучених до проведення первинного фінансового моніторингу, щодо їхніх обов'язків у сфері запобігання та протидії, а також щодо притаманних ризик-профілю суб'єкта ризиків;

7) запровадити та постійно вдосконалювати внутрішній контроль з питань запобігання та протидії, зокрема, забезпечувати своєчасне виявлення внутрішніми перевітками або шляхом проведення незалежного аудиту проблемних питань та ознак неналежної системи управління ризиками;

8) забезпечити здійснення на постійній основі проведення навчальних заходів для усіх працівників суб'єкта, залучених до проведення первинного фінансового моніторингу, з метою розуміння ними покладених на них обов'язків та порядку дій;

9) забезпечити перевірку наявності бездоганної ділової репутації в усіх працівників суб'єкта, залучених до проведення первинного фінансового моніторингу;

10) забезпечити перевірку відсутності громадянства (підданства) Російської Федерації та/або Республіки Білорусь у керівника, заступників керівника суб'єкта, відповідального працівника (особи, яка тимчасово виконує повноваження відповідального працівника у разі його відсутності), інших працівників суб'єкта, залучених до проведення первинного фінансового моніторингу;

11) забезпечити своєчасне виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;

12) розробити та здійснювати заходи з належної перевірки клієнта з метою розуміння суті діяльності клієнта, мети та очікуваного характеру ділових відносин з ним, що дає змогу суб'єкту бути впевненим, що фінансові операції клієнта відповідають наявній у суб'єкта інформації про нього, ризик-профіль, включаючи у разі потреби джерела походження його коштів/статків, підстави володіння/розпорядження ними (прав на них), встановлення кінцевого бенефіціарного власника для виявлення підозрілих фінансових операцій (діяльності);

13) зберігати всі документи, дані, інформацію (у тому числі відповідні звіти, дозволи, файли), що стосуються виконання суб'єктом обов'язків у сфері запобігання та протидії, протягом строків, визначених законодавством у сфері запобігання та протидії;

14) своєчасно та в повному обсязі надавати на запити державним регуляторам та Державній службі фінансового

моніторингу України необхідні документи/інформацію/пояснення/аргументи, що належним чином підтверджують виконання суб'єктом вимог законодавства у сфері запобігання та протидії;

15) забезпечувати розгляд проблемних та актуальних питань щодо належної організації та проведення первинного фінансового моніторингу.

Питання для самоперевірки

1. Перелічіть види спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

2. Яким Законом України встановлено спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу?

3. Назвіть основні суб'єкти, які виконують обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

4. Які особи не є спеціально визначеними суб'єктами фінансового моніторингу?

5. Наведіть перелік фінансових операцій, які здійснюють спеціально визначені суб'єкти фінансового моніторингу.

6. У яких випадках нотаріуси, адвокатські бюро, адвокатські об'єднання, адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, особи, які надають юридичні послуги, можуть не виконувати обов'язки щодо здійснення належної перевірки клієнта та не повідомляти спеціально уповноважений орган про свої підозри?

7. Перелічіть основні види фінансових операцій, які підлягають моніторингу спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

8. Кого зобов'язані повідомляти спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу про підозрілі операції?

9. Охарактеризуйте порядок здійснення фінансового моніторингу спеціально визначеними суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

10. Чи повинні спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу розробити та затвердити внутрішні документи з питань фінансового моніторингу?

Тестові завдання

1. Яка стаття Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом,

фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» встановлює перелік спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу:

- а) 5;
- б) 6;
- в) 7;
- г) 8;

2. До спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу належать:

- а) банки, страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи;
- б) оператори платіжних систем;
- в) адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально;
- г) оператори поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та / або послуги зі здійснення валютних операцій.

3. До спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу не відносяться:

- а) суб'єкти аудиторської діяльності;
- б) нотаріуси;
- в) бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку;
- г) постачальники послуг, пов'язані з обігом віртуальних активів.

4. Обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу забезпечують адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, нотаріуси, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги, якщо вони беруть участь, діючи від імені та/або за дорученням клієнта, у будь-якій фінансовій операції та/або допомагають клієнту планувати чи здійснювати операцію щодо:

- а) купівлі-продажу нерухомості або управління майном при фінансуванні будівництва житла;
- б) управління коштами, цінними паперами або іншими активами клієнта;
- в) залучення коштів, необхідних для створення юридичних осіб та фондів, забезпечення їхньої діяльності або управління ними;
- г) всі відповіді правильні.

5. Нотаріуси, адвокатські бюро, адвокатські об'єднання, адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, особи, які надають юридичні послуги, можуть не виконувати

обов'язки щодо здійснення належної перевірки клієнта та не повідомляти спеціально уповноважений орган про свої підозри у разі:

- а) надання послуг щодо захисту клієнта;
- б) представництва його інтересів у судових органах та у справах досудового врегулювання спорів;
- в) надання консультацій щодо захисту та представництва клієнта;
- г) всі відповіді правильні.

6. Спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані повідомляти про виявлені під час здійснення своєї діяльності фінансові операції, які можуть містити ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та підлягають фінансовому моніторингу, в:

- а) Національний банк України;
- б) Міністерство юстиції України;
- в) Державну службу фінансового моніторингу України;
- г) Міністерство цифрової трансформації України.

7. До основних фінансових операцій, які можуть містити ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та підлягають фінансовому моніторингу, належать:

- а) фінансові операції, щодо яких є достатньо вагомих підстав підозрювати, що вони пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- б) фінансові операції, щодо яких є достатньо вагомих підстав підозрювати, що вони пов'язані з фінансуванням тероризму чи призначені для фінансування тероризму;
- в) фінансові операції, щодо яких є достатньо вагомих підстав підозрювати, що вони пов'язані з фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення;
- г) всі відповіді правильні.

8. Спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу при встановленні (розумінні) мети й характеру майбутніх ділових відносин або проведення фінансової операції клієнтами зобов'язані:

- а) достеменно дослідити зміст діяльності клієнта;
- б) провести моніторинг ділових відносин та фінансових операцій клієнта;
- в) достеменно дослідити зміст діяльності клієнта та здійснити оцінку фінансового стану клієнта;
- г) здійснити оцінку фінансового стану клієнта.

9. Здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України, відбувається на основі:

- а) Закону України;
- б) Положення;
- в) Рішення;
- г) Постанови.

10. Що з наведеного не зобов'язані дотримуватися спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу в порядку здійснення фінансового моніторингу:

- а) призначити відповідального працівника суб'єкта згідно з вимогами законодавства у сфері запобігання та протидії на рівні керівництва суб'єкта;
- б) забезпечити несвоєчасне виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;
- в) забезпечити функціонування системи управління ризиками;
- г) розробити та затвердити внутрішні документи суб'єкта з питань фінансового моніторингу.

Тема 9

НАЦІОНАЛЬНА ОЦІНКА РИЗИКІВ

9.1. Сутність національної оцінки ризиків

9.2. Методологічні засади НОР

9.3. Етапи здійснення НОР

9.4. Секторальна оцінка ризиків ВК / ФТ

9.1. Сутність національної оцінки ризиків

Безпекова ситуація для України залишається загрозливою. Це пояснюється насамперед економічною та інституційною слабкістю, а також відсутністю сталого суспільного консенсусу навколо ключових питань суспільного розвитку, таких як зовнішньополітична орієнтація, проблеми ідентичності тощо.

Фінансовий моніторинг увійшов у практику діяльності багатьох країн у зв'язку зі створенням системи ПВК / ФТ. Основовим методологічним фундаментом його організації виступає ризик-орієнтований підхід (РОП), базовим елементом якого є оцінка ризиків.

Наразі методика оцінки ризиків у сфері ПВК / ФТ на національному рівні досліджена недостатньо в силу новизни проблеми і малого практичного досвіду. Тому підвищується актуальність її вивчення та осмислення як сукупності певних принципів, методів, послідовності дій, а також заходів інституційного характеру, спрямованих на запобігання та / або пом'якшення наслідків прояву ідентифікованих ризиків.

У сучасному суспільстві, яке характеризується бурхливим розвитком інформаційних технологій та глобалізацією економіки/фінансових послуг, ситуація у сфері ПВК / ФТ постійно ускладнюється. Вирішення цієї проблеми потребує глобальних контрзаходів у рамках співпраці між країнами.

Оцінка ризиків становить основу для управління ними та побудови системних гарантій стійкості у країні. Національна оцінка ризиків (НОР) є важливим кроком на шляху окреслення спільного бачення бази ризиків, а також розуміння того,

які ризику мають бути враховані, пом'якшені, нівельовані та / або передані (переведені для вирішення на наднаціональний рівень). НОР сприяє виробленню рекомендацій та визначенню пріоритетів щодо посилення стійкості окремих видів економічної діяльності, секторів, підприємств, установ, організацій.

НОР у сфері ПВК / ФТ має бути всеосяжною та вимагає надійної управлінської структури з погодженими термінами та правилами оцінювання для забезпечення послідовних, дієвих та надійних результатів. Вона також мусить бути зрозумілою для всіх учасників і відповідати контексту відповідної країни, враховувати комбінацію кількісних і якісних критеріїв оцінювання латентних за своєю суттю явищ і процесів у сфері ПВК / ФТ. Ефективна оцінка ризику повинна стимулювати до розвитку всіх учасників національної системи ПВК / ФТ, концентрувати їхні зусилля на виявленні найпоширеніших загроз, вразливостей та на нівелюванні ідентифікованих ризиків – насамперед тих, що мають високу ймовірність настання та значний негативний вплив на стан справ у сфері ПВК / ФТ.

Водночас варто розрізнити можливість настання непрогнозованих значних подій, які є генераторами ризику у сфері ПВК / ФТ (технологічні інновації у середовищі ринків фінансових послуг можуть стати передумовами таких подій), і значну кількість менш резонансних загроз і вразливостей, які, проте, генерують більш регулярні ризикові події. Для цього результати НОР мають активно обговорюватись із основними учасниками розробки політичних та програмних рішень у сфері ПВК / ФТ – СДФМ, правоохоронними і розвідувальними органами, а також зі СПФМ.

Забезпечення прозорості і легальності фінансових операцій є одним з найважливіших завдань держави. ВК та ФТ у всьому світі відносяться до тяжких злочинів, які гальмують соціальний, економічний, політичний і культурний розвиток країни, завдають шкоди національній і міжнародній стабільності, руйнують цілісність фінансових ринків та інститутів. Вказані загрози тісно пов'язані зі зниженням податкових доходів до державного бюджету, негативно впливають на валютно-курсову динаміку, на відсоткові ставки, завдають суттєвих збитків репутації країни.

Обов'язок країн щодо визначення, проведення оцінки та розуміння ризиків, пов'язаних з ВК/ФТ, а також вжиття заходів, спрямованих на забезпечення ефективного зниження ризиків, передбачений 1-ю Рекомендацією Міжнародних стандартів Групи з протидії відмиванню коштів (FATF)1.

При цьому для перевірки належного виконання країнами Рекомендацій FATF у лютому 2013-го була розроблена та прийнята Методологія з оцінки технічної відповідності Рекомендаціям FATF та з оцінки ефективності функціонування національних систем ПВК/ФТ2.

З метою імплементації вимог міжнародних стандартів у національне законодавство налагоджено механізм здійснення НОР, передбачений Законом про ПВК/ФТ і Постановою КМУ і НБУ «Про затвердження Порядку збору, обробки і аналізу інформації щодо результатів діяльності суб'єктів фінансового моніторингу, інших державних органів, що беруть участь у роботі системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, схвалення та оприлюднення результатів національної оцінки ризиків та здійснення заходів за її результатами» від 5 серпня 2020 року № 690.

Згідно зі Законом про ПВК/ФТ⁴², національна оцінка ризиків – це система заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу, уповноваженими органами державної влади зі залученням інших суб'єктів (за потреби) з метою визначення (виявлення) ризиків (загроз) легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, їх аналіз, оцінка та розроблення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків.

Національна оцінка ризиків проводиться з урахуванням, зокрема, вимог рекомендацій та документів Групи з розробки

⁴² Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), положень звітів та рекомендацій з питань оцінки ризиків відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму Європейської Комісії, інших міжнародних аналітичних оглядів, звітів та рекомендацій з питань, пов'язаних з проведенням національної оцінки ризиків.

Збір, обробка й аналіз інформації щодо результатів діяльності суб'єктів фінансового моніторингу, інших державних органів, що беруть участь у роботі системи запобігання та протидії, схвалення та оприлюднення результатів національної оцінки ризиків та здійснення заходів за її результатами здійснюються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України спільно з Національним банком України⁴³.

Учасниками національної оцінки ризиків є Держфінмоніторинг, інші державні органи, що провадять діяльність у сфері запобігання та протидії, із залученням (за потреби) заінтересованих громадських організацій та наукових установ. Відповідальним за проведення національної оцінки ризиків є Держфінмоніторинг.

Національна оцінка ризиків проводиться систематично, але не рідше одного разу на три роки. Останній рік звітного періоду є роком проведення національної оцінки ризиків.

Національна оцінка ризиків охоплює систему запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, зокрема діяльність Держфінмоніторингу, правоохоронних та судових органів, наглядову діяльність суб'єктів державного фінансового моніторингу, фінансовий сектор та незалежну професійну діяльність.

⁴³ Про затвердження Порядку збору, обробки і аналізу інформації щодо результатів діяльності суб'єктів фінансового моніторингу, інших державних органів, що беруть участь у роботі системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, схвалення та оприлюднення результатів національної оцінки ризиків та здійснення заходів за її результатами : Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 05.08.2020 р. № 690. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/690-2020-%D0%BF#Text>

Джерелами інформації, необхідної для проведення національної оцінки ризиків, є, зокрема, статистична інформація та комплексна адміністративна звітність у сфері запобігання та протидії, результати секторальних оцінок ризиків суб'єктів державного фінансового моніторингу, аналітичні огляди та довідки учасників національної оцінки ризиків, відповіді учасників національної оцінки ризиків на запитальники Держфінмоніторингу, результати вибіркового аналізу судових рішень у кримінальних справах, результати наукових досліджень, результати вивчення громадської думки, а також звіти Європейської Комісії із визначенням, аналізом та оцінкою ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та/або фінансування тероризму на рівні ЄС та рекомендації Європейської Комісії щодо заходів, прийнятих для усунення визначених ризиків.

Обмін інформацією під час проведення національної оцінки ризиків здійснюється з дотриманням вимог щодо захисту інформації, яка належить до категорії інформації з обмеженим доступом.

Учасники національної оцінки ризиків забезпечують захист інформації з обмеженим доступом, необхідної для проведення національної оцінки ризиків, відповідно до закону.

Доступ третіх осіб до інформації, що подається для проведення національної оцінки ризиків, здійснюється у випадках, передбачених законом.

Національна оцінка ризиків проводиться згідно з методикою національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні, підготовленою Держфінмоніторингом, узгодженою з Мінфіном та схваленою Радою з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на її черговому засіданні.

На основі розробленої та затвердженої Методики для проведення оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні і з використанням керівництва FATF «Національна оцінка ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму» та кращих практик проведення НОР

іноземними державами, в Україні у 2016 році було здійснено першу НОР, результати якої були доведені до всіх учасників системи ПВК / ФТ.

Основними ризиками системи ПВК/ФТ України, які було ідентифіковано та оцінено за результатами першої НОР, стали:

- низький рівень доходів населення;
- прояви тероризму та сепаратизму;
- незаконна економічна діяльність (в тому числі фіктивне підприємництво, шахрайство та ухилення від сплати податків);
- зростання організованої злочинності;
- високий обіг готівки;
- використання неприбуткових організацій з метою ВК / ФТ;
- інші.

З метою мінімізації ідентифікованих ризиків Урядом України затверджено низку обов'язкових заходів, які повинні бути вжиті державними органами, зокрема:

- здійснення обміну інформацією з компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з метою встановлення методів, схем та механізму ВК, також документування правопорушень у зовнішньоекономічній сфері;
- налагодження тісної співпраці НАБУ та Держфінмоніторингу в контексті обміну інформацією та запровадження ефективного механізму співпраці;
- здійснення заходів щодо розвитку безготівкових розрахунків;
- підготовка законопроекту з метою імплементації у законодавство України положень Директиви ЄС 2015 / 849 Європейського Парламенту та Ради щодо запобігання відмиванню грошей та боротьби з тероризмом і Регламенту ЄС 2015 / 847 Європейського Парламенту та Ради про інформацію, що супроводжує грошові перекази, та його супроводження у ВРУ до прийняття;
- здійснення заходів з метою підвищення ефективності взаємодії ПО у сфері боротьби з ОЗ, зокрема в частині співпраці з новоствореними (в тому числі антикорупційними) ПО;

- вжиття дієвих заходів до виявлення та ліквідації каналів ФТ;

- проведення секторальної оцінки ризиків використання НПО з метою ВК / ФТ та фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

За результатами п'ятого раунду взаємної оцінки України Комітетом Експертів Ради Європи (MONEYVAL) зроблено ключові висновки щодо України в контексті оцінки Україною ризиків системи ПВК / ФТ, а саме:

- органи влади усвідомлюють ризики, що створюються корупцією, а тому, на даний момент, запроваджуються суттєві загальнодержавні заходи для зменшення цих ризиків;

- Україна має достатнє розуміння своїх ризиків, пов'язаних із ВК / ФТ, хоча є певні сфери (наприклад, транскордонні ризики, ризики, спричинені сектором НПО і різних типів юридичних осіб), де розуміння можна поглибити;

- Україна має необмежені механізми національної координації та формування політики для нівелювання виявлених ризиків;

- розуміння ризиків ВК/ФТ могло би бути посилено шляхом прийняття деяких подальших кроків для визначення й оцінки ризику, наприклад, шляхом розширення інформаційних джерел, як-от статистичної бази;

- подальші зусилля мають бути спрямовані на ризики, що спричинені фіктивним підприємництвом, тіншовою економікою та використанням готівки.

9.2. Методологічні засади НОР

З урахуванням рекомендацій за наслідками 5-го раунду взаємної оцінки України Комітетом MONEYVAL, відповідно до Міжнародних стандартів і на основі найкращих практик проведення НОР у провідних країнах світу, Держфінмоніторингом оновлено Методику національної оцінки ризиків, яку презентовано всім учасникам системи ПВК/ФТ та в установленому порядку узгоджено з Мінфіном.

Участь у розробці оновленої Методики взяли місцеві наукові експерти та фахівці Держфінмоніторингу.

Крім того, проєкт Методики пройшов огляд та отримав корисні рекомендації іноземного фахівця, який володіє унікальними експертними знаннями у сфері НОР.

Методика розроблена з метою структуризації різних аспектів НОР у сфері ПВК/ФТ на національному рівні у розрізі підходів, принципів, методів і технологій їх реалізації, з урахуванням існуючих міжнародних стандартів, сучасних практик, керівних вказівок та звітів.

Відповідно до оновленої методики, НОР в Україні включає кілька етапів:

- попередній етап (збору й узагальнення інформації);
- етап виявлення (ідентифікації) ризиків;
- аналіз ризиків;
- оцінка ризиків та управління ними.

Попередній етап (практикується МВФ та був реалізований під час першої НОР в Україні) передбачає визначення конкретних учасників НОР, призначення відповідальних контактних осіб у кожному органі-учаснику, отримання ключових документів від учасників НОР, за потреби розсилку та заповнення анкет та їх подальший аналіз. Анкети, як правило, потрібні для структурування даних, наявних у певному учаснику НОР. У будь-якому разі органам влади не доведеться готувати чи розробляти нові дані. Натомість їм потрібно лише вказати, які дані у них вже є.

На етапі виявлення (ідентифікації) ризиків необхідно визначити загрози та вразливості системи ПВК/ФТ. Процес ідентифікації ризиків починається зі складання початкового списку можливих ризиків або факторів ризику, які виводяться з відомих чи вірогідних загроз або вразливостей, обумовлених основними використовуваними інструментами, засобами та механізмами здійснення платежів, а також списку основних секторів, використовуваних для вказаних цілей, основних причин, з яких не здійснюються розслідування справ з ВК, арешти, затримання осіб, які займаються ВК, не конфіскуються їхні активи, майно.

Аналіз ризиків є основним етапом процесу НОР. Він включає визначення характеру, джерел, ймовірності та наслідків встановлених загроз і вразливостей. **Метою цього етапу** є досягнення цілісного розуміння кожного ризику, яке складається із поєднання загрози, вразливості та наслідків, з тим щоб

надалі можна було присвоїти їм певні відносні значення. Під час аналізу ризиків враховуються відповідні характер і джерела ризиків, що стосуються загальної ситуації та умов у державі, в найширшому розумінні, які впливають на розвиток ризиків. Такі чинники включають політичні, економічні, географічні та соціальні аспекти й особливості, а також інші фактори, що формують структуру і конкретні обставини для існування ризиків.

Етап оцінки ризиків полягає у визначенні (на підставі результатів попередніх етапів НОР) стосовно кожної конкретної загрози таких характеристик, як:

- загальний рівень ризику;
- рівень ефективності заходів, що вживаються на даний момент для попередження або зниження такого ризику;
- чистий рівень ризику.

Загальний рівень ризику розраховується за такою формулою:

загальний рівень ризику = рівень наслідків реалізації ризикової події × рівень ймовірності настання ризикової події
та має вигляд теплової таблиці / матриці (рис. 9.1).

Ймовірність	Висока ймовірність = 3	3	6	9
	Середня ймовірність = 2	2	4	6
	Низька ймовірність = 1	1	2	3
		Низькі – 1	Середні – 2	Високі – 3
Наслідки				

Рис. 9.1. Матриця загального рівня ризику

Тож загальний рівень ризику може мати різні рівні (рис. 9.2).

Загальний рівень ризику	
1	Низький (ризик найімовірніше не буде мати місце, а в разі настання матиме низькі наслідки) (1–3 бали)
2	Середній (ризик, можливо, буде мати місце та середні наслідки) (4–6 балів)
3	Високий (ризик буде мати місце та високі наслідки) (7–9 балів)

Рис. 9.2. Шкала загального рівня ризику

Після з'ясування загального рівня ризику визначаються та оцінюються заходи, що вживаються на теперішній момент в Україні для попередження або зниження такого ризику з точки зору їх ефективності, та визначається вразливість до цього ризику і, відповідно, **чистий рівень ризику**.

Ефективність заходів, що вживаються на певний момент для попередження або зниження, має бути визначена та віднесена до однієї з таких категорій:

- **ефективні заходи** – заходи розроблені в необхідному обсязі, задокументовані та їх застосування регулярно перевіряється; випадків незастосування або неналежного застосування заходів не виявлено; мають місце регулярні та детальні тренінги. **Зменшення ризику на понад 75%**;

- **заходи, що вдосконалюються**, – заходи розроблені, але не всі; частина заходів задокументована; застосування заходів перевіряється, але нерегулярно. Тренінги мають місце, але вони нерегулярні. **Зменшення ризику від 75% до 50%**, зважаючи на посилення негативного впливу вищенаведених описових характеристик, пов'язаних із розробкою регуляторних заходів;

- **ненадійні заходи** – більшість заходів не розроблена і не задокументована; факти документування заходів відсутні та поодинокі; застосування заходів не перевіряється або майже не перевіряється; відсутність розроблених заходів; відсутність тренінгів. **Рівень ризику не зменшується**, зважаючи на посилення негативного впливу вищенаведених описових характеристик, пов'язаних із розробкою регуляторних заходів.

За результатами оцінки ефективності заходів, що вживаються на цей момент в Україні для попередження або зниження ризику, кожній категорії заходів присвоюється бал (рис. 9.3).

Ефективність заходів	
1	Ефективні заходи
2	Заходи, що вдосконалюються
3	Ненадійні заходи

Рис. 9.3. Бальна шкала оцінювання ефективності заходів

Чистий рівень ризику обчислюється за такою формулою:

$$\text{чистий рівень ризику} = \text{загальний рівень ризику} \times \text{ефективність наявних заходів}$$
і має вигляд таблиці / матриці (рис. 9.4).

		Чистий рівень ризику		
Загальний рівень ризику	Високий = 3	3	6	9
	Середній = 2	2	4	6
	Низький = 1	1	2	3
		Ефективні = 1	Вдосконалюються = 2	Ненадійні = 3
Ефективність наявних заходів				

Рис. 9.4. Матриця чистого рівня ризику

Чистий рівень ризику, своєю чергою, може мати різні рівні (рис. 9.5).

Чистий рівень ризику	
7–9	Високий
4–6	Середній
1–3	Низький

Рис. 9.5. Шкала чистого рівня ризику

Отримані результати зводяться до таблиці / матриці (табл. 9.1).

Таблиця 9.1

Оформлення результатів НОР

№ за/п	Загроза	Вразливість	Рівень ймовірності настання ризику	Коментар щодо рівня ймовірності настання ризику	Рівень наслідків прояву ризику	Коментар щодо рівня наслідків прояву ризику	Загальний рівень ризику	Рівень ефективності пом'якшувальних заходів	Коментар щодо ефективності пом'якшувальних заходів	Рівень чистого ризику
Ідентифікований ризик										

9.3. Етапи здійснення НОР

Кожен учасник національної оцінки ризиків визначає особу на рівні заступника керівника органу (або керівника самостійного структурного підрозділу), відповідальну за взаємодію з Держфінмоніторингом з питань проведення національної оцінки ризиків (далі – відповідальна особа).

З метою сприяння забезпеченню координації учасників національної оцінки ризиків, визначення орієнтовного плану проведення національної оцінки ризиків, міри (рівня, ступеня) залученості кожного учасника національної оцінки ризиків, переліку інформації, необхідної для оцінки ризиків використання неприбуткових організацій з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, і вирішення проблемних питань, які виникають у ході проведення національної оцінки ризиків, **тимчасовий консультативно-дорадчий** орган Кабінету Міністрів України – Рада з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення має право утворювати робочу групу з питань проведення національної оцінки ризиків, до складу якої входять відповідальні особи.

Учасники національної оцінки ризиків забезпечують подання Держфінмоніторингу до 30 квітня останнього року звітного періоду інформації про вжиті заходи, спрямовані на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків ризиків, виявлених у ході попередньої національної оцінки ризиків.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу забезпечують проведення секторальних оцінок ризиків суб'єктів первинного фінансового моніторингу в порядку, визначеному методикою, за період, охоплений національною оцінкою ризиків, та інформують Держфінмоніторинг про результати до 30 червня останнього року звітного періоду.

ДПС і СБУ забезпечують збір та подання Держфінмоніторингу до 30 червня останнього року звітного періоду інформації, необхідної для оцінки ризиків використання неприбуткових організацій з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, за період, охоплений національною оцінкою ризиків.

Держфінмоніторинг до 30 листопада останнього року звітного періоду аналізує, узагальнює, уніфікує подану учасниками національної оцінки ризиків інформацію та готує звіт про її проведення.

Держфінмоніторинг готує пропозиції щодо схвалення звіту про проведення національної оцінки ризиків і до 10 грудня останнього року звітного періоду подає їх разом зі звітом Мінфіну для погодження.

Мінфін до 20 грудня останнього року звітного періоду доводить до відома Держфінмоніторингу позицію щодо звіту шляхом надсилання листа та в разі відсутності зауважень – завізованого Міністром фінансів проекту звіту.

Залежно від того, яка інформація міститься у звіті, доступ до неї може бути повністю або частково обмежено. У такому разі версія звіту для оприлюднення повинна містити короткий огляд та / або висновки, зроблені за результатами аналізу відповідної інформації з обмеженим доступом.

Звіт схвалюється Радою на її черговому засіданні.

Протягом місяця після схвалення на засіданні Ради звіту Держфінмоніторинг забезпечує доведення до відома учасників системи запобігання та протидії і громадськості результатів національної оцінки ризиків шляхом оприлюднення звіту на офіційному вебсайті Держфінмоніторингу в розділі «Національна оцінка ризиків».

За результатами національної оцінки ризиків Держфінмоніторинг до 30 червня року, наступного за останнім роком звітного періоду, готує та подає в установленому порядку Кабінетові Міністрів України узагальнені пропозиції учасників національної оцінки ризиків щодо здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та / або зменшення негативних наслідків виявлених ризиків.

9.4. Секторальна оцінка ризиків ВК/ФТ

Оновленою Методикою НОР передбачено здійснення секторальних оцінок ризиків ВК / ФТ. Окремий блок секторальних оцінок ризиків становить аналіз показників комплексної адміністративної звітності щодо всіх державних органів-учасників національної системи ПВК / ФТ, в тому числі ПО та судової системи.

Для додаткових консультацій і обговорення питань, пов'язаних із забезпеченням оцінки достовірності висновків щодо ідентифікованих загроз, вразливостей та їхніх наслідків у секторальному розрізі (СДФМ, ПО і судова система), Держфінмоніторингом, як координатором проведення НОР, ініційовано питання про створення робочої групи з проведення секторальних оцінок ризиків у системі ПВК / ФТ.

Учасниками Робочої групи визначено: Держфінмоніторинг, СДФМ, представників ПО та інших державних органів-учасників системи ПВК / ФТ.

Основними завданнями Робочої групи є:

- аналіз інформації щодо результатів діяльності суб'єктів фінансового моніторингу, державних органів, що беруть участь у роботі системи ПВК/ФТ;

- вирішення проблемних питань, які виникають під час визначення (виявлення) ризиків (загроз) ВК/ФТ, проведення аналізу, оцінки та розроблення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків;

- дослідження впливу ВК/ФТ на суспільство, суспільні відносини та фінансову систему з метою визначення відповідних заходів запобігання та протидії актуальним загрозам;

- обговорення питань щодо формування комплексної адміністративної звітності у сфері ПВК/ФТ.

За результатами здійсненого оцінювання ризиків Держфінмоніторингом спільно з учасниками НОР готуються та надаються в установленому порядку КМУ пропозиції щодо здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків виявлених ризиків з метою схвалення стратегічного плану дій.

Модель секторального оцінювання ризиків. Міжнародні стандарти ризик-менеджменту, зокрема керівництва FATF, визначають ризик як функцію ймовірності виникнення негативних подій. Ймовірність виникнення вказаних подій є функцією співіснування загрози і вразливості до цієї загрози. Іншими словами, ризикові події настають тоді, коли загроза використовує вразливість і породжує негативні наслідки:

$$R = f[(T), (V)] \times C,$$

де R – функція ризику; T – фактор (змінна), пов'язаний із ідентифікованою загрозою; V – фактор (змінна), пов'язаний

із ідентифікованою вразливістю; *C* – фактор, пов’язаний із негативними наслідками, зумовленими співіснуванням загроз і вразливостей.

Запропонована модель секторального оцінювання ризиків використовується керівництвом FATF щодо методології оцінки ризиків та спирається на численні міжнародні рекомендації з оцінки ризиків у різних секторах, які представлені широким спектром СПФМ.

Тимчасом методика оцінювання ризику ВК і ризику ФТ у відповідному секторі відрізняється, насамперед специфікою загроз, вразливостей і наслідків, які доцільно проаналізувати й оцінити кожному СДФМ щодо піднаглядного йому сектору СПФМ. Вказане розрізнення зроблено для того, щоб уникнути змішування у загальному рівні ризику двох різних середовищ формування ризику.

Таким чином, звіт про НОР має включати результати оцінки секторальних ризиків; з урахуванням цього його слід представити у таких компонентах:

1. Загальний огляд внутрішніх загроз.
2. Загальний огляд зовнішніх загроз.
3. Огляд внеску ПФР та СДФМ у дієвість та результативність функціонування національної системи ПВК/ФТ з урахуванням комплексної адміністративної звітності.

4. Огляд національних секторів у сфері ПВК / ФТ, представлених відповідними категоріями СПФМ. Вказаний огляд здійснюють СДФМ стосовно тих СПФМ, діяльність яких вони регулюють і над якими здійснюють нагляд. Формуючи такий огляд, СДФМ наполегливо рекомендується використовувати дані комплексної адміністративної звітності у сфері ПВК / ФТ, а також якісно-скорингову методику оцінювання секторальних ризиків ВК та ФТ.

5. Огляд загального внеску правоохоронних органів у результативність та дієвість функціонування національної системи ПВК / ФТ.

6. Огляд загального внеску судової системи у результативність та дієвість функціонування національної системи ПВК / ФТ.

7. Огляд сектору правових форм та утворень (різних організаційно-правових форм юридичних осіб, які здійснюють діяльність на території України).

8. Огляд сектору НПО та ВА.
9. Результати оцінки загроз, вразливостей та ризиків системи ПВК / ФТ.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення національної оцінки ризиків.
2. Якими нормативно-правовими актами регламентується проведення національної оцінки ризиків?
3. Вкажіть мету проведення національної оцінки ризиків.
4. Назвіть основних учасників (суб'єктів) національної оцінки ризиків.
5. Як часто проводиться національна оцінка ризиків?
6. Охарактеризуйте види діяльності, які охоплює національна оцінка ризиків.
7. Перелічіть основні джерела інформації, необхідні для проведення національної оцінки ризиків.
8. Відповідно до оновленої методики НОР в Україні назвіть її основні етапи.
9. Опишіть шкалу загального рівня ризику.
10. Розкрийте етапність здійснення національної оцінки ризиків в Україні.

Тестові завдання

1. Національна оцінка ризиків – це:

а) визначення (виявлення), оцінка (переоцінка) та розуміння ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та / або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня;

б) надання чи збір будь-яких активів прямо чи опосередковано з метою їх використання або з усвідомленням можливості того, що їх буде використано повністю або частково;

в) система заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу, уповноваженими органами державної влади зі залученням інших суб'єктів (за потреби) з метою визначення (виявлення) ризиків (загроз) легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, їх аналіз,

оцінка та розроблення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків;

г) всі відповіді правильні.

2. Національна оцінка ризиків проводиться систематично, але не рідше:

а) одного разу на два роки;

б) одного разу на три роки;

в) одного разу на чотири роки;

г) одного разу на п'ять років.

3. Відповідальними за проведення національної оцінки ризиків є:

а) Міністерство фінансів України;

б) суб'єкти державного фінансового моніторингу;

в) суб'єкти первинного фінансового моніторингу;

г) спеціально уповноважений орган.

4. Національна оцінка ризиків проводиться з урахуванням:

а) вимог рекомендацій та документів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF);

б) положень звітів та рекомендацій з питань оцінки ризиків відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму Європейської Комісії;

в) інших міжнародних аналітичних оглядів, звітів та рекомендацій з питань, пов'язаних з проведенням національної оцінки ризиків;

г) всі відповіді правильні.

5. Збір, обробка і аналіз інформації щодо результатів діяльності суб'єктів фінансового моніторингу, інших державних органів, що беруть участь у роботі системи запобігання та протидії, схвалення та оприлюднення результатів національної оцінки ризиків та здійснення заходів за її результатами здійснюються у порядку, встановленому:

а) Кабінетом Міністрів України спільно з Національним банком України;

б) Кабінетом Міністрів України;

в) Національним банком України;

г) Державною службою фінансового моніторингу.

6. Визначення (виявлення) ризиків (загроз) легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, їх аналіз, оцінка та розроблення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків ризиків, – це:

а) завдання проведення національної оцінки ризиків;

б) мета проведення національної оцінки ризиків;

- в) сутність проведення національної оцінки ризиків;
- г) ціль проведення національної оцінки ризиків.

7. Національна оцінка ризиків охоплює систему запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, зокрема діяльність:

- а) Держфінмоніторингу, правоохоронних та судових органів;
- б) наглядову діяльність суб'єктів державного фінансового моніторингу;
- в) фінансовий сектор та незалежну професійну діяльність;
- г) всі відповіді правильні.

8. Національна оцінка ризиків проводиться згідно з:

- а) рішенням;
- б) наказом;
- в) методикою;
- г) положенням.

9. На етапі оцінки ризиків найперше визначається:

- а) загальний рівень ризику;
- б) рівень ефективності заходів, що вживаються на теперішній момент для попередження або зниження такого ризику;
- в) чистий рівень ризику;
- г) валовий рівень ризику.

10. Учасники національної оцінки ризиків забезпечують подання Держфінмоніторингу інформації про вжиті заходи, спрямовані на запобігання виникненню та / або зменшення негативних наслідків ризиків, виявлених у ході попередньої національної оцінки ризиків:

- а) до 30 березня останнього року звітного періоду;
- б) до 30 квітня останнього року звітного періоду;
- в) до 30 травня останнього року звітного періоду;
- г) до 30 червня останнього року звітного періоду.

Тема 10

ТИПОВІ СХЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ КОШТІВ

10.1. Сучасні моделі та типологічні схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом

10.2. Основні інструменти, індикатори та способи відмивання злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму)

10.3. Типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України

10.1. Сучасні моделі та типологічні схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, – це надзвичайно складний та батофазний процес, який включає велику кількість операцій, що здійснюються різними методами та постійно удосконалюються. На основі аналізу значного обсягу практичного матеріалу виділяють кілька моделей цього процесу – двофазову, трифазову, чотирифазову моделі.

За двофазовою моделлю відмивання коштів відбувається у два етапи. Як правило, виділяють фазу *money laundering* – відмивання та фазу *recycling* – повернення в оборот, або, іншими словами, відмивання першого та другого ступеня. Перший ступінь передбачає відмивання грошей, які отримані безпосередньо від вчинення злочину. Він втілюється в життя шляхом обміну грошей на купюри найбільшого номіналу або в інші види валют. Варто зазначити, що на цій стадії здійснюються короткострокові операції. Своєю чергою, другий ступінь вже представлений середньостроковими та довгостроковими операціями, за допомогою яких відмитим грошам на першій стадії надається видимість отриманих законним шляхом, що вводяться у легальний економічний оборот.

У сучасній практиці найпоширенішою є трифазова модель відмивання «брудних» грошей. Нею охоплені у процесі легалізації такі стадії:

- 1) розміщення (*placement*);
- 2) розшарування чи перетворення, заплутування слідів (*layering*);
- 3) інтеграція (*integration*).

Ці три стадії можуть здійснюватися одночасно, можуть послідовно, а можуть накладатися одна на одну. Це залежить від обраного механізму легалізації «брудних» грошей, що використовується, та й від вимог, що ставляться злочинцями з огляду на мету відмивання коштів.

Розміщення – це фізичне розміщення грошей у різні фінансові інструменти, а також максимальне віддалення від місця їхнього походження. Розміщення реалізується в інвестиційних та комерційних банках, різного роду фінансово-кредитних установах, підприємствах роздрібно́ї торгівлі, у тому числі які розташовані за межами країни отримання доходів. Варто зазначити, що етап розміщення великих сум готівкових коштів вважається одним із найслабших у процесі відмивання грошей. Оскільки на даному етапі незаконно одержані кошти найлегше можуть бути виявлені, що покладає значну відповідальність на інститути фінансового сектору економіки щодо контролю за джерелами походження великих обсягів готівкових коштів.

Розшарування – наступна стадія, на якій здійснюється відрив незаконних грошей від реальних джерел їх походження шляхом складного ланцюга фінансових операцій, які спрямовані на маскування слідів цих доходів. Якщо розміщення значних сум готівки пройшло успішно, тобто не було виявлено різними компетентними контролюючими органами, то розкрити подальші дії щодо легалізації грошей стає набагато важче. Різні фінансово-економічні операції нашаровуються одна на одну з метою заплутати та ускладнити роботу правоохоронних і контролюючих органів в процесі пошуку незаконних доходів, які підлягають конфіскації.

Інтеграція – це третя стадія відмивання, яка безпосередньо спрямована на надання законності та видимості злочинних доходів. «Відмиті» гроші повертаються в офіційний сектор

економіки, переважно через банківську систему під виглядом чесно зароблених грошей, абсолютно легальних доходів. Якщо слідів відмивання грошей не було виявлено на двох попередніх стадіях, то відділити незаконні гроші від законних на цьому етапі є вкрай складно.

Схематично окреслені стадії процесу відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму відображено на рис. 10.1.

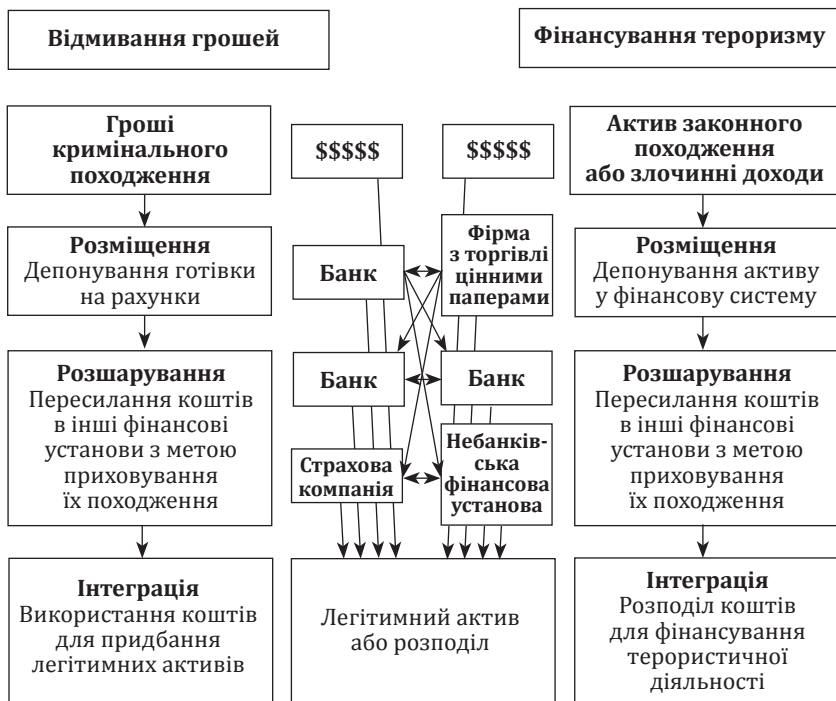

Рис. 10.1. Процеси відмивання грошей та фінансування тероризму за трифазною моделлю

Проаналізувавши алгоритм відмивання доходів через трифазну модель, варто зазначити, що виявити та запобігти відмиванню коштів найлегше на першій стадії, і навпаки, якщо кошти пройшли перші дві стадії, виявити процес відмивання на третій стає доволі важко.

Чотирифазна модель складається з таких етапів:

1) процедура «скидання» готівкових коштів, тобто депонування їх на рахунках підставних осіб;

2) процес розподілу готівкових коштів, який передбачає придбання різних фінансових інструментів (деPOSITIV, страховок, цінних паперів);

3) здійснення маскуванню джерел походження грошей та слідів предикатного злочину;

4) процедура інтеграції, яка передбачає інвестування вже частково «відмитих» грошових коштів у реальний сектор економіки, зокрема легальний бізнес.

Інтерес викликає модель легалізації коштів, яка запропонована К. Мюллером. У рамках цієї моделі виділено також чотири сектори і пов'язані з ними стадії відмивання коштів. Основними критеріями для виділення є легальність чи нелегальність операцій та країна вчинення основного злочину, тобто країна відмивання грошей. Отже, перший сектор – країна, де вчиняється основний злочин, – легальність. У цьому секторі відбувається внутрішнє, попереднє відмивання. Другий сектор – країна основного злочину – нелегальність. Здійснюється збирання грошей, що пройшли попереднє відмивання, та підготовка до контрабанди. Третій сектор – країна відмивання грошей – нелегальність. У цьому секторі здійснюється підготовка до введення грошей у реальну фінансову систему. Четвертий сектор – країна відмивання грошей – легальність. Тут здійснюються дії з приховування та маскуванню у вигляді інвестицій, переказів тощо.

Можна зробити висновок, що злочинні угруповання використовують різні моделі для відмивання коштів. Важливо також наголосити, що з кожним роком, з процесом глобалізації ці моделі тільки вдосконалюються та модернізуються, що зобов'язує до більш уважної роботи підрозділів фінансової розвідки та правоохоронних органів. Відповідно, за таких умов особливо гостро постає питання щодо виявлення типових схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Типові схеми наводить Державна служба фінансового моніторингу України.

Прикладом схеми з відмивання коштів є зображена на рис. 10.2 схема незаконного використання коштів державного

підприємства зі залученням суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності.

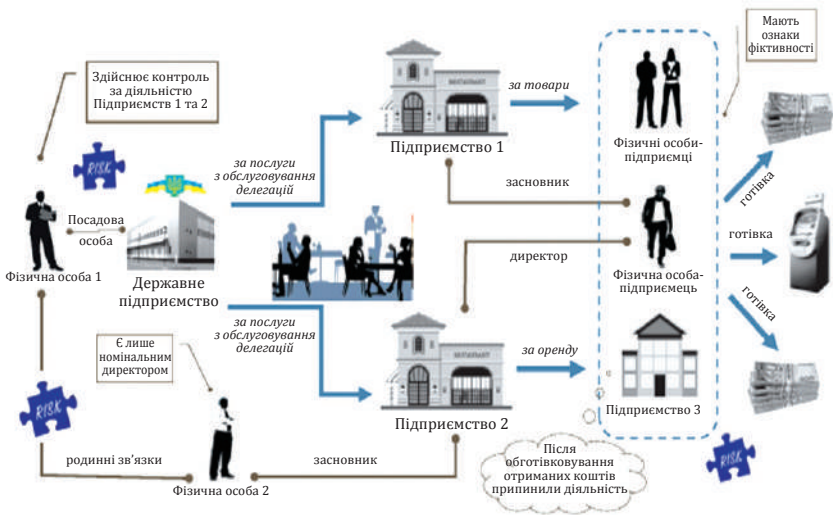

Рис. 10.2. Схема незаконного використання коштів державного підприємства з допомогою суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності

З'ясовано, що протягом певного періоду часу Державним підприємством проводяться перерахування бюджетних коштів на рахунки Підприємства 1 і Підприємства 2 як здійснення оплат за обслуговування делегацій. Примітно, що контроль за веденням діяльності цих підприємств виконує Фізична особа 1, яка одночасно є працівником Державного підприємства та має право на розпорядження його коштами.

Отримані кошти зазначені підприємства перераховують на рахунки пов'язаних фізичних осіб-підприємців незначними структурованими платежами, а також на користь Підприємства 3 як плату за оренду.

Таким чином, зазначені суб'єкти здійснення господарської діяльності мають ознаки фіктивності, оскільки не сплачують податки, не декларують доходів і не здійснюють фінансових операцій з іншими особами.

Невдовзі кошти з рахунків фізичних осіб-підприємців та Підприємства 3 було знято готівкою, після чого такі суб'єкти припинили свою діяльність.

Наступний приклад демонструє ухилення від сплати податків та розкрадання коштів державних підприємств вугледобувної промисловості під час закупівлі витратних матеріалів (рис. 10.3).

Рис. 10.3. Схема ухилення від сплати податків та розкрадання коштів державних підприємств вугледобувної промисловості під час закупівлі витратних матеріалів

Держфінмоніторингом разом із компетентними правоохоронними органами виявлено схему можливого розкрадання коштів та ухилення від сплати податків державних підприємств вугледобувної промисловості у процесі закупівлі витратних матеріалів. Зокрема, протягом тривалого періоду переможцями тендерів, які проводили Державні підприємства, ставали підприємства з ознаками фіктивності, зокрема незначні задекларовані доходи та податки, зміна засновницько-посадового складу, спільна адреса реєстрації та інше.

На основі проведених торгів були укладені договори щодо постачання обладнання, запчастин та проведення капітального ремонту, на базі яких Підприємствам з ознаками фіктивності було перераховано на рахунки великі обсяги бюджетних коштів.

Наступним кроком отримані кошти зазначеними Підприємствами із застосуванням механізму скрутки для приховування незаконної діяльності було перераховано на рахунки транзитних підприємств оптово-роздрібної торгівлі тютюнових виробів та напоїв із зазначенням платежу «за тютюнові вироби».

Відповідно, вказані вхідні платежі на останньому етапі не відповідають призначенню вихідних платежів на першому етапі, що може свідчити про нецільове використання бюджетних коштів.

Названі підприємства оптово-роздрібної торгівлі, як правило, володіють значними обсягами необлікованої готівки, що спонукає припустити, що придбання товарів державними підприємствами може бути фіктивним або ж їх вартість, яка зазначена в документах, може бути значно нижчою від ринкової вартості.

Отже, описані послуги заданих підприємств є спрямовані на формування фіктивного податкового кредиту та зменшення податку на прибуток, а також на відмивання грошей шляхом обготівкування через можливості, які мають підприємства оптово-роздрібної торгівлі.

Ще одним прикладом, який варто розглянути, є схема ухилення від сплати податків та легалізації (відмивання) доходів підприємствами реального сектору економіки із використанням розгалуженої мережі відмивання коштів (рис. 10.4).

Встановлено, що підприємствами державної та комунальної власності, які належать до підприємств реального сектору економіки, було перераховано значні кошти на рахунки певної мережі підприємств групи 1 як плата за різного роду роботи та послуги, різноманітні товари, що притаманні їх виду діяльності. При здійсненні цих операцій було сформовано податковий кредит, що, своєю чергою, призвело до зменшення нарахувань податку на додану вартість.

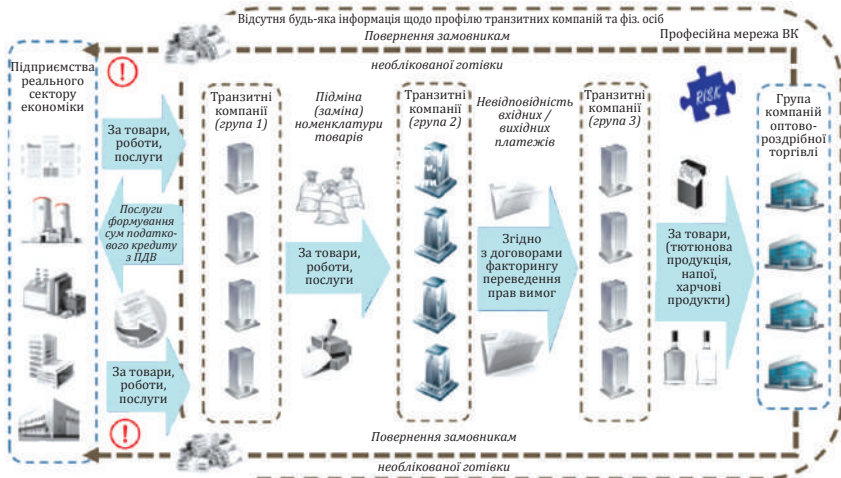

Рис. 10.4. Схема ухилення від сплати податків та легалізації (відмивання) доходів підприємствами реального сектору економіки із використанням розгалуженої мережі відмивання коштів

Наступним етапом підприємства групи 1 перераховують отримані кошти на рахунки мережі підприємств групи 2 як оплату товарів, які мають ознаки фіктивності. У процесі цих операцій було змінено номенклатуру товарів, робіт та послуг. Кошти, які отримані підприємствами групи 2, вони перераховують на рахунки підприємств групи 3 на основі договорів факторингу або договорів про відступлення прав вимоги, у зв'язку з чим ланцюг фінансових операцій не відповідає ланцюгу переміщення товарів відповідно до зазначеного у податкових накладних.

На останньому етапі підприємства групи 3 здійснюють наступне перерахування одержаних коштів на користь підприємств, які займаються оптово-роздрібною торгівлею, зокрема тютюновими та алкогольними виробами. Ці підприємства мають велику торговельну мережу, яка дозволяє мати значні суми необлікованої готівки, внаслідок чого є підозри вважати, що направлені підприємствами реального сектору економіки безготівкові кошти, за винятком так званих комісій мережі, були повернуті власникам підприємства у вигляді готівкових коштів.

Окрім розглянутих схем, Держфінмоніторинг ще подає такі схеми:

- схема заволодіння коштами підприємствами енергетичної галузі та формування штучного податкового кредиту без реального постачання товарів із подальшим переведенням безготівкових коштів у готівку;
- схема ухилення від сплати податків через проведення фіктивних операцій із купівлі металобрухту та з подальшим переведенням безготівкових коштів у готівку⁴⁴.

Отже, схем відмивання коштів є чимало. Вивчення, аналіз, систематизація та оприлюднення їх є важливим кроком для розробки різного роду антилегалізаційних заходів.

10.2. Основні інструменти, індикатори та способи відмивання злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму)

Різноманітність злочинних організаційних структур, постійна адаптація злочинців до методів та заходів протидії ВК / ФТ / ЗМЗ, які вживаються міжнародною спільнотою, а також високий ступінь пристосування злочинців до навколишніх змін дозволяє стверджувати, що інструменти, способи та методи вчинення злочинів постійно змінюються.

За результатами аналізу проведеного дослідження Держфінмоніторингом було узагальнено найбільш поширені індикатори, які допомагають виявляти схеми, пов'язані з відмиванням доходів та фінансуванням тероризму (сепаратизму). Для здійснення належного підходу до впровадження ризикорієнтованого підходу суб'єкти, які залучені до ПВК / ФТ, можуть розширювати коло індикаторів для виявлення підозрілих фінансових операцій (діяльності).

За підсумками досліджень Держфінмоніторингом було встановлено наступні **основні інструменти**, що використовувались у **типових схемах відмивання злочинних доходів**:

- використання готівки;
- завищення/заниження вартості товарів/робіт/послуг;

⁴⁴ Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2020 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/PublicZvit2020.pdf>.

- здійснення транзитних операцій;
- проведення безтоварних операцій;
- підміна (заміна) номенклатури товарів;
- неповернення валютної виручки;
- відсутність розрахунків за імпортними контрактами;
- використання фіктивних контрактів;
- надання/повернення фінансової допомоги;
- здійснення операцій з цінними паперами, в тому числі з так званими сміттєвими;
- придбання корпоративних прав;
- відступлення прав вимог (факторинг);
- страхування фінансових ризиків;
- здійснення пайової участі у будівництві;
- переведення активів на бізнес-партнерів;
- використання підроблених документів;
- придбання нерухомості та авто VIP класу;
- використання електронних грошей та системи миттєвих переказів;
- використання торговельних операцій для відмивання коштів;
- надання незаконних послуг через професійні мережі з відмивання коштів;
- операції з криптовалютою;
- використання механізму «зустрічних потоків»;
- виплата агентських винагород;
- використання шкідливих програм;
- проведення дублюючих операцій касиром;
- викрадення даних;
- злом акаунтів користувачів;
- застосування накладок (скімерів) на термінальному обладнанні;
- створення компаній-клонів;
- використання підставних осіб;
- використання сміттєвих цінних паперів;
- соціальна інженерія;
- використання складних умов виплати страхового відшкодування.

До основних **індикаторів підозрілості учасника**, що використовуються у типових схемах відмивання злочинних доходів, відносять такі:

- незначний досвід роботи (період діяльності), дата та місце реєстрації;
- відсутність найманих працівників або незначна кількість працюючих;
- одноосібний посадово-засновницький склад;
- засновником / керівником є особа, яка належить до соціально вразливих верств населення (студенти, пенсіонери, особи, які отримують соціальну допомогу, тощо), особи зі спеціальним статутом (малозабезпечені, жебраки), особи молодого (до 20 років) або похилого (після 75 років) віку;
- засновником/керівником є особа, яка зареєстрована та проживає на не підконтрольній Україні території (тимчасова окупована територія у Донецькій та Луганській областях, Автономна Республіка Крим та місто Севастополь);
- компанії з реєстрацією в офшорних зонах, зонах бойових дій;
- юридична особа часто здійснює зміну назви або засновницько-посадовий склад;
- фізичні особи є кінцевими бенефіціарними власниками чи входять до посадово-засновницького складу великої кількості юридичних осіб;
- незначний статутний капітал;
- відсутність основних засобів / виробничих потужностей / складських приміщень / інших активів;
- ліквідація суб'єкта господарювання одразу після здійснення платежу;
- не є виробником товарів;
- відсутність нарахунків та виплати заробітної плати працівникам;
- відсутність ліцензій / дозволів на окремі види діяльності;
- відсутність задекларованих доходів та сплачених податків;
- відсутність орендних платежів;
- клієнт або його контрагенти є фігурантами кримінальних проваджень;

- документи містять суттєві помилки, суперечності або ознаки підробки;
- невідповідність КБВ;
- участь директора, бухгалтера, засновника в значній кількості юридичних осіб;
- у більшості тендерних закупівель в аукціонах бере участь та сама група осіб;
- щодо осіб, які входять до засновницько-посадового складу, наявні ухвали суду про подання підроблених документів при реєстрації;
- назва юридичної особи збігається з назвою відомих міжнародних компаній;
- наявність податкового боргу;
- реєстрація за місцем масової реєстрації;
- за рахунками не сплачуються платежі, характерні звичайній господарській діяльності;
- невідповідність штатної чисельності працівників юридичної особи взятим зобов'язанням;
- наявність негативної інформації у відкритих джерелах.

До основних **індикаторів підозрілості фінансових операцій (діяльності)**, що використовуються у типових схемах відмивання злочинних доходів, відносять:

- необґрунтоване в значних розмірах використання готівки для розрахунків;
- транзитне проходження безготівкових коштів за рахунком (протягом короткого проміжку часу);
- учасник фінансової операції не надає пояснення щодо фінансових операцій; наявні ознаки щодо приховування джерел походження коштів;
- невідповідність отриманих доходів з обсягами проведених фінансових операцій;
- наявність фактів щодо підробки офіційних документів;
- звернення постраждалих осіб до правоохоронних органів;
- наявність інформації про відкрите кримінальне провадження чи судове переслідування учасника фінансової операції;
- проведення фінансових операцій, які не мають очевидної мети;

- проведення фінансових операцій зі значною кількістю контрагентів (невідповідність діяльності, розпорошення активів з метою приховання фінансових потоків);
- проведення фінансових операцій з поповнення значної кількості номерів мобільних телефонів;
- здійснення фізичною особою господарських (торгових) операцій без декларування підприємницької діяльності в органах державної влади;
- відсутність обов'язкових платежів на рахунках суб'єктів підприємницької діяльності та юридичних осіб, які притаманні звичайній господарській діяльності (оренда, комунальні послуги, податки, збори тощо);
- нерозкриття інформації в призначенні платежу щодо підстав і мети переказу коштів;
- спонтанні обороти по рахунках юридичної особи (значні за обсягами обороти або повна відсутність оборотів);
- застосування суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності;
- створення компанії-клона відомої іноземної компанії;
- регулярні перекази коштів на рахунки юридичних осіб як оплати за договором факторингу, відступлення права вимоги та позик;
- проведення фінансових операцій за договорами страхування, які мають ознаки удаваних;
- фінансові операції з цінними паперами з ознаками сміттєвих;
- великі щоденні обороти коштів з незначним сальдо на початок і кінець дня;
- зарахування/списання коштів на / з рахунки / рахунків фізичної особи від значної кількості осіб за відсутності реєстрації як суб'єкта господарювання;
- структуровані платежі;
- платежі без найменування конкретного товару / послуги;
- проведення сумнівних фінансових операцій між групою юридичних осіб, які розташовані за адресами масової реєстрації;
- учасником фінансової операції є особа, яка брала участь у діяльності незаконних збройних формувань;

- очевидна невідповідність призначень прибуткових і видаткових операцій за фінансовими операціями клієнта;

- проведення фінансових операцій, пов'язаних з торгівлею корисними копалинами, без наявності дозволів та ліцензій на їх видобуток або непідтвердження джерела таких копалин;

- придбання високовартісних активів із непідтверджених джерел;

- здійснення операцій з готівкою на мільйонні суми за відсутності офіційно задекларованих доходів.

Способи легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму):

- внесення готівкових коштів з використанням декількох рахунків у різних банківських установах і наданням тих самих документів та інформації про власні доходи для підтвердження джерела походження коштів;

- легалізація коштів шляхом придбання коштовного майна;

- надання фінансової допомоги пов'язаній компанії, яка через деякий час повертається та знімається готівкою;

- перерахування отриманих бюджетних коштів переможцем тендеру на користь кількох фізичних осіб-підприємців з призначенням платежу виплата доходу, при цьому діяльність підприємців обмежується періодом отримання бюджетних коштів;

- перерахування державним підприємством (бюджетною установою) коштів на користь суб'єкта господарювання без фактичного постачання товарів та надання послуг;

- отримання державних коштів суб'єктами господарювання, які не мають найманих працівників та виробничих потужностей, з подальшим перерахуванням частини коштів на користь посередників для виконання умов тендеру. Інша частина переводиться в готівку або перераховується на рахунки підприємств з ознаками фіктивності як надання фінансової допомоги/купівлі цінних паперів/переведення боргу з кінцевим отриманням готівки, або перераховується на рахунки підприємств, які здійснюють транзитні операції;

- підроблення документів з метою підтвердження джерел походження готівкових коштів;

- здійснення експортних операцій без проведення розрахунків;
- здійснення імпорتنих операцій без проведення розрахунків;
- виведення коштів за межі України шляхом підроблення імпорتنих контрактів та здійснення фіктивного імпорту;
- використання механізму «зустрічних потоків» для приховування обготівковування підприємствами, що здійснюють оптово-роздрібну торгівлю;
- зарахування коштів на користь фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності з подальшим обготівковуванням;
- виведення коштів з підприємства реального сектору економіки шляхом укладання фіктивних договорів страхування зі страховою компанією;
- фінансування тероризму та сепаратизму за рахунок контрабандних поставок вугілля з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей;
- перерахування коштів на користь громадських організацій у вигляді грантів та допомог для можливого фінансування тероризму (сепаратизму);
- заволодіння шахрайським способом грошовими коштами юридичних осіб шляхом надсилання до банківських установ України платіжних вимог з ознаками підробки щодо списання боргу;
- заволодіння компаніями-клонами відомих виробників шахрайським способом коштами компаній-нерезидентів з подальшим швидким перерахуванням коштів на користь компаній з ознаками фіктивності;
- використання карткових рахунків фізичних осіб для отримання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних і психотропних речовин, зброї та відеозображень порнографічного характеру, з подальшим переведенням у готівку, а також переказами на користь інших встановлених і невстановлених осіб.

Найпоширеніші способи фінансування тероризму та сепаратизму:

- перерахування грошових коштів за допомогою міжнародних електронних платіжних систем (Золота корона,

Yandex гроші, Гроші@mail.ru QIWI, WesternUnion, MoneyGram, PayPal, Webmoney), електронних та Web гаманців;

- кеш-кур'єри;
- матеріальне забезпечення терористичних угруповань шляхом надання такого забезпечення неприбутковими (благодійними) організаціями, підконтрольними таким угрупованням чи особам;
- здійснення міжнародних постачань з подальшим розрахунком на території інших країн;
- фінансування тероризму нерезидентами під виглядом законної діяльності;
- добровільна передача власних готівкових коштів фізичними особами представникам терористичних та/або сепаратистських організацій;
- перерахування грошових коштів на карткові рахунки членів терористичних угруповань;
- використання фіктивних фінансових структур для отримання готівкових коштів;
- використання третіх осіб для збору коштів;
- використання банкоматів для зняття грошових коштів з банківських рахунків третіх осіб;
- використання дебетових карток;
- отримання кредитів без наміру їх повернення;
- використання взаємозаліків для прикриття грошових потоків;
- передача майна та інших активів безпосередньо особам, які причетні до тероризму;
- вимагання фінансової допомоги у суб'єктів господарської діяльності для подальшого фінансування тероризму та сепаратизму, в тому числі ватажками збройних формувань, які діють на території ОРДЛО;
- вчинення грабежів, розбоїв, викрадення людей з метою отримання грошових коштів за їх викуп;
- несанкціоноване списання грошових коштів із рахунків юридичних осіб з подальшим перерахуванням на рахунки фізичних і юридичних осіб.

10.3. Типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України

Типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України відображають актуальні схеми легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму) й інших злочинів.

Досвід минулих років дав можливість визначитися зі структуруванням схем за певними найбільш поширеними категоріями кейсів, щодо яких здійснювались фінансові розслідування. Зокрема, Держфінмоніторингом за останні роки проведено типологічні дослідження за такими тематиками:

- актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму) (2021 рік);
- відмивання коштів від податкових злочинів (2020 рік);
- привласнення коштів і майна державних підприємств та інших суб'єктів, які фінансуються за рахунок державного та місцевих бюджетів (2019 рік);
- ризики використання суб'єктів з непрозорою структурою власності у схемах відмивання кримінальних доходів (2018 рік);
- ризики використання готівки (2017 рік);
- ризики тероризму та сепаратизму (2017 рік);
- відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь (2016 рік);
- інші.

Під впливом пандемії COVID-19 відбулись певні зміни в економічних процесах у застосуванні нових сучасних технологій для здійснення фінансової діяльності, що надало змогу злочинцям відкрити нові можливості для вчинення економічних злочинів та отримання злочинних доходів. Значно почастишали випадки різноманітного шахрайства, вчинення кіберзлочинів та використання новітніх технологій для їх вчинення.

Відповідно, Держфінмоніторингом здійснюється активна робота щодо дослідження та фінансового розслідування таких фактів:

- 1) відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь;

2) відмивання доходів, отриманих від розкрадання, нецільового використання державних коштів та коштів суб'єктів господарювання державного сектору економіки;

3) відмивання доходів від податкових злочинів;

4) розслідування справ, пов'язаних з фінансуванням тероризму та сепаратизму;

5) відмивання доходів через страховий ринок і ринок цінних паперів;

6) відмивання доходів, отриманих від торгівлі зброєю;

7) відмивання доходів, отриманих від торгівлі наркотичними та психотропними речовинами;

8) відмивання доходів, отриманих від торгівлі людьми, та розповсюдження відеозображень порнографічного характеру;

9) відмивання доходів від вчинення шахрайських дій;

10) відмивання доходів від кіберзлочинів;

11) вчинення злочинів та відмивання доходів через віртуальні активи.

Останнє типологічне дослідження, яке проведене Держфінмоніторингом, вказує на зростання в умовах пандемії COVID-19 загроз у сферах шахрайства, кіберзлочинності, привласнення державних коштів.

При збільшенні кількості фінансових операцій, що проводяться віддалено, зростає попит на використання онлайн-торговельних платформ та віртуальних активів для здійснення платежів, а також проведення фінансових операцій поза межами фінансової системи країни.

Вразливості, що виникають, пов'язані головно з відсутністю або майже неможливим контролем фінансових операцій, зокрема: неефективність у виявленні злочинів осіб, які причетні до надання послуг поза межами фінансової системи країни, необізнаність, недосвідченість та довірливість громадян у користуванні онлайн-сервісами, а також використанні новітніх технологій, неврегульованість ринку віртуальних активів.

Використання типологічного дослідження під час аналізу фінансових потоків допомагає з'ясувати цілісну картину та алгоритм відмивання злочинних доходів або іншого злочину. Для встановлення таких схем потрібно мати широкий доступ до розмаїтої інформації та визначити перелік невідповідностей з відомими даними, а також систематизувати дані того аналізу.

Питання для самоперевірки

1. Назвіть сучасні моделі легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.
2. Охарактеризуйте двофазову модель відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.
3. Охарактеризуйте трифазову модель відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.
4. Охарактеризуйте чотирифазову модель відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.
5. Розкрийте типові схеми відмивання коштів, набутих злочинним шляхом, та механізми їх виявлення.
6. Розкрийте економічну сутність поняття «відмивання грошей».
7. Назвіть типові схеми, які подає Державна служба фінансового моніторингу України.
8. Перелічіть основні інструменти, що використовуються у типових схемах відмивання злочинних доходів.
9. Назвіть основні індикатори підозрілості фінансових операцій (діяльності), що використовуються у типових схемах відмивання злочинних доходів.
10. Наведіть перелік сучасних найпоширеніших способів фінансування тероризму та сепаратизму.

Тестові завдання

1. У сучасній практиці відмивання доходів виділяють:
 - а) однофазову та двофазову моделі;
 - б) двофазову та трифазову моделі;
 - в) трифазову та чотирифазову моделі;
 - г) двофазову, трифазову та чотирифазову моделі.
2. На якій стадії трифазової моделі відбувається «розміщення»:
 - а) першій;
 - б) другій;
 - в) третій;
 - г) всі відповіді правильні.
3. У сучасній практиці найбільш поширеною моделлю відмивання «брудних» грошей є:
 - а) двофазова та трифазова моделі;
 - б) двофазова модель;
 - в) трифазова модель;
 - г) чотирифазова модель.

4. Стадія відмивання, яка безпосередньо спрямована на надання законності та видимості злочинних доходів, – це:

- а) розміщення;
- б) розшарування;
- в) інтеграція;
- г) маскуванню.

5. Стадія відмивання, яка передбачає фізичне розміщення грошей у різні фінансові інструменти, а також максимальне віддалення від місця їхнього походження, – це:

- а) розміщення;
- б) розшарування;
- в) інтеграція;
- г) маскуванню.

6. Стадія відмивання коштів «розшарування» передбачає:

- а) фізичне розміщення грошей у різні фінансові інструменти, а також максимальне віддалення від місця їхнього походження;
- б) відрив незаконних грошей від реальних джерел їх походження шляхом складного ланцюга фінансових операцій, які спрямовані на маскуванню слідів цих доходів;
- в) надання законності та видимості злочинних доходів;
- г) процедура «скидання» готівкових коштів, тобто депонування їх на рахунках підставних осіб.

7. Чотирифазна модель – це:

- а) процес розподілу готівкових коштів, який передбачає придбання різних фінансових інструментів (деPOSITIV, страховок, цінних паперів);
- б) здійснення маскуванню джерел походження грошей та слідів предикатного злочину;
- в) процедура інвестування вже частково «відмитих» грошових коштів у реальний сектор економіки, зокрема легальний бізнес;
- г) всі відповіді правильні.

8. До способів легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму) не відносять:

- а) внесення готівкових коштів з використанням декількох рахунків у різних банківських установах і наданням тих самих документів та інформації про власні доходи для підтвердження джерела походження коштів;
- б) легалізацію коштів шляхом придбання коштовного майна;
- в) надання фінансової допомоги пов'язаній компанії, яка через деякий час повертається та знімається готівкою;
- г) страхування життя.

9. До основних індикаторів підозрілості фінансових операцій (діяльності), що використовуються у типових схемах відмивання злочинних доходів, відносять:

- а) необґрунтоване в значних розмірах використання готівки для розрахунків;
- б) невідповідність отриманих доходів з обсягами проведених фінансових операцій;
- в) проведення фінансових операцій, які не мають очевидної мети;
- г) всі відповіді правильні.

10. Типологічне дослідження «Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму)» було проведено у:

- а) 2021 році;
- б) 2022 році;
- в) 2023 році;
- г) 2024 році.

Тема 11

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

11.1. Значення міжнародної співпраці у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму

11.2. Міжнародне співробітництво Державної служби фінансового моніторингу України

11.3. Особливості організації фінансового моніторингу в інших країнах

11.1. Значення міжнародної співпраці у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму

У сучасному світі відмивання грошей та фінансування тероризму вважається однією з найбільших проблем, які загрожують міжнародній безпеці та негативно впливають на ефективність і прозорість фінансових операцій. Відповідно, це стало поштовхом для створення різного роду міжнародних і міжурядових організацій, метою яких є запобігання (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування зброї масового знищення.

Суб'єкти, які займаються відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, зловживають відкритістю міжнародних фінансових систем і використовують можливості для безперешкодного потоку капіталу по всьому світу для власного збагачення. Враховуючи транснаціональний характер цих видів злочинів, безпосередньо пов'язаних з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, для високоякісної та ефективної боротьби їм потрібна ініціативна участь усіх країн⁴⁵.

⁴⁵ Гужій С. Г., Ключке С. М., Кірсанов В. М. Протидія легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму : навчальний посібник. Київ : Такі справи, 2008. 560 с.

Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення здійснюється за **принципом взаємності** відповідно до Закону про ПВК / ФТ, різних міжнародно-правових договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів.

Відповідно до міжнародних договорів України, спеціально уповноважений орган – Державна служба фінансового моніторингу здійснює міжнародне співробітництво з різними відповідними органами іноземних держав за **принципом взаємності або з позиції власної ініціативи в частині обміну інформацією та досвідом** про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення⁴⁶.

Передавання спеціально уповноваженим органом відповідному підрозділу фінансової розвідки іноземної держави інформації, що має гриф «обмеженого доступу», відбувається в порядку, визначеному законодавством і за умови забезпечення відповідним органом іноземної держави, тотожному національному режиму, що діє в Україні щодо захисту та використання виключно з метою здійснення кримінального судочинства у справах про відмивання «брудних» грошей, які здобуті злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Державна служба фінансового моніторингу України та інші суб'єкти державного фінансового моніторингу в межах своїх повноважень забезпечують співробітництво з міжнародними, міжурядовими організаціями, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних

⁴⁶ Грубляк О. М., Карвацький М. В., Лисенко Ж. П., Юрій Е. О. Фінансовий моніторинг : навчальний посібник. Чернівці : Рута, 2019. 240 с.

злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, у тому числі з:

- Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF);

- Комітетом експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL);

- Європейським Союзом;

- Світовим банком;

- Міжнародним валютним фондом;

- Егмонтською групою підрозділів фінансових розвідок;

- Організацією Об'єднаних Націй.

Зарубіжний досвід зумовлює виокремлення низки ключових напрямів у сфері запобігання та протидії відмиванню грошей, таких як:

- розвиток системи спеціалізації та координації роботи всіх державних органів у розробці та реалізації стратегії боротьби з транснаціональною організованою злочинністю;

- підготовка регламенту якісної взаємодії підрозділів фінансової розвідки з міжнародними організаціями, зокрема FATF, MONEYVAL;

- формування та розробка сучасних механізмів моніторингу та ідентифікації осіб, пов'язаних зі злочинними організаціями;

- посилення нагляду за суб'єктами державного фінансового моніторингу валютних операцій;

- удосконалення механізмів взаємодії та співпраці між банками, правоохоронними органами та міжнародними організаціями.

Встановлено, що наша країна, зокрема через одного з найважливіших суб'єктів державного фінансового моніторингу – Державну службу фінансового моніторингу, налагодила взаємини й постійно співпрацює з різними міжнародними організаціями щодо боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і доволі якісно та швидко інтегрується у міжнародну систему запобігання та протидії.

Як уже згадувалося вище, питання легалізації (відмивання) коштів на міжнародній арені утвердилося у 80-х роках ХХ століття. У 1989 році було створено міжурядову організацію

з питань розробки, узагальнення та реалізації міжнародного досвіду у боротьбі з легалізацією коштів – Міжнародну групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF – Financial Action Task Force on Money Laundering).

На початку своєї діяльності основними пріоритетами FATF була боротьба з відмиванням доходів, одержаних від торгівлі наркотичними засобами. Також варто зазначити, що FATF вперше розробила певний перелік рекомендацій, що певним чином систематизували основні принципи системної боротьби у сфері легалізації та відмивання незаконних коштів.

Сучасна діяльність FATF має три основні напрями, зокрема:

1) впровадження та розширення у всіх країнах світу прийнятих нею рекомендацій;

2) контроль та перевірка як виконуються в державах-учасниках заходи для боротьби з відмиванням грошей, заснованих на 40 рекомендаціях FATF;

3) відстеження загальносвітових методів та схем відмивання незаконно отриманих коштів, а також розробка дієвих контрзаходів.

Окрім FATF, є й інші міжнародні організації, які координують діяльність щодо боротьби з відмиванням доходів та фінансування тероризму, а саме:

1) Група підрозділів фінансової розвідки «Егмонт» (Егмонтська група);

2) Міжбанківське об'єднання «Вольфсберзька група»;

3) Світовий банк (Міжнародний банк реконструкції та розвитку);

4) Комітет регулювання та нагляду за банківською діяльністю (Базельський комітет);

5) Організація Об'єднаних Націй (ООН);

6) Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол);

7) Спеціальний комітет експертів Ради Європи з питань взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL);

8) інші.

Основні завдання у сфері легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, перелічених міжнародних організацій систематизовано у таблиці 11.1.

Таблиця 11.1

Міжнародні організації у сфері легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та їхні завдання

№ з/п	Назва міжнародної організації	Завдання у сфері легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом
1	Група підрозділів фінансової розвідки «Егмонт» (Егмонтська група)	Забезпечує швидкий (до 1 доби) обмін інформацією між підрозділами фінансової розвідки різних країн і підтримку їхніх національних програм протидії легалізації незаконно отриманих доходів, фінансуванню тероризму.
2	Міжбанківське об'єднання «Вольфсберзька група»	Здійснює розробку принципів боротьби із незаконними банківськими операціями у приватному банківському секторі і забезпечує їх дотримання щодо відмивання доходів у банках-кореспондентах, які регламентують встановлення і підтримку банківських кореспондентських відносин у світовому масштабі.
3	Світовий банк (Міжнародний банк реконструкції та розвитку)	Основними завданнями у цій сфері є: – надання фінансової та консультативної допомоги країнам з метою підвищення рівня життя населення; – розробка стратегій допомоги для кожної зі своїх країн-клієнтів у співробітництві з державними органами, неурядовими організаціями й приватним сектором.
4	Комітет регулювання та нагляду за банківською діяльністю (Базельський комітет)	Діяльність спрямована на забезпечення ефективного банківського нагляду, що охоплює широке коло питань, у тому числі протидію відмиванню злочинних доходів. Здійснює перевірку органами банківського нагляду наявності у банківських установах адекватних регламентів, положень та інструкцій, які сприяють дотриманню високих етичних і професійних норм у фінансовому секторі та запобіганню навмисного або ненавмисного використання банку злочинними угрупованнями.
5	Організація Об'єднаних Націй (ООН)	Забезпечення міжнародної безпеки і запобігання злочинності.
6	Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол)	Спрямовує свою діяльність на координацію діяльності правоохоронних органів країн-учасниць, у тому числі й щодо попередження та розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацією незаконних доходів.
7	Спеціальний комітет експертів Ради Європи з питань взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL)	Здійснює загальний і незалежний аналіз боротьби з легалізацією (відмиванням) злочинних коштів у країнах-членах Ради Європи (і країнах-кандидатах на вступ), які не є членами FATF, з метою: – розробки комплексу заходів боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму; – дотримання міжнародних стандартів і використання найкращих практик.

Кожна з перелічених організацій пріоритетним завданням має:

- чітку координацію діяльності у сфері запобігання та легалізації незаконним доходам;
- розроблення комплексу заходів щодо боротьби з легалізацією та відмиванням грошей;
- надання фінансової та консультативної допомоги країнам у цій сфері;
- розробку різних стратегій та нормативно-правових актів, які сприяють боротьбі у цій сфері;
- тісну співпрацю з різними державними органами щодо запобігання легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом.

Україна налагодила та постійно співпрацює зі згаданими міжнародними організаціями щодо боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і доволі успішно інтегрується у міжнародну систему запобігання та протидії незаконним доходам та фінансуванню тероризму. До речі, така система передбачає:

1) підписання різного роду міжнародних договорів у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів та фінансуванню тероризму;

2) удосконалення організаційно-правової складової національної системи протидії легалізації (відмивання) доходів;

3) налагодження співпраці із міжнародними організаціями задля дотримання сучасних міжнародних стандартів і використання найкращих практик.

Для глибшого розуміння міжнародного досвіду доцільно визначити основні міжнародно-правові акти у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму (таблиця 11.2).

Отже, боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму протягом останніх 30 років полягала в удосконаленні чинного нормативно-правового забезпечення шляхом прийняття відповідних законів та імплементації міжнародних конвенцій та угод. При цьому варто зазначити, що така імплементація позитивно вплинула на формування та розвиток системи фінансового моніторингу в Україні.

**Основні міжнародно-правові акти
у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів,
одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму**

№ з/п	Нормативно-правовий акт	Дата прийняття	Основні положення
1	2	3	4
1	Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин	20.12.1988	Визначено протидію легалізації доходів одним із заходів боротьби з незаконним обігом наркотиків. Визначено важливість зміцнення й посилення ефективних заходів міжнародної співпраці з метою припинення злочинної діяльності. Встановлено застосування санкцій за вчинення таких правопорушень у вигляді ув'язнення, позбавлення волі, штрафи та конфіскації. Встановлено обов'язок криміналізації «відмитих» злочинно одержаних коштів.
2	Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом	08.11.1990	Визначено основні злочини як кримінальні акти, пов'язані з корупцією або транснаціональною організованою злочинністю. Розширено перелік видів злочинів, які є джерелами незаконно одержаних коштів.
3	Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності	15.11.2000	Розкрито термін «конфіскація» як остаточне і кінцеве позбавлення майна за постановою суду або іншого компетентного органу. Передбачено вжиття заходів щодо конфіскації доходів від такого роду злочинів та від корупції. Відносить легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, до злочинів міжнародного характеру, які загрожують економічній безпеці держави. Передбачено заходи з попередження легалізації злочинних доходів.
4	40+9 Рекомендацій FATF	20.06.2003	Рекомендації є обов'язковими відповідно до міжнародних стандартів для держав-членів Організації Об'єднаних Націй. Систематизують організаційні принципи та правові норми у сфері протидії легалізації коштів у єдину систему.

Закінчення табл. 11.2

1	2	3	4
			<p>Уніфіковано національні законодавства у сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом.</p> <p>Визначають основні положення щодо криміналізації легалізації злочинно одержаних доходів, а також конфіскації легалізованої власності.</p>
5	Конвенція ООН проти корупції	31.10.2003	<p>Передбачено перелік заходів щодо повернення незаконно одержаних доходів.</p> <p>Визначено перелік превентивних заходів щодо протидії відмиванню злочинних доходів, доповнюючи сучасними механізмами.</p> <p>Визначено розвиток глобального, субрегіонального й двостороннього співробітництва між правоохоронними та судовими органами, а також підрозділами фінансової розвідки.</p> <p>Встановлено обов'язки та характер перевірки особи клієнта, власників бенефіціарів.</p> <p>Визначено методи, які використовуються для протидії фінансовим злочинам.</p> <p>Розроблено програми спостереження й виявлення злочинно одержаних доходів.</p> <p>Передбачено заходи з підготовки кадрів для прокуратури, слідства, митних та правоохоронних органів.</p>
6	Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму	16.05.2005	<p>Передбачено перелік вимог щодо ідентифікації підприємцями клієнтів, обов'язковість повідомлення про підозрілі фінансові угоди, зберігання документів та внутрішнього контролю.</p> <p>Передбачено основні заходи щодо арешту, вїмки й конфіскації злочинно одержаних доходів.</p> <p>Подано визначення підрозділу фінансової розвідки.</p>

Важливо, що першочерговим завданням для побудови ефективної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, в Україні повинна стати гармонізація українського законодавства до європейського, оскільки вітчизняна система фінансового моніторингу була створена під впливом тісної співпраці з різними міжнародними організаціями. Успіх у майбутньому залежатиме від продовження співробітництва та використання найкращих практик як у боротьбі з відмиванням доходів, так і в боротьбі з фінансуванням тероризму.

Імплементация міжнародно-правових актів та вдосконалення сучасного законодавства України у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму є віддзеркаленням світових трендів щодо підвищення прозорості фінансових операцій, які нададуть змогу забезпечити сталий соціально-економічний розвиток.

11.2. Міжнародне співробітництво Державної служби фінансового моніторингу України

Незаконне та злочинне відмивання грошей становить серйозну загрозу не лише економічній безпеці України, а й кожній окремо взятій державі та світовій економічній стабільності загалом. У нинішніх умовах глобалізації фінансових ринків боротьба з цим небезпечним видом економічної злочинності стає щораз вираженішою, вимагаючи застосування найсучасніших методів боротьби з цим явищем. Організація ефективної системи запобігання, виявлення та протидії відмиванню грошей на національному та міжнародному рівнях може суттєво знизити мотивацію до отримання таких доходів, виявити та знищити основні джерела їх походження, зменшити кількість такої незаконної діяльності. У зв'язку з цим боротьба з відмиванням грошей стала одним із найважливіших завдань як окремих країн, так і міжнародного співтовариства.

Тому для ефективної протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, необхідна чітка та злагоджена співпраця національного органу фінансової розвідки з міжнародними партнерами. Одним із найважливіших

компонентів фінансової розвідки України є активне співробітництво з іноземними партнерами та міжнародними організаціями, відповідальними за якісну організацію ефективної боротьби з відмиванням грошей або фінансуванням тероризму. **Підрозділ фінансової розвідки в Україні тісно співпрацює з такими міжнародними установами та організаціями у запобіганні та протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму (рис. 11.1).**

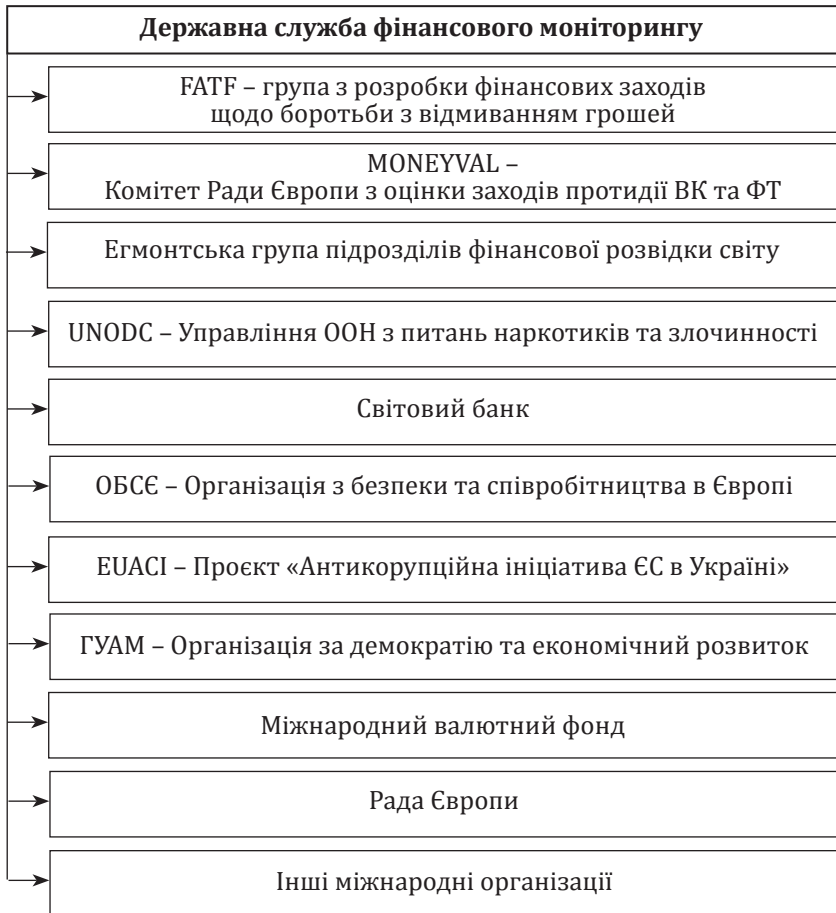

Рис. 11.1 Міжнародні установи та організації, з якими співпрацює Держфінмоніторинг

Варто також зазначити, що ДСФМ активно співпрацює з підрозділами іноземної фінансової розвідки. Сьогодні така взаємодія та обмін інформацією відбувається із понад 150 партнерськими підрозділами по всьому світу.

Унікальність та специфіка такого співробітництва полягає в отриманні інформації про підозрілі операції резидентів за кордоном та передачі цих операцій до різних правоохоронних органів і наданні відповідної інформації підрозділам фінансової розвідки іноземних держав для подальшої передачі іноземним правоохоронним органам.

Міжнародне співробітництво підрозділу фінансової розвідки обмежене, і отримати аналітичну розвідку для інших правоохоронних органів практично неможливо.

Крім того, Держфінмоніторинг, відповідно до покладених на нього завдань, укладає міжнародні договори міжвідомчого характеру, тобто меморандуми про взаєморозуміння з ПФР іноземних країн. Упродовж 2003–2023 років Держфінмоніторингом підписано 81 Меморандум⁴⁷.

11.3. Особливості організації фінансового моніторингу в інших країнах

Світовий досвід надзвичайно важливий для ефективного розвитку сучасної системи фінансового моніторингу в Україні. Аналіз країн із позитивною міжнародною оцінкою на рівні виявлення, оцінювання та розуміння національних ризиків дозволяє застосувати їхній передовий досвід, а також враховувати їхні слабкі сторони, щоби покращити та посилити функціонування органів фінансової розвідки в Україні.

Скажімо, розглядаючи особливості організації фінансового моніторингу у Великобританії, можна стверджувати, що відмивання грошей є одним із найсерйозніших злочинів у Великобританії, пов'язаних зі шахрайством, тероризмом, торгівлею наркотиками, крадіжками, вимаганням, незаконним використанням депозитів тощо. Усі ці питання фінансового моніторингу вирішує підрозділ фінансової розвідки,

⁴⁷Звіт державної служби фінансового моніторингу України за 2023 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2023ukr.pdf>

який називається Національною службою розвідки (NCIS), що підпорядковується Казначейству Великобританії та тісно співпрацює з різними службами, такими як:

- Національна служба розвідки злочинів;
- Управління по боротьбі з шахрайством;
- Митна та акцизна служба;
- Національна слідча служба.

Основною метою NCIS є збір, обробка, зберігання та проведення ретельного аналізу інформації про підозрілі фінансові операції, які можуть бути пов'язані з легалізацією чи відмиванням грошей. За ці злочини загрожує позбавлення волі на строк від 5 до 14 років.

Згідно з поточним аналізом, Великобританія є єдиною країною, яка отримала найвищий рейтинг на основі балу 1. Примітно, що Великобританія вже провела три національні оцінки ризику відмивання грошей та фінансування тероризму. Остання НОР відбулась у країні 2020 року і, очевидно, ґрунтується на глибокому розумінні Великобританією загрози ВК та ФТ та забезпечує основу для приватного сектору й уряду для вирішення цієї проблеми шляхом оцінки заходів, які повинні бути вжиті конкретними секторами, щоб захистити громадян, компанії та суспільство в цілому, аби залишатися стійкими до ВК та ФТ.

Під час реалізації НОР зацікавлені сторони використовували трикомпонентну методологію, визначену FATF у Керівництві з ідентифікації та оцінки доказів у контексті моделі управління ризиками правоохоронних органів (MoRiLE). Сполучене Королівство використовувало адаптовану модель MoRiLE для визначення оцінки ризику ВК та ФТ для кожного сектору (табл. 11.3).

Модель MoRiLE оцінює притаманний ризик на основі вразливості та ймовірності того, що сектор буде експлуатуватися різними злочинцями та терористами, а потім оцінює фактори пом'якшення для розрахунку чистого ризику в секторі. Переважно через прихований характер ВК та ФТ докази, які використовуються для оцінки певних факторів ризику, базуються на комбінації 100% статистичних даних, різноманітних кейсів та обов'язкових експертних оцінок керівників і посадових осіб

Модель MoRiLE для встановлення рейтингів ризиків

Категорія MoRiLE	Фактор ризику
Вразливість	– Рівень прозорості та анонімності у секторі – Складність товару або послуги – Рівень використання товару чи послуги особами високого ризику або юрисдикціями – Швидкість, з якою здійснюються операції, пов'язані з продуктом або послугою – Типовий обсяг і частота операцій стосовно товару чи послуги – Доступність товару або послуги
Ймовірність	– Оцінка масштабу ВК / ФТ, включаючи аналіз намірів та можливості учасників
Пом'якшення наслідків	– Здатність та спроможність ПО зменшити ризики ВК / ФТ щодо товару або послуги – Потенціал і можливості керівників або регуляторних органів для зменшення ризиків ВК / ФТ щодо продукту або послуги – Здатність та спроможність фірм пом'якшити ризики ВК / ФТ щодо товару чи послуги

правоохоронних органів та посадових осіб, відповідальних за ПВК та ФТ⁴⁸.

Таким чином, за результатами НОР Великобританією визначено основні внутрішні та міжнародні загрози у сфері відмивання грошей. Зокрема, внутрішні загрози відмивання грошей включають таке:

- 1) кіберзлочинність;
- 2) ухилення від сплати податків та шахрайство;
- 3) правопорушення, пов'язані з наркотиками, та їх постачання;
- 4) організована злочинність;
- 5) злочини торгівлі людьми та рабства;
- 6) організована злочинність імміграції;
- 7) незаконна торгівля природою.

⁴⁸ Світовий досвід проведення національних оцінок ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму. Київ, 2021. 344 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/83.pdf>

Стосовно загроз міжнародного відмивання грошей Великобританія класифікувала таке:

- 1) політично важливі особистості та їх діяльність;
- 2) незаконні фінансові операції та потоки;
- 3) використання системи внутрішньої та міжнародної торгівлі для приховування, обміну та передачі незаконних прибутків шляхом переміщення коштів і товарів.

Наступна країна, **Італія**, – одна з найрозвинутіших європейських держав. В Італії фінансовий контроль здійснює Ufficio Italiano dei Cambi (UIC), що підпорядковується Національному банку Італії та виконує функції фінансової розвідки. Основними завданнями UIC є виявлення та запобігання відмиванню грошей, а також боротьба з ними за допомогою фінансового аналізу підозрілих операцій та фінансової розвідки. Усі фінансові установи в Італії зобов'язані повідомляти про всі маргінальні та підозрілі фінансові операції на суму понад 12,5 тисячі євро.

Італійське законодавство вимагає від банків та інших фінансових посередників зберігати детальну документацію для підтвердження валютних операцій резидентів, щоб запобігти транзакціям з відмивання «брудних» грошей. Доречно зазначити, що Закон «Гамма-Васала» 1990 року вперше у світі запровадив кримінальну відповідальність за дії та операції, пов'язані з легалізацією незаконно одержаних коштів, і визначив таке поняття, як «злочинне угруповання мафіозного типу». Через зміни в італійському законодавстві в 1990 році держава була зобов'язана здійснювати фінансовий контроль для виявлення та припинення різних видів відмивання грошей. Ця система передбачає, що переказ будь-якої суми за межі Італії супроводжується одночасною декларацією про доходи. Слід також наголосити, що відмивання грошей карається позбавленням волі на строк від 7 до 12 років і різними штрафами.

Цікаво, що з 1 січня 2022 року в Італії посилено обмеження на купівлю готівкою. Запровадження таких заходів покращить боротьбу з неформальною економікою та ухиленням від сплати податків. З початку 2022 року сума покупки за готівку не має перевищувати 999 євро. З липня 2020 року ліміт готівки

становив 3000 євро, з 2021 року – 2000 євро. Обмеження використання готівки впливає на:

- 1) обмінні пункти валюти;
- 2) всі перекази на адреси юридичних або фізичних осіб (включаючи придбання товарів у торгівлі);
- 3) різні види позик і пожертв (навіть якщо ця операція відбувається між членами сім'ї);
- 4) переказ цінних паперів на пред'явника в євро або іноземній валюті (стосується як фізичних, так і юридичних осіб).

Водночас слід зазначити, що це обмеження не поширюється на перерахування готівки на картки, а також на внесення коштів на банківський рахунок.

Крім того, італійським підприємцям і всім власникам магазинів доведеться приймати картки для покупки товарів на будь-яку суму. Якщо продавець відмовляється продавати товар або послуги без готівки, органи влади мають право оштрафувати його на суму не менше 30 євро⁴⁹.

Щодо аналізу національної оцінки ризиків в Італії, треба вказати, що він проводився з чітким розмежуванням ризику відмивання грошей та ризику фінансування тероризму. Однак методологія, що використовується для визначення ризиків фінансування тероризму, походить від методології, яка використовується для оцінки ризиків відмивання грошей, але з деякими змінами до галузевих нормативних актів та відповідних процесів.

Методологія, що використовується Італією, вимагає ідентифікації, аналізу та оцінки основних внутрішніх ризиків шляхом вивчення головних причин і загроз, а також виявлення вразливостей і наслідків, що виникають у процесі. Відповідно до поставлених завдань аналіз поділяється на такі етапи:

- оцінка негативних ризиків, пов'язаних з ВК та ФТ в системі;
- оцінка ефективності запобіжних, репресивних та слідчих заходів.

⁴⁹ Італійський уряд обмежив суму покупок за готівку до 1000 євро. URL: https://zaxid.net/italiyskiy_uryad_obmezhev_sumu_pokupok_za_gotivku_do_1000_yevro_n1533165

Таким чином, внутрішній ризик соціально-економічної системи Італії визначається та оцінюється на основі виявлених загроз і проблем, які чітко пов'язані з використанням готівки та неформальною, чи сірою, економікою.

Тож для оцінки ризиків, пов'язаних з відмиванням грошей в Італії, були проаналізовані такі основні фактори ризику:

- 1) предикатні правопорушення;
- 2) сіра економіка та використання готівки.

Щодо оцінки ризиків, пов'язаних з фінансуванням тероризму в Італії, було проаналізовано такі складові терористичних загроз:

- внутрішній тероризм;
- екстремістські групи;
- релігійний тероризм;
- нерелігійний тероризм;
- анархістсько-повстанський район.

Крім того, слід зазначити, що Італія провела аналіз походження, передачі та використання фінансування тероризму. Виявлення та аналіз вразливостей також проводився шляхом поділу загальної системи на окремі фази, головню на запобігання, розслідування та придушення.

Отож можна підсумувати, що Італія також проводить національну оцінку ризиків для успішного розвитку, в якій пріоритетними дослідженнями є предикатні правопорушення, використання готівки в обігу та боротьба з неформальною економікою.

Наступна країна – це **Ізраїль** – одна з найбільш технологічно розвинутих держав, де питанням безпеки надається пріоритет. Ізраїльська національна оцінка ризиків складається з трьох основних документів:

1. НОР відмивання грошей – включає ризики, які аналізуються з двох сторін, зокрема: основні злочини й типології та методи і засоби. Аналіз включає різноманітні аналітичні дані місцевого самоврядування в поєднанні з галузевими оцінками основних ризиків фінансової системи.

2. Оцінка ризиків фінансової системи – це набір галузевих оцінок ризиків, у яких органи нагляду фінансових установ оцінюють специфічні ризики відмивання грошей, характерні для кожного сектору.

3. НОР фінансування тероризму – оцінка ризику, розроблена правоохоронними та спецслужбами спільно з різними партнерами і включає оцінку ризику тероризму та його фінансування.

Тож під час НОР, проведеної Ізраїлем, було виявлено такі ризики відмивання грошей або передбачення злочинів і порушень:

- діяльність злочинних угруповань;
- незаконний обіг та обіг наркотиків;
- ухилення від сплати податків;
- корупція та хабарництво;
- фінансові махінації;
- фіктивні рахунки-фактури;
- азартні ігри;
- правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми;
- порушення щодо цінних паперів;
- майнові злочини.

Далі наведено основні ризики фінансування тероризму, виявлені в процесі дослідження:

- країни та території, які бажають підтримувати тероризм і мають організаційні можливості для збору та розпорядження коштами та надання їх терористичним організаціям;

– різноманітні пожертви від широкого кола людей, у тому числі благодійних і молитовних організацій;

– самофінансування терористичних організацій шляхом фіктивних юридичних операцій, частина майна яких спрямована на незаконні цілі;

– вчинення протиправних дій, пов'язаних із відмиванням грошей та отриманням певної частини грошей з метою обслуговування або фінансування терористичної організації;

– передача коштів різним терористичним організаціям шляхом контрабанди та обігу майна на основі грошових переказів.

Аналізуючи досвід проведення національних оцінок ризиків низки країн, можна зробити висновок, що кожна з них дбає про цивілізований розвиток своєї держави, передусім у боротьбі з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Незважаючи на різні підходи, у всіх країнах запроваджено обов'язковий фінансовий моніторинг операцій

та верифікацію й ідентифікацію клієнтів з метою запобігання відмиванню грошей та використанню фінансової системи країни у різноманітних злочинних схемах.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте значення міжнародної співпраці у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму.

2. Назвіть основні принципи, на яких здійснюється міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

3. Перелічіть міжнародні організації у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму.

4. Окресліть ключові напрями, які дозволяє виділити зарубіжний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню грошей.

5. Визначте основні напрями сучасної діяльності FATF.

6. Перелічіть завдання міжнародних організацій у сфері легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

7. Розкрийте завдання, які дають можливість інтегруватися у міжнародну систему запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом.

8. Назвіть основні міжнародно-правові акти у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

9. Перелічіть міжнародні установи, з якими співпрацює підрозділ фінансової розвідки України.

10. Охарактеризуйте особливості організації фінансового моніторингу в інших країнах.

Тестові завдання

1. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення здійснюється за принципами:

- а) законності та відкритості;
- б) добровільності та взаємної вигоди;
- в) взаємності або з позиції власної ініціативи в частині обміну інформацією та досвідом;
- г) всі відповіді правильні.

2. Ключовим суб'єктом здійснення міжнародного співробітництва в Україні у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, є:

- а) Національний банк України;
- б) Державна служба фінансового моніторингу;
- в) Міністерство цифрової трансформації України;
- г) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

3. Поняття легалізації (відмивання) коштів на міжнародній арені утвердилося у:

- а) 70-х роках XX століття;
- б) 80-х роках XX століття;
- в) 90-х роках XX століття;
- г) XXI столітті.

4. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення здійснюється відповідно до:

- а) Закону про ПВК / ФТ;
- б) міжнародно-правових договорів України;
- в) інших нормативно-правових актів щодо ПВК / ФТ;
- г) всі відповіді правильні.

5. Міжнародна група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF – Financial Action Task Force on Money Laundering) була створена у:

- а) 1979 році;
- б) 1985 році;
- в) 1989 році;
- г) 1991 році;

6. Ключовими напрямками у сфері запобігання та протидії відмиванню грошей є:

- а) підготовка регламенту якісної взаємодії підрозділів фінансової розвідки з міжнародними організаціями, зокрема FATF, MONEYVAL;
- б) формування та розробка сучасних механізмів моніторингу та ідентифікації осіб, пов'язаних зі злочинними організаціями;
- в) удосконалення механізмів взаємодії та співпраці між банками, правоохоронними органами та міжнародними організаціями;
- г) всі відповіді правильні.

7. До основних напрямів сучасної діяльності FATF відносять:

- а) впровадження та розширення у всіх країнах світу прийнятих нею рекомендацій;

б) контроль та перевірка як виконуються в державах-учасницях заходи для боротьби з відмиванням грошей, передбачені в 40 рекомендаціях FATF;

в) відстеження загальносвітових методів та схем відмивання незаконно отриманих коштів, а також розробка дієвих контрзаходів;

г) всі відповіді правильні.

8. Підрозділ фінансової розвідки Італії підпорядковується:

а) Міністерству внутрішніх справ Італії;

б) Міністерству економіки і фінансів Італії;

в) Міністерству закордонних справ Італії;

г) Національному банку Італії.

9. Державна служба фінансового моніторингу України співпрацює з:

а) понад 140 підрозділами фінансових розвідок світу;

б) понад 150 підрозділами фінансових розвідок світу;

в) понад 160 підрозділами фінансових розвідок світу;

г) ніким із перелічених.

10. Міжнародна система запобігання та протидії незаконним доходам та фінансуванню тероризму передбачає:

а) підписання різного роду міжнародних договорів у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму;

б) удосконалення організаційно-правової складової національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів;

в) налагодження співпраці з міжнародними організаціями за для дотримання сучасних міжнародних стандартів та використання найкращих практик;

г) всі відповіді правильні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранов Р. О. Формування та реалізація державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. ... канд. екон. наук : 25.00.02 / Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2018. 310 с.
2. Горизонтальний огляд звітів про взаємні оцінки країн у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Київ, 2021. 703 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/V8/Horizontreport.pdf>.
3. Грубляк О. М., Карвацький М. В., Лисенко Ж. П., Юрій Е. О. Фінансовий моніторинг : навчальний посібник. Чернівці : Рута, 2019. 240 с.
4. Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей – FATF. URL: <https://www.fiu.gov.ua/content/uk/fatf.htm>.
5. Гужій С. Г., Ключке С. М., Кірсанов В. М. Протидія легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму : навчальний посібник. Київ : Такі справи, 2008. 560 с.
6. Деякі питання організації фінансового моніторингу : Постанова КМУ від 09.09.2020 р. № 850. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
7. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. 292 с.
8. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2020 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/PublicZvit2020.pdf>.
9. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2021 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2021ukr.pdf>.
10. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2022 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2022ukr.pdf>.
11. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2023 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2023ukr.pdf>.

12. Звіт за результатами секторальної оцінки ризиків використання ринку нерухомості для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Київ, 2018. 110 с. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/6_sektor_ozinka_zvit.pdf/
13. Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Київ, 2019. 250 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/Zvit.pdf.pdf>
14. Іен Ричардсон, Ігнасіо де Лукас Мартін. Посібник з питань виявлення, розслідування та кримінального переслідування відмивання коштів. 2021. 106 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/320.pdf>
15. Інформаційна довідка щодо міжнародно-правового стандарту до статусу підрозділу фінансової розвідки. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zagalna/DovidkaFIU.pdf>
16. Керівництво з ризик-орієнтованого підходу для спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу. 2020. 208 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/2020/KerivnytxtvoSPFM.pdf>
17. Керівні настанови «Управління діловими відносинами із політично значущими особами». Київ, 2021. 141 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/320.new.pdf>
18. Керівні настанови щодо розкриття інформації про кінцевих бенефіціарних власників. Київ, 2020. 180 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/2020/KerivniNastanovyKBV.pdf>
19. Колдовський М. В. Світовий досвід боротьби з відмиванням грошей банківського сектора в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2008. № 1 (4). С. 26–32.
20. Конвенція Організації Об'єднаних Націй «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин», ратифікована Постановою Верховної Ради України від 25.04.1991 р. № 1000-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text.
21. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 18.10.2006 р. № 995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

22. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р. № 995_789. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.
23. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, від 08.11.1990 р. № 995_029. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text.
24. Конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму», ратифікована Законом України від 17.11.2010 р. № 2698-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text.
25. Користін О. С., Чернявський С. С. Протидія відмиванню коштів в Україні: правові та організаційні засади правоохоронної діяльності : навчальний посібник. Київ : КНТ, 2009. 612 с.
26. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
27. Марчук Р. П., Попов О. І., Онисьєв В. А. Боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму : навчальний посібник. Київ : Міжнародна агенція «БІЗОН», 2008. 384 с.
28. Методика національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні. Київ, 2018. 174 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/Methodology.pdf>.
29. Методика національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні (оновлена 2021 року). URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles//metodyka2021.pdf>.
30. Офіційний вебсайт FATF. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/home.html>.
31. Офіційний вебсайт MONEYVAL. URL: www.coe.int/moneyval.
32. Офіційний вебсайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/>
33. Офіційний вебсайт Егмонтської групи підрозділів фінансової розвідки. URL: <https://egmontgroup.org/en>
34. Підхормний О. М., Глущенко О. О. Аналіз чинників легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Фінансова система України. Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2008. Вип. 10. С. 363–370.

35. Посібник з питань підходу, заснованому на оцінці ризику, в боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму: принципи та процедури високого рівня / FATF. 2007. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=74295>.
36. Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). Київ, 2021. 160 с. URL: [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20\(National%20Studies,%20Guidances%20etc\)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf).
37. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
38. Про затвердження Переліку показників комплексної адміністративної звітності : Наказ Міністерства фінансів України від 14.09.2021 р. № 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1519-21#Text>.
39. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 р. № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>.
40. Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу : Постанова правління Національного банку України від 28.07.2020 р. № 107. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text>.
41. Про затвердження Положення про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку : Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 11.03.2021 р. № 176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0532-21#Text>.
42. Про затвердження Положення про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України : Наказ Міністерства юстиції України від 10.09.2021 р. № 3201/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1210-21#Text>.

43. Про затвердження Порядку збору, обробки і аналізу інформації щодо результатів діяльності суб'єктів фінансового моніторингу, інших державних органів, що беруть участь у роботі системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, схвалення та оприлюднення результатів національної оцінки ризиків та здійснення заходів за її результатами : Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 05.08.2020 р. № 690. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/690-2020-%D0%BF#Text>.
44. Про затвердження Порядку надання державними органами, державними реєстраторами на запит суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 968. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/968-2020-%D0%BF#n11>.
45. Про затвердження Порядку формування та оприлюднення комплексної адміністративної звітності у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 692. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/692-2020-%D0%BF#Text>.
46. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XVI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.
47. Рекомендації FATF. Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення. Методологія з оцінки технічної відповідності рекомендаціям FATF та ефективності системи протидії відмиванню коштів та боротьби з фінансуванням тероризму. Правила та процедури 5-го раунду взаємних оцінок комітетом MONEYVAL. Лютий 2018. 266 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/5%20round%20FATF.pdf>.
48. Рекомендації FATF. Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення. Методологія з оцінки технічної відповідності рекомендаціям FATF та ефективності системи протидії відмиванню коштів та боротьби з фінансуванням

- тероризму. Правила та процедури 5-го раунду взаємних оцінок комітетом MONEYVAL. Листопад 2020. 287 с. URL: [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/UKR_Compilation%20book%20-%20FINAL%20\(02.02.20211\).pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/UKR_Compilation%20book%20-%20FINAL%20(02.02.20211).pdf).
49. Світовий досвід проведення національних оцінок ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму. Київ, 2021. 344 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/83.pdf>.
 50. Типологічне дослідження «Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму)». Київ, 2021. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20of%20the%20SFMS/UKR_Typology_2021_26_05.pdf.
 51. Типологічне дослідження «Відмивання доходів від податкових злочинів». Київ, 2020. 82 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/411.202020.pdf>.
 52. Фінансова розвідка України. 20 років розвитку та звершень : збірка матеріалів з нагоди 20-річчя з дня створення Державної служби фінансового моніторингу України. Київ, 2022. 158 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/20rokiv/2201041816rokivFinMonitoringspreedSmallFileSize.pdf>
 53. Basel Committee on Banking Supervision. URL: <http://www.bis.org/bcbs/history.htm>.
 54. National risk assessment of money laundering and terrorist financing – 2018. URL: <https://bit.ly/3ywj8v7>.
 55. The FATF Recommendations. URL: <http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatf-recommendations.html>.

Автори:

МЕЛЬНИК Степан Іванович,
доктор економічних наук, професор
(передмова, теми 1, 2, 3, 4, 5, 6, підрозділи 7.2, 7.5, 9.3)

ВІНІЧУК Марія Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент
(тема 8, підрозділи 7.1, 7.3, 7.4, 9.1, 9.2, 9.4)

ГОРБАН Ірина Михайлівна,
кандидат економічних наук, доцент
(теми 10, 11)

Фінансовий моніторинг

Навчальний посібник

Редагування *Оксана Шмиговська*

Макетування *Галина Шушняк*

Друк *Андрій Радченко*

Підписано до друку 15.07.2024.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 12,32.

Тираж 90 прим. Зам № 46-24.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.